

Серія «Бібліотека словесника»

**О. М. Ніколенко, Л. В. Мацевко-Бекерська,
О. В. Орлова**

Книжка для вчителя

**УРОКИ
ЗІ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ
В 5 КЛАСІ**

Київ
«Грамота»
2013

УДК 821(100).09(075.3)

ББК 83.3(0)я721

С24

Схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах комісією зі світової літератури Науково-методичної ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України
(Лист ІТЗО від 16.07.2013 р. № 14.1/12-Г-331)

Рецензенти:

О. І. Кобзар — професор кафедри іноземних мов Полтавського університету споживчої кооперації, доктор філологічних наук;

І. Л. Чичкало — учитель світової літератури Полтавської спеціалізованої школи I–III ступенів № 3, учитель-методист.

Керівник проекту

О. М. Ніколенко — доктор філологічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, лауреат Державної премії імені Івана Франка

Ніколенко О. М., Мацевко-Бекерська Л. В., Орлова О. В. та ін.

С24 Книжка для вчителя: Уроки зі світової літератури в 5 класі (Серія «Бібліотека словесника»). — К.: Грамота, 2013. — 264 с.

ISBN 978-966-349-415-9

Посібник укладено відповідно до Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (2011) та нової програми зі світової літератури для 5–9 класів (2012). У виданні подано орієнтовне календарно-тематичне планування, розробки уроків, дидактичні матеріали зі світової літератури для 5 класу. Посібник входить до навчально-методичного комплексу зі світової літератури й доповнює матеріал підручника для 5 класу (автори *О. М. Ніколенко, Т. М. Конєва, О. В. Орлова, М. О. Зуєнко, О. І. Кобзар*), орієнтуючи словесників у сучасних методах і технологіях роботи з художнім текстом.

Для вчителів світової літератури, методистів, студентів педагогічних закладів.

УДК 821(100).09(075.3)

ББК 83.3(0)я721

© Ніколенко О. М., Мацевко-Бекерська Л. В., Орлова О. В., Конєва Т. М., Кушнір І. Б., Тарасова Н. І., 2013

ISBN 978-966-349-415-9

© Видавництво «Грамота», 2013

Шановні друзі-словесники!

Якщо ви тримаєте в руках цей посібник, це означає, що ви щиро віддані своєму педагогічному покликанню й прагнете знайти нові підходи до викладання світової літератури, викликати інтерес до цього предмета в сучасних школярів. Саме завдяки вам вони ввійдуть у світ красного письменства, щоб палко полюбити Тома Сойєра і Полліанну, Алісу і Чеширського Кота, бременських музикантів і мумі-тролів, Чарлі й Суботика!

Цей посібник написаний для вас із великою любов'ю й щирістю. Він допоможе знайти сходинки, якими Ви будете вести своїх учнів до вершин світової літератури. Отже, прийміть цю книжку як подарунок від колег, які так само, як і ви, уболівають за навчальний предмет, від якого залежать не тільки знання й загальна ерудиція, а й мораль, культура й життєві орієнтації цілого покоління.

У посібнику подано орієнтовне календарно-тематичне планування для 5 класу, розробки уроків зі світової літератури, методичні поради, дидактичні матеріали (таблиці, схеми, тести, літературні ігри та ін.) і чимало інших цікавих знахідок, які допоможуть вам краще підготуватися до роботи з художнім текстом, опанувати сучасні методи й технології викладання літератури. Проте урок на одну й ту саму тему ніколи не повторюється, бо це напрочуд живий процес. Тому ми сподіваємося, що ви творчо сприймете матеріали, уміщені в посібнику, і зможете адаптувати їх відповідно до інтересів і здібностей ваших учнів, технічних можливостей школи. Бажаємо вам великих учительських успіхів, цікавих уроків та учнів, які завдяки вам любитимуть книжку!

Авторський колектив

ЛЮБОВ, ЩО ЗАЛИШАЄТЬСЯ У СЛОВІ

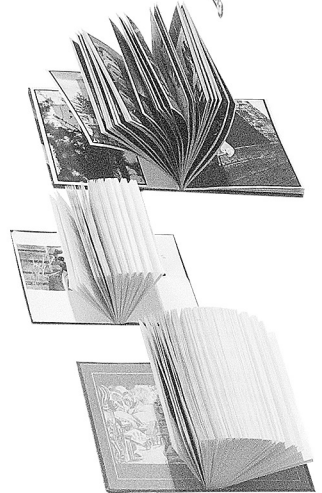
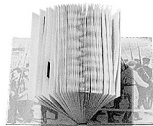
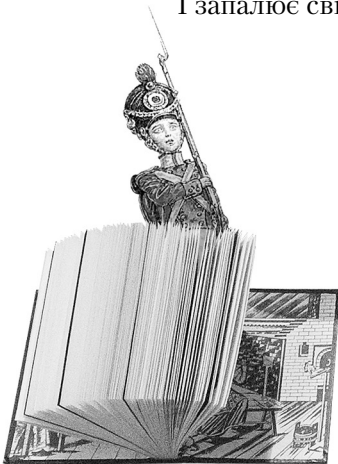
Як багато довкола любові,
Що веде у житті по зірках!
А любов залишається в Слові —
У найкращих у світі казках.

Щирі посмішки Беккі і Тома
Кожен в серці своєму несе.
Ми щасливі із книжкою вдома
І тоді забуваєм про все!

Полліанна навчає радіти,
Непохитний солдатик не спить,
Балеринку підхоплює вітер... —
Неповторна хвилююча мить!

Ми з Алісою станемо вище,
Будем вільними в мріях і снах!
Книжка робить усіх нас добріше
І запалює світло в очах!

Ольга Ніколенко

ОРІЄНТОВНЕ КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ УРОКІВ У 5 КЛАСІ

70 год (текстуальне вивчення творів – 56 год, розвиток мовлення – 4 год, позакласне читання – 4 год, резервний час – 6 год)

№ уроку	Тема	Теорія літератури, елементи компаративістики	К-ть годин	Дата
ВСТУП (2 год)				
1	Світова література – духовна скарбниця людства. Роль книжки в сучасному житті	<i>Світова література</i>	1	
2	Фольклор, його характерні ознаки. Фольклорні жанри різних народів (прислів'я, приказки, загадки, пісні)	<i>Фольклор, фольклорні жанри (прислів'я, приказка, загадка, пісня). Література і фольклор</i>	1	
3	Урок розвитку мовлення. Творча робота з прислів'ям (або приказкою): тлумачення змісту прислів'їв (приказок) різних народів, добір українських синонімів і антонімів, написання міні-твору на тему прислів'я (або приказки)	<i>Подібність і відмінність малих жанрів фольклору різних народів (на рівні окремих компонентів тексту)</i>	1	
КАЗКИ НАРОДІВ СВІТУ (16 год)				
4	Жанрова специфіка фольклорної казки. Різновиди казок. Казки про тварин	<i>Ознаки народної казки. Алегорія</i>	1	
5	Різновиди казок. Чарівні, соціально-побутові казки	<i>Спільні елементи зарубіжних казок (теми, образи, особливості будови). Антитеза</i>	1	
6	Індійська народна казка «Фарбований шакал». Викриття в образах тварин негативних людських якостей. Філософський зміст казки	<i>Алегорія. Типологічно подібні образи в зарубіжних і українських казках (Фарбований шакал – Фарбований Лис)</i>	1	
7	Японські народні казки «Іссумбосі, або Хлопчик-Мізничик», «Момотаро, або Хлопчик-Персик» (1 за вибором учителя). Відображення любові до праці, кмітливості, сміливості, ставлення до природи в образах Іссумбосі, Момотаро. Національний колорит японських казок	<i>Типологічно подібні образи в зарубіжних і українських казках (Іссумбосі – Хлопчик-Мізничик)</i>	1	

№ уроку	Тема	Теорія літератури, елементи компаративістики	К-ть годин	Дата
8	Китайська народна казка «Пензлик Маляна». Поетизація мистецтва й уславлення образу митця. Значення фантастичних елементів	<i>Поглиблення уявлень про народну казку</i>	1	
9	Арабська народна казка «Синдбад-мореплавець» (третя подорож). Утвердження жаги відкриття світу, мужності й людяності. Утілення в образі Синдбада-мореплавця віри в перемогу людини над обставинами	<i>Поглиблення уявлень про народну казку</i>	1	
10–11	Брати Якоб і Вільгельм Грім. Значення їхньої діяльності в збиранні й збереженні фольклору. Моральні цінності в казках братів Я. і В. Грім «Пані Метелиця» або «Бременські музиканти» (1 за вибором учителя). Антитези в казках Я. і В. Грім. Характеристика образів персонажів («Пані Метелиця» або «Бременські музиканти»)	<i>Спільні елементи зарубіжних казок (теми, образи, особливості будови).</i> <i>Антитеза</i>	2	
12–13	Літературна казка Олександр Пушкін. Синтез фольклорних і літературних елементів у казках О. Пушкіна. (Вступ до поеми «Руслан і Людмила», «Казка про рибалку та рибку», «Казка про мертву царівну і сімох багатирів» (1 за вибором учителя)	<i>Автор, літературна казка, початкові поняття про оригінал і переклад.</i> <i>Національний колорит казок О. Пушкіна</i>	2	
14–16	Ганс Крістіан Андерсен. Протиставлення «справжнього» і «штучного», добра і зла в казках письменника. Утвердження сили кохання й відданості в казках Г. К. Андерсена («Соловей», «Непохитний олов'яний солдатик», «Дикі лебеді» (1 за вибором учителя)	<i>Поглиблення уявлень про літературну казку, зіставлення ознак народних і літературних казок.</i> <i>Поглиблення поняття «антитеза».</i> <i>Розвиток фольклорних традицій у казках Г. К. Андерсена</i>	3	

Продовження табл.

№ уроку	Тема	Теорія літератури, елементи компаративістики	К-ть годин	Дата
17	Урок розвитку мовлення. Виразне читання і майстерність розповіді казки		1	
18–19	Оскар Уайльд. «Хлопчик-Зірка». Основний конфлікт казки. Символічний зміст назви твору. Казкові персонажі, їхня характеристика. Еволюція образу головного героя (Хлопчик-Зірка)	<i>Зіставлення оригіналів (фрагментів) зарубіжних казок з їх українськими перекладами.</i> <i>Поглиблення уявлень про відмінності літературної казки від фольклорної</i>	2	
20	<i>Контрольна робота. Різномірні тести (теми «Вступ» і «Казки народів світу»)</i>		1	
21	Урок позакласного читання. Літературні казки зарубіжних письменників (за вибором учителя і учнів)		1	
ПРИРОДА І ЛЮДИНА (10 год)				
22–23	Пейзаж у літературі й інших видах мистецтва. Джон Кітс. «Про коника та цвіркуна». Поетизація образу природи у вірші, його ідея	<i>Пейзаж.</i> <i>Початкове поняття про вірш.</i> <i>Поглиблення уявлень про оригінал і художній переклад</i>	2	
24	Йоганн Вольфганг Гете. «Нічна пісня подорожнього». Зображення взаємозв'язку різних сфер природи й людини в поетичному творі	<i>Тема, ідея твору. Елементи фольклору в літературних творах про природу.</i> <i>Майстерність українських перекладачів творів зарубіжних авторів про природу</i>	1	
25	Генріх Гейне. «Задзвени із глибини...». Утілення краси весняної природи у вірші. Зв'язок із фольклором (пісня)	<i>Епітет, метафора.</i> <i>Елементи фольклору в літературних творах про природу</i>	1	

№ уроку	Тема	Теорія літератури, елементи компаративістики	К-ть годин	Дата
26–30	Ернест Сетон-Томпсон. «Снап», «Любо», «Доміно» (1 за вибором учителя). Авторські спостереження за світом природи у творах Е. Сетона-Томпсона. Утвердження любові до всього живого у творах Е. Сетона-Томпсона. Зображення художніх образів, їх розкриття в подіях твору	<i>Тема, ідея твору.</i> <i>Поглиблення понять про пейзаж.</i> <i>Засоби створення пейзажу в художньому творі</i>	5	
31	<i>Контрольна робота .</i> Різні рівневі тести (тема «Природа і людина»)		1	
32	Урок позакласного читання. Сергій Єсенін. Вірші про природу		1	
СВІТ ДИТИНСТВА (10 год)				
33–37	Марк Твен. «Пригоди Тома Соєра». Світ дорослих і світ дітей у повісті. Том Соєр і Гекльберрі Фінн. Ставлення автора до своїх героїв. Провідні ідеї твору (дружба, кохання, людяність та ін.)	<i>Початкові поняття про портрет, сюжет.</i> <i>Порівняльна характеристика героїв твору (на рівні рис характеру).</i> <i>Поглиблення поняття про автора художнього твору.</i> <i>Українські перекладачі творів Марка Твена. Поняття про повість, її ознаки й різновиди. Утілення сюжетів і образів Марка Твена в різних видах мистецтва</i>	5	
38–41	Елеанор Портер. «Полліанна». Щирість, мужність і оптимізм героїні твору, її вплив на життя міста. Полліанна та її друзі. Художні засоби розкриття образу Полліанни	<i>Початкові поняття про роман.</i> <i>Поглиблення поняття про сюжет твору</i>	4	

№ уроку	Тема	Теорія літератури, елементи компаративістики	К-ть годин	Дата
	Ідея радості життя й відкриття світу у творі. Порівняння літературних героїв: Том Соєр і Полліанна	<i>Українські перекладачі творів Е. Портер.</i> <i>Порівняльна характеристика героїв (на рівні рис характеру). Утілення твору Е. Портер у кіно й образотворчому мистецтві</i>		
42–43	Урок позакласного читання. Ф. Е. Бернетт. «Темничий сад», «Маленький лорд Фаунтлерой», «Маленька принцеса». Е. Кестнер. «Еміль і детективи». Я. Корчак. «Король Матіуш Перший». Дж. Крюс. «Флорентіна» (1 за вибором учителя)		2	
44	<i>Контрольна робота.</i> Улюблений літературний герой (класний письмовий твір за творами Марка Твена і Е. Портер)		1	
СИЛА ТВОРЧОЇ УЯВИ (8 год)				
45–49	Льюїс Керролл. «Аліса в Країні Див». Творча історія книжки, її зв'язок із біографією письменника та життям Англії «вікторіанської» доби. Образ Аліси, світ її уяви і захопливі пригоди. Персонажі, які оточують героїню. Особливості художньої мови твору Льюїса Керролла	<i>Початкові поняття про фантастику.</i> <i>Поглиблення поняття про сюжет твору.</i> <i>Поглиблення понять про казку (літературну), повість.</i> <i>Порівняння фрагментів оригіналу й перекладу повісті-казки Льюїса Керролла. Утілення твору Льюїса Керролла в різних видах мистецтва (кіно, образотворче мистецтво, музика тощо)</i>	5	

Продовження табл.

№ уроку	Тема	Теорія літератури, елементи компаративістики	К-ть годин	Дата
50	Урок розвитку мовлення. Переказ епізодів твору за малюнками або кінокадрами		1	
51–52	Марина Цветаєва. «Книги в червоній палітурці». Чарівний світ літератури й мистецтва у вірші. Образ ліричної героїні, яка любить читати. Роль літературних і музичних асоціацій у творі М. Цветаєвої	<i>Поглиблення поняття про віри.</i> <i>Поглиблення поняття про тему, ідею твору, засоби художньої виразності (епітет, метафора, антитеза)</i>	2	
53	Контрольна робота. Різномірні тести (тема «Сила творчої уяви»)		1	
СУЧАСНА ЛІТЕРАТУРА. У КОЛІ ДОБРИХ ГЕРОЇВ (8 год)				
54	Твори сучасного мистецтва (література, кіно, театр та ін.) для дітей і про дітей. Сучасні дитячі літературно-художні видання (журнали, газети тощо)	<i>Дитячі персонажі в класичній і сучасній літературі: динаміка змін</i>	1	
55–57	Роальд Дал. «Чарлі і шоколадна фабрика». Цікаві пригоди хлопчика Чарлі та його друзів на казковій шоколадній фабриці містера Вонки. Доброта і щирість головного героя казки Р. Дала «Чарлі і шоколадна фабрика»	<i>Персонаж і герой літературного твору.</i> <i>Характеристика індивідуальних рис героя – рушія сюжету, центру твору</i>	3	
58–60	Тувє Янсон. «Комета прилітає», «Капелюх Чарівника», «Зима-чарівниця» (1–2 за вибором учителя і учнів)	<i>Поглиблення понять про сучасну казку (літературну)</i>	3	

№ уроку	Тема	Теорія літератури, елементи компаративістики	К-ть годин	Дата
	Або: Пауль Маар. «Машина для здійснення бажань, або Суботик повертається в суботу». Чарівність художнього світу творів. Елементи фольклору (казки) та їх значення для розкриття головної ідеї. Казкові персонажі, утілення в них ідей доброти, щирості, сімейних цінностей. Яскравість художнього світу творів	<i>Персонаж і герой літературного твору</i>		
61	Урок із резервного часу. Створення літературних проєктів		1	
62	Урок розвитку мовлення. Створення (письмово) вітального слова на честь улюбленого письменника		1	
63	Контрольна робота. Різномірні тести (тема «Сучасна література»)		1	
ПІДСУМКИ (2 год)				
64–65	Узагальнення і систематизація навчального матеріалу		2	
66–70	Резервний час		5	

СПЕЦИФІКА ВИКЛАДАННЯ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 5 КЛАСІ

У 5 класі учні (після пропедевтичного курсу «Літературне читання» в початковій школі) розпочинають вивчення світової літератури як окремої навчальної дисципліни. Тому дуже важливо захопити їх цікавими творами світової класики й сучасності, створити довкола них комфортне гуманітарне середовище, яке сприятиме формуванню стійкого інтересу до читання, моральному й естетичному становленню.

Як же побудувати викладання курсу світової літератури в 5 класі, щоб це було цікаво й корисно для учнів? Які сучасні методи, технології, прийоми є оптимальними саме для цієї вікової категорії?

У 5 класі учитель повинен розкрити школярам специфіку навчального предмета «Світова література». Увага до художнього слова, його змісту, барв і відтінків — одне з основних завдань уроку на будь-яку тему. Оскільки читання — це процес не механічний, а творчий, формуванню любові й поваги до художнього слова сприятиме передовсім *метод творчого читання*. Виразне читання, коментоване читання, читання в особах, читання в поєднанні з бесідою й виконанням різноманітних завдань — продуктивні форми пізнавальної діяльності учнів.

Згідно з новим Державним стандартом і програмою, на уроках зі світової літератури має бути реалізовано *цілісний підхід до вивчення художніх творів*. До програми 5 класу введено невеликий обсяг художніх текстів (відповідно до вікових особливостей учнів), які школярі мають прочитати повністю. Художній твір, прочитаний у повному обсязі (повільно, уважно, творчо), дасть можливість отримати цілісне естетичне й емоційне враження, спонукає роботу творчої думки та уяви, сприятиме формуванню вмій і навичок читацької культури. У підручнику зі світової літератури (автори О. М. Ніколенко, Т. М. Конєва, О. В. Орлова, М. О. Зуєнко, О. І. Кобзар) і у хрестоматіях для 5 класу («Золота книжка (художні твори мовами оригіналів») і «Срібна книжка (художні твори в українських перекладах)» уміщено багато художніх текстів, але великі твори (романи, повісті) унаслідок обмеженості обсягу навчального видання подано лише в завершених розділах або ключових епізодах, які призначені передовсім для опрацювання в класі й виконання відповідних завдань удома.

У процесі творчого читання дуже важливо навчити учнів розрізняти засоби художньої виразності, окремі компоненти тексту

(тема, ідея, сюжет, персонаж, антитеза, алегорія, портрет, автор, епітет, метафора і т. д.), а також його ключові жанрово-стильові ознаки (казка, вірш, оповідання, повість, роман, фантастика і т. д.). У 5–7 класах учні (унаслідок вікових особливостей) ще не можуть здійснити повний цілісний аналіз художнього твору, але *елементи аналізу та інтерпретації тексту* (у тому числі з використанням окремих літературознавчих понять) мають місце вже на першому етапі літературної освіти. Твори світової літератури в школах України вивчаються в українських перекладах. З 5 класу потрібно звернути увагу на специфічні особливості перекладу, його різновиди (дослівний, точний і неточний, повний і неповний, художній). Працюючи з перекладом, учитель розкриває учням його змістові й формальні домінанти, барви українського слова, які стануть ще виразнішими, якщо долучити текст оригіналу (за умови володіння учнями й учителем відповідною іноземною мовою). Це сприятиме кращому засвоєнню рідної та іноземних мов, а також поглибить уявлення про художній твір.

Значний навчальний ефект у процесі вивчення світової літератури дає *інтерактивний підхід до навчання*. Такі інтерактивні форми, як робота в групах, пошук доказів у тексті на підтвердження власної думки, діалог, літературний проект, укладання на підставі тексту опорної схеми (таблиці), сприяють формуванню пізнавальних умінь і навичок, активізації уваги, розвитку самостійного мислення.

Зважаючи на вікові особливості п'ятикласників, які люблять пригоди й вигадку, для них напрочуд актуальними будуть різноманітні *ігрові форми організації навчального процесу*. Вивчення світової літератури на окремих уроках (якщо це доцільно) може перетворитися на цікаву гру. Літературні ігри за своїми видами й функціями різноманітні — інтелектуальні, рольові, індивідуальні, колективні, театралізовані, змагальні, комп'ютерні тощо. Цікавими формами літературних ігор є «Розумники й розумниці», «Літературне лото», «Упізнайте героя», «Літературні пазли» та ін. Інколи для гри учням достатньо взяти свою улюблену ляльку, одягти її у вбрання літературного героя чи героїні й почати розповідати від імені персонажа... Так краще запам'ятовуються і сюжет, і характер, і особливості стилю письменника. Отже, гра дає великий простір для творчості учнів. Однак гра повинна відповідати меті й завданням уроку, сприяти формуванню інтересу до читання.

Оскільки предмет «Світова література» вивчається в школах з українською мовою навчання, він має виразне *українознавче спря-*

мування, забезпечуючи інтегрування світових цінностей в українську культуру. У програмі введено рубрику «Україна і світ», яка має бути реалізована на уроках світової літератури. Презентуючи школярам твори світової класики й сучасності, учитель акцентує увагу учнів на іменах видатних українських перекладачів, значенні їхніх перекладів, на взаємозв'язках української та зарубіжної літератур. Це сприятиме формуванню національної свідомості учнів, усвідомлення ними причетності України до світового духовного простору.

У 5 класі запропоновано теми й твори для обов'язкового текстового вивчення, у тому числі поетичні твори для вивчення напам'ять. Варіативний компонент забезпечується можливістю вибору (вчителем і учнями) творів у межах обов'язкових тем, а також для уроків вивчення сучасної літератури, розвитку мовлення, позакласного читання та уроків із резервного часу.

Як же побудувати урок у 5 класі цікаво й доцільно? Тема формулюється на підставі чинної програми. Вона може в стислому вигляді відтворювати положення програми або бути сформульована образно, цитатою з тексту, висловлюванням видатної особистості, проблемним запитанням, прислів'ям, приказкою, афоризмом тощо (у дужках учитель обов'язково розшифрує, про що йдеться на уроці).

Неабияке значення для уроку має й епіграф. Учитель може запитати учнів, як вони розуміють епіграф, розтлумачити його, дібрати власні епіграфи до уроку. Звісно, урок може відбутися й без епіграфа, але робота з епіграфом, як правило, пожвавлює урок, концентрує увагу учнів, сприяє кращому розумінню художнього твору.

У посібнику запропоновано загальну структуру уроку (хоча кожен учитель творчо підійде до її реалізації відповідно до обраного типу уроку):

1. Актуалізація опорних знань, умінь, навичок.
2. Підготовка до сприйняття навчальної теми.
3. Оголошення теми, епіграфа уроку.
4. Формування нових знань і способів дії.
5. Застосування знань, умінь, навичок.
6. Домашнє завдання.
7. Оцінювання.

Подана структура — не догма, а орієнтир для вчителя в процесі побудови уроку. Учитель має право самостійно визначити порядок названих вище етапів уроку, відмовитися від якогось етапу відповідно до мети уроку та його типу. Такий етап уроку, як «Оцінювання»,

не виділено спеціально в розробках уроків, розмічених у посібнику, адже учитель здійснює оцінювання відповідно до конкретних навчальних ситуацій (на початку, у середині, у кінці уроку; за окремий вид або сукупність видів діяльності учнів).

Учитель на свій розсуд наповнить етапи уроку конкретними формами й видами навчальної діяльності, застосує різноманітні методи й прийоми, виявивши педагогічну майстерність і творчий підхід. Нетрадиційні типи уроків, уроки позакласного читання, розвитку мовлення та уроки контрольного оцінювання (за темами) можуть будуватися інакше — на розсуд учителя як автора власної методичної системи.

З метою покращання викладання світової літератури в загальноосвітній навчальній школі до підручника й посібника для вчителів підготовлено диск мультимедійних матеріалів, який дасть можливість продемонструвати в класі портрети письменників, схеми, таблиці, ілюстрації, фрагменти фільмів і мультфільмів за творами світової класики, аудіозаписи тощо.

Уроки світової літератури — це особливі уроки, що пробуджують творчу думку й уяву, навітають дитячі душі до добра, любові, милосердя. Від того, наскільки вчитель майстерно володіє словом, відкритий усім серцем до дітей і готовий йти поруч із ними до нових відкриттів, залежить успіх кожного уроку. Саме від сучасного вчителя залежить, чи зацікавляться учні читанням художніх творів, чи ввійдуть назавжди в чудовий світ красного письменства. Це буде найкращим результатом вивчення світової літератури в школі!

Вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів зі світової літератури

Рівні навчальних досягнень	Бали	Орієнтовні вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів
I. Початковий	1	Учень (учениця) сприймає навчальний матеріал на елементарному рівні, називає окремих літературний факт або явище
	2	Учень (учениця) сприймає навчальний матеріал на елементарному рівні, називає окремі літературні факти або явища
	3	Учень (учениця) сприймає навчальний матеріал, відтворює окремих фрагмент твору (з допомогою вчителя)
II. Середній	4	Учень (учениця) частково відтворює навчальний матеріал на репродуктивному рівні, дає визначення літературного явища без посилання на текст
	5	Учень (учениця) розуміє навчальний матеріал і з допомогою вчителя знаходить потрібні приклади в тексті літературного твору
	6	Учень (учениця) розуміє навчальний матеріал, відтворює значну його частину з допомогою вчителя і самостійно знаходить приклади в тексті
III. Достатній	7	Учень (учениця) володіє матеріалом і навичками аналізу літературного твору за поданим учителем зразком, наводить окремі власні приклади на підтвердження певних суджень
	8	Учень (учениця) володіє матеріалом та навичками текстуального аналізу художнього твору, під керівництвом учителя виправляє допущені помилки й добирає аргументи на підтвердження висловленого судження або висновку
	9	Учень (учениця) володіє матеріалом, навичками текстуального аналізу на рівні цілісно-комплексного уявлення про певне літературне явище, під керівництвом учителя аналізує й виправляє допущені помилки; добирає аргументи на підтвердження висловленого судження або висновку
IV. Високий	10	Учень (учениця) добре володіє матеріалом та навичками цілісно-комплексного аналізу художнього твору, самостійно оцінює окремі літературні явища, знаходить і виправляє допущені помилки, працює з різними джерелами інформації, систематизує дібраний матеріал

Продовження табл.

Рівні навчальних досягнень	Бали	Орієнтовні вимоги до оцінювання навчальних досягнень учнів
	11	Учень (учениця) на високому рівні володіє матеріалом, вміннями і навичками цілісно-комплексного аналізу художнього твору, висловлює свої думки, самостійно оцінює явища культурного життя, аргументуючи власну позицію щодо них, виявляє початкові творчі здібності
	12	Учень (учениця) вільно володіє матеріалом і навичками цілісно-комплексного аналізу літературного твору, виявляє особливі творчі здібності та здатність до оригінальних рішень щодо різноманітних навчальних завдань, до використання набутих знань і вмінь у нестандартних ситуаціях, має схильність до літературної творчості

ВСТУП

УРОК № 1

Тема. «Книжка єднає світ!» (*Микола Лукаш*)
(Світова література — духовна скарбниця людства. Роль книжки в сучасному житті)

Мета уроку. *Ознайомити* учнів зі змістом і метою нового навчального предмета «Світова література», структурою підручника та супровідними виданнями; *розкрити* значення поняття «світова література»; *виявити* роль книжки в сучасному житті людини й людства; *формувати* в учнів мотивацію до читання художньої літератури.

Обладнання: підручник, робочий зошит, зошит для контрольного оцінювання, хрестоматії «Золота книжка», «Срібна книжка», світлини найкращих бібліотек світу, пам'ятників літературним героям, м. Веймара та місць, пов'язаних із перебуванням Й. В. Гете і Ф. Шиллера, прапори України та Євросоюзу, музичний запис гімну Євросоюзу, мапа світу, виставка «Книжки, які ми будемо читати в 5 класі» (за програмою для 5 класу).

Підготовка учнів до уроку: учні отримують завдання презентувати (у малюнках або саморобках) свій улюблений твір, прочитаний улітку.

ХІД УРОКУ

Єдність — у різноманітті.

Девіз Євросоюзу

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Вступне слово вчителя.

— У 1785 р. поет Фрідріх Шиллер написав вірш «До радості», до якого композитор Людвіг ван Бетховен створив музику, що звучить нині як гімн Євросоюзу. Микола Лукаш переклав вірш Ф. Шиллера українською мовою. У ньому йдеться про мир і братерство між народами, які крокують разом у майбуття (*учитель або учень виразно читає уривок із вірша «До радості» Ф. Шиллера*).

Євросоюз — це демократичне об'єднання цивілізованих країн Європи. До Євросоюзу належать такі високорозвинені країни, як Ве-

лика Британія, Франція, Німеччина, Австрія, Данія, Швеція, Іспанія, Італія і багато інших. Україна також прагне здобути членство в Євросоюзі, підтримуючи політику миру та злагоди.

Живучи в центрі Європи, ми належимо до великого світу, який може розвиватися тільки на підставі дружби й співробітництва між людьми різних культур, віросповідань, націй і національностей. А найкоротший шлях до порозуміння між народами – це культура, у тому числі художня література. Тому, як писав український перекладач М. Лукаш, «книжка єднає світ»!

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Слово вчителя.

— У ваше шкільне життя ввійшов новий предмет «Світова література», який вивчає твори літератури від давнини до сучасності. Основне його завдання — залучити вас до читання художньої літератури, допомогти стати справжніми читачами, справжніми поціновувачами книжки. Через художнє слово ми відкриваємо світ минулого й теперішнього, інші країни й вічні істини. Якщо ви навчитесь вчитуватися в слово, розуміти його глибинну суть, правильно поводитися з ним, вам буде легше реалізувати себе й знайти шлях у новому тисячолітті, де так важливо знати різні мови та здобутки різних культур.

Поняття «світова література» виникло в м. Веймарі (Німеччина), де жили письменники Й. В. Гете і Ф. Шиллер.

2. Виразне читання розділу підручника «Світова література — духовна скарбниця людства» (с. 6–7).

Словникова робота

Світова література — сукупність різних національних літератур, які мають спільні закони розвитку, етапи, тенденції від давнини до сучасності. Національні літератури протягом віків зберігають свою самобутність, але разом із тим взаємодіють між собою й взаємозбагачуються в процесі творчого впливу, у зв'язках із фольклором, мистецтвом, філософією.

Національна література — надбання мистецтва слова певного народу, нації (українська, англійська, німецька, японська, китайська літератури та ін.).

3. Бесіда за запитаннями вчителя.

- Доведіть, що сучасний світ є інформаційним.
 - Розкрийте роль інформації в сучасному житті.
 - Чому, на вашу думку, так важливо в ході стрімкого технічного прогресу не втратити здобутки художньої літератури?
 - Розкрийте роль книжки в сучасному житті людини.
4. Розповідь учителя «Література як словесне мистецтво».

План

1. Література — один із видів мистецтва.
2. Відмінність художнього слова від нехудожнього (умовність, багатозначність, емоційність, діалогізм).
3. Значення літератури для морального та естетичного формування особистості.

Творче завдання

- Поясніть висловлювання видатних людей про художню літературу і читання (с. 10 підручника).
5. Розповідь учителя «Роль бібліотеки в житті людини».

План

1. Бібліотека — зібрання книжок.
 2. Призначення бібліотеки.
 3. Найкращі бібліотеки світу та України.
 4. Місцева бібліотека, її можливості.
 5. Електронні бібліотеки — бібліотеки майбутнього.
 6. Як записатися і користуватися бібліотекою.
 6. Виставка «Книжки, які ми будемо читати в 5 класі».
- Учитель презентує виставку книжок, які учні будуть читати протягом навчального року (за програмою для 5 класу). Виразно читає вірш «Любов, що залишається в слові» О. Ніколенко (див. с. 4 «Книжки для вчителя»).

IV. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Презентація учнями (у розповідях, малюнках, саморобках) улюблених книжок.

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Прочитати статті підручника на с. 6–10. Скласти власне висловлювання про роль книжки в житті людини (*письмово*).
-
-

УРОК № 2

Тема. Невичерпне джерело мудрості. Фольклор, його характерні ознаки. Фольклорні жанри різних народів (прислів'я, приказки, загадки, пісні)

Мета уроку. *Дати* уявлення про фольклор і його основні ознаки; *розкрити* поняття «прислів'я», «приказка», «загадка», «пісня»; *виявити* національну специфіку й загальнолюдський зміст фольклорних творів; *показати* відмінності фольклору від літератури, а також вплив фольклору на мистецтво слова; *формувати* в учнів уміння виявляти структурні особливості фольклорних текстів, тлумачити їх зміст, порівнювати (в окремих компонентах); *виховувати* повагу до культури різних народів.

Обладнання: зображення представників різних народів у національних костюмах, музичні записи пісень народів світу.

ХІД УРОКУ

Народна творчість є тим животворним захистом, що зберігає прадавню мудрість і передає її з одного часу в інший.

Я. і В. Грім

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Вступне слово вчителя.

— Сучасний світ стрімко змінюється, але в ньому є такі цінності, що залишаються нетлінними століттями й навіть тисячоліттями. Це цінності, які виробила народна мудрість, іншими словами — фольклор. У кожного народу є свій фольклор і його різновиди. У фольклорних творах виявляється самобутність народу, особливості його світовідчуття, мораль. Проте у фольклорних творах різних народів є багато й спільного. Отже, які скарби виробила народна мудрість? Яке значення вони мають для сучасного світу?

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК.

- Бесіда за запитаннями вчителя.

— Які твори словесного народного мистецтва вам відомі? Назвіть їх. (Учні пригадують казки, загадки, прислів'я й приказки, пісні, з якими вони ознайомилися на уроках літературного читання в початковій школі).

— Розкажіть про їх утілення в різних видах мистецтва (кіно, мультиплікації, музиці тощо). (Учні пригадують кінофільми й мультфільми, музичні інтерпретації творів).

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Виразне читання учнями розділу підручника «Фольклор і його значення для розвитку літератури».

2. Бесіда за запитаннями вчителя на сприйняття прочитаного.

— Коли з'явилися твори усної народної творчості?

— Поясніть причини виникнення фольклору.

— Як поширювали фольклорні твори в давнину?

— Коли стали записувати й обробляти твори усної народної творчості?

— Які цінності закарбовані у фольклорі?

Словникова робота

Фольклор (англ. *folk* — народ, люди і *lore* — мудрість, знання), або усна народна творчість, усна народна словесність, народнопоетична творчість, — сукупність творів колективного походження, що виникли в глибоку давнину, існували в усній традиції як утілення народних уявлень (про світ, природу, моральні якості та ін.) та ідеалів.

Характерні ознаки фольклору:

— колективний творець;

— усна форма поширення;

— давність походження;

— варіативність (тобто існування творів у різних варіантах);

— безпосередній зв'язок між розповідачем і слухачем;

— утілення народних уявлень та ідеалів;

— традиційні засоби (будова, звороти, повтори, персонажі).

Жанри фольклору (види, різновиди) — твори усної народної творчості, подібні за формою (будовою), змістом і художніми ознаками. Серед жанрів фольклору найпоширенішими є *прислів'я, приказки, загадки, пісні, легенди, казки* тощо. Вони виявляються в культурі різних народів, мають спільні риси й водночас розбіжності, зумовлені національною своєрідністю.

• Робота з таблицею «Фольклор і література» (с. 13 підручника).

3. Розповідь учителя про зміст і ознаки прислів'я.

Словникова робота

Прислів'я — малий жанр фольклору, коротке висловлювання або судження повчального змісту, містить закінчену думку, оцінку певного явища.

4. Коментоване читання учнями прислів'їв і приказок у підручнику (с. 15–16, за умови володіння учнями й учителем іноземною мовою — с. 17).

5. Розповідь учителя про приказки, їх подібність і відмінність від прислів'їв.

Словникова робота

Приказка — малий жанр фольклору, що містить оцінку, натяк, висновок, але не є закінченою думкою чи судженням.

6. Виразне читання приказок (с. 18 підручника).

Творче завдання

— Складіть 1–2 речення, у яких були би використані прочитані приказки.

7. Розповідь учителя про пісню як фольклорний жанр.

Словникова робота

Пісня (як жанр фольклору) — словесно-музичний твір, призначений для співу, що відображає почуття й переживання людини.

8. Виразне читання пісень у підручнику (с. 24–26).

9. Прослуховування музичних записів пісень народів світу (1–2).
Визначення спільних (жанрових) ознак пісень різних народів.

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Творче завдання

— Порівняйте фольклор і літературу як стадії словесного мистецтва.

— Порівняйте прислів'я і приказки як жанри фольклору. Визначте подібність і відмінність між ними.

— Змагальна гра (у групах) «Хто більше знає прислів'їв, приказок, загадок (про природу, працю, моральні якості людей тощо)».

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Прочитати й опрацювати розділи підручника: «Прислів'я», «Приказки», «Загадки», «Пісні» (с. 14, 18, 20, 23–24).

2. На 2–3 прикладах розкрити національну специфіку й загальнолюдський зміст жанрів фольклору (прислів'я, приказка, загадка, пісня — *за вибором*).

3. Скласти 1–2 загадки самостійно.

УРОК № 3

Тема. *Урок розвитку мовлення. Творча робота з народним прислів'ям*

Мета уроку. *Збагатити* знання учнів про малі жанри усної народної творчості; *учити* розрізняти пряме й переносне значення прислів'їв і приказок, розуміти їх повчальний зміст, доречно використовувати у власному мовленні, пов'язувати із життєвими ситуаціями; *розвивати* спостережливість, логічне мислення, творчу уяву, грамотне й образне мовлення (усне й писемне); *виховувати* любов до народної мудрості й краси художнього слова.

Обладнання: збірки і словники прислів'їв і приказок народів світу; ілюстрації до малих фольклорних жанрів; репродукція картини П. Брейгеля Старшого «Нідерландські прислів'я».

ХІД УРОКУ

Око бачить далеко, а розум – ще далі.

Українське прислів'я

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Бесіда за запитаннями вчителя.
 - Дайте визначення поняття «фольклор». Назвіть його основні ознаки.
 - Які фольклорні жанри ви знаєте? Стисло їх охарактеризуйте. Наведіть приклади.
 - Розкрийте особливості будови прислів'їв і приказок.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Вступне слово вчителя.
 - Незважаючи на невеликий обсяг, прислів'я містять глибоку оцінку життєвих цінностей, історії, природи, суспільства. Прислів'я є художньою пам'яттю народу, висновками з багатовікового життєвого досвіду людства. У них уміщено поради або правила життя, утверджуються моральні цінності, засуджуються людські вади й недоліки. На уроці ми будемо вчитися доречно використовувати народну мудрість, закарбовану в малих жанрах усної народної творчості — прислів'ях.

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

Евристичне завдання

— Знайдіть серед прислів'їв, уміщених у підручнику, приклади різної будови прислів'їв і приказок (порівняння, протиставлення, причинну залежність між частинами).

1. Творче читання.

— Виразно прочитайте прислів'я і визначте спільну для них тему.

Хто робить, той голодний не ходить (*укр.*).

Де немає праці, там сакура не цвіте (*яп.*).

Терпіння і труд все перетруть (*рос.*).

Старанність — мати удачі (*англ.*).

(Diligence is the mother of good luck.)

Ретельність приносить хліб, лінь — нестаток (*нім.*).

(Fleiß bringt Brot, Faulheit Not.)

Робота годує людину (*фр.*).

(Le travail nourrit son homme.)

2. Коментар учителя.

— Усі народи світу уславлюють працювитість, старанність, терпіння, які приносять людям благополуччя, повагу, вдачу. Прислів'я про працю подібні в усіх народів світу та різняться лише національними символами, як, наприклад, згадка про сакуру — національний символ Японії. Прислів'я про працю не потребують роз'яснень, їх значення зрозуміле й не має прихованого змісту.

3. Творче читання.

— Визначте спільну тему поданих прислів'їв.

Де багато господинь, там хата не метена (*укр.*).

У семи няньок дитина без ока (*рос.*).

Занадто багато кухарів псують суп (*англ.*).

(Too many cooks spoil the broth.)

Багато кухарів псують кашу (*нім.*).

(Viele Köche verderben den Brei.)

Занадто багато кухарів псують соус (*фр.*).

(Trop de cuisiniers gâtent la sauce.)

Коли багато капітанів, корабель сідає на риф (*яп.*).

Ця група прислів'їв, крім прямого значення, має переносне (або приховане) значення — доречно в різних життєвих ситуаціях. У прислів'ях ідеться про різні ситуації: прибирання в хаті, догляд

за дітьми, приготування їжі, керування кораблем. Але переносний зміст у всіх однаковий: надмірна кількість учасників може суттєво нашкодити справі.

4. Культурологічний коментар учителя.

— Для того щоб правильно й доречно використовувати у власному мовленні народну мудрість, потрібно знати побут, народні звичаї й традиції країни, де побутує те чи інше прислів'я. Давайте подумки здійснимо подорож у Францію і з'ясуємо, які там використовують прислів'я.

Мешканці Франції здавна відзначаються відкритістю в спілкуванні, легкістю в ставленні до проблем. Вони завжди говорять із посмішкою, великою приязню до співрозмовника, намагаються зробити спільну розмову приємною. Французькі прислів'я відображають деякі особливості культури спілкування мешканців цієї країни. Наприклад, французи часто кажуть: «Для кожного дня достатньо свого труда» («A chaque jour suffit sa peine»), тобто треба займатися труднощами сьогодення, а не турбуватися про труднощі, які може готувати майбутнє; «Після свята чешуть голову» («Après la fête, on gratte sa tête»), тобто після свята приходять труднощі з грошима; «Гарно брехати тому, хто їде здалеку» («A beau mentir qui vient de loin»), тобто той, хто їде з далекої країни, може розповідати про неї все, що завгодно, і не боятися, що хтось може спростувати його слова. А ще в прислів'ях знайшли відображення хоробрість і мужність французів, які брали участь у багатьох світових війнах: «Хорошому котові — хороший щур» («A bon chat, bon rat»), тобто гарна атака потребує і гарного захисту (це прислів'я також може вживатися в значенні «Найшла коса на камінь»); «Для хороброго серця немає нічого неможливого» («A coeur vaillant, rien d'impossible»), тобто зі сміливістю і твердими переконаннями можна всього досягти. У багатьох французьких прислів'ях знайшли відображення риси характеру людей: «На кожного хитруна знайдеться хитрун із половиною» («A malin, malin et demi»), тобто на хитру людину знайдеться обов'язково той, хто зможе її обдурити; «Старому мулові золоту узду» («A vieille mule, frein doré»), тобто щось старе прикрашають, щоб виставити його в кращому вигляді (інколи це говорять і про людей, особливо про жінок, які зловживають розкішними речами). Побутує думка, що французи більш галантні, ніж ввічливі. Тому в деяких французьких прислів'ях ідеться про те, як треба ставитися до жінки. Наприклад: «Якщо жінка не права, піди і вибачся» («Si une femme a tort (n'a pas raison), il faut s'excuser auprès d'elle»). Письменник Ф. Крузаде пояснював, що «вибачатися треба саме за те,

що саме ви маєте рацію, а не вона, це означає виявити елегантність, витонченість і трохи лицемірства». Оскільки Франція має давні традиції королівського правління, це також знайшло відображення в прислів'ях. Скажімо, фраза короля Людовіка XVIII «Точність — це ввічливість королів і обов'язок усіх добрих людей» («L'exactitude est la politesse des Rois et le devoir de tous les gens de bien») згодом стала використовуватися як прислів'я («Точність — це ввічливість королів») серед французів і представників інших країн.

5. Демонстрація словників і прикладів тлумачення прислів'їв і приказок.

— Правильно зрозуміти прислів'я та приказки допомагають словники прислів'їв і приказок, у яких тлумачиться зміст, наводяться приклади їх використання в літературних творах. В Україні видано збірки народних прислів'їв і приказок, наприклад: «Українські народні прислів'я та приказки», «Вік живи, вік учись», «Народ скаже, — як зав'яже», «Шляхами народних приповідок», тритомник «Прислів'я та приказки».

«Вода й камінь довбає (пробиває, точить)» — повільна, але цілеспрямована й послідовна робота дає бажані результати.

«І палкі твої сльози точили холодне каміння» (*Леся Українка*).

«— Коли вода камінь пробиває, а то щоб живе слово не дійшло до душі, — одказав Петро» (*Панас Мирний. «Лихі люди»*).

— Виразно прочитайте сторінку словника. Поясніть прямий і переносний зміст приказки. Поміркуйте, чому в словнику не пояснюється прямий зміст приказки.

Робота зі схемою «Пряме і переносне значення прислів'їв і приказок»

ПРИСЛІВ'Я

ПРИКАЗКИ

	Порівняння Пряме значення	Протиставлення Переносне значення

Хоробрість кішки міцна, як ланцюг собаки. (<i>Італійське прислів'я</i>)	Краще годувати одного kota, аніж сто мишей. (<i>Норвезьке прислів'я</i>)	Не все коту масляна. (<i>Російська приказка</i>)

— Додайте власні приклади прислів'їв і приказок.

Робота з картиною П. Брейгеля Старшого «Нідерландські (фламандські) прислів'я»

— На картині нідерландського художника XVI ст. Пітера Брейгеля Старшого зображені епізоди, де прислів'я використані в буквальному, прямому значеннях. Тема, що об'єднує прислів'я, — людські вади (дурість, брехливість, лицемірство). Персонажі роблять те, про що йдеться в прислів'ях. Це велика панорама безглуздості. Ось деякі приклади з нідерландської мудрості, закарбовані на полотні видатного майстра.

«*Укритий пирогами дах*» — мрія ледачого.

«*Зарити яму після того, як у ній втопилося теля*» — робити щось із великим запізненням.

«*Один стриже овець, інший — свиней*» — багатий і бідний.

«*Вивішувати плащ на вітер*» — швидко змінювати погляди, переконання.

«*Розсипати пір'я за вітром*» — діяти без плану, бездумно.

«*З вікна жінка дивиться за лелекою*» — гаяти час.

— Спробуйте усно намалювати відомі вам прислів'я в їх прямому значенні, як це зробив художник П. Брейгель Старший.

Гра «Знайди відповідник»

— Знайдіть правильне тлумачення переносного змісту прислів'я.

1 Не рубай дерева, яке дає тобі затінок (<i>араб.</i>).	А Малі непорозуміння породжують великі проблеми.
2 Порожній посуд здаля дзвенить (<i>укр.</i>).	Б Найважливішим у будь-якій справі є гарний результат.
3 Роботяща людина не показує пальцем на завтрашній день (<i>угорськ.</i>).	В Нерозумні люди більше говорять, аніж роблять.
4 Кіт у рукавичках не ловить мишей (<i>англ.</i>).	Г Праця вимагає щоденного виконання.
5 Добрий початок — гарне діло, та добрий кінець — ще краще (<i>шведськ.</i>).	Г Будь вдячним.
6 Посієш вітер, пожнеш бурю (<i>польськ.</i>).	Д Білоручка справи не зробить.

6. Робота в групах (тлумачення прислів'їв).

Кожна група заповнює таблицю (усно або письмово), визначивши пряме та переносне значення одного з прислів'їв. Необхідно дібрати приклади використання народної мудрості в переносному значенні.

Прислів'я	Пряме значення	Переносне значення	Приклад використання
Вода й камінь точить (<i>укр.</i>)	Вода повільно змінює форму каменя і руйнує його	Цілеспрямована й постійна робота дає бажані результати	«Вода й камінь точить», — сказав альпініст, подолавши останній підйом на вершину
Краще власний хліб, аніж позичена булка (<i>польськ.</i>)			
Орла по крилах упізнають, а людину — по вчинках (<i>яп.</i>)			
Кіт у рукавичках не ловить мишей (<i>англ.</i>)			
Не дивись на шапку, а дивись під шапку (<i>болг.</i>)			
Краще бути головою kota, аніж хвостом лева (<i>узб.</i>)			

7. Обговорення епіграфа уроку: «Око бачить далеко, а розум ще далі».

- Поясніть значення прислів'я.
- Визначте, що в ньому протиставляється, а що — порівнюється.

8. Виразне читання вчителем оповідання Льва Толстого.

Знає кішка, чиє м'ясо з'їла

Дівчинка без матері зайшла в погріб і випила молоко. Коли мати прийшла, дівчинка опустила очі додолу і, не дивлячись на матір, сказала:

— Матусю, щось кішка лазила в погріб. Я її вигнала. Не з'їла б вона молоко!

Мати сказала:

- Знає кішка, чиє м'ясо з'їла.

(Лев Толстой)

9. Алгоритм твору за прислів'ям (пояснення вчителя).

Твір за прислів'ям

1. Оберіть прислів'я з підручника.
2. Визначте прямий і переносний зміст прислів'я.
3. Пригадайте або вигадайте ситуацію, у якій можливе використання прислів'я.
4. Опишіть цю ситуацію за планом (вступ, основна частина, висновок).
5. Заголовком твору треба обрати прислів'я. Воно має також прозвучати у вступі або у висновку твору.

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Написання твору за прислів'ям (у робочому зошиті).
2. Читання і обговорення твору за прислів'ям.

Правда як дерево: завжди з води впливає (зразок твору учня).

Прислів'я подібні до дорогоцінного каміння, у якому виблискують мудрі думки, відшліфовані часом. На кожен випадок можна дібрати свій камінчик, який зробить будь-яку ситуацію життєвим уроком для інших. Одного разу я переконався в силі румунського прислів'я «Правда як дерево: завжди з води впливає».

Улітку бабуся доручила мені піти до діда Петра за медом, пасіка якого знаходиться біля річки. Я побачив знайомих хлопців і не зміг утриматися від купання в прохолодній воді. Забув про мед, про бабусині накази. Прийшов додому пізно ввечері, а бабусі сказав, що меду в діда Петра ще немає. Бабуся нічого не сказала, тільки поклікала вечеряти. А коли почали пити чай, поставила на стіл повну миску запашного меду. «Від дідуся Петра подарунок, — сказала і додала: — сам приніс, бачив, що ти зайнятий». Мені стало соромно перед бабусею і дідом Петром. Я надовго запам'ятав, що «правда як дерево: завжди з води впливає».

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Підготуватися до усної розповіді народної казки про тварин (за вибором), намалювати казкових персонажів.

КАЗКИ НАРОДІВ СВІТУ

УРОК № 4

Тема. Вічне життя казки (Жанрова специфіка фольклорної казки. Різновиди казок. Казки про тварин)

Мета уроку. *Виявити* жанрові особливості народної казки, її гуманістичний зміст; *охарактеризувати* ознаки казок про тварин; розкрити поняття «алегорія»; на прикладі відомих учням казок про тварин простежити особливості створення образів казкових персонажів; *формувати* навички переказу тексту, усної розповіді казки, оцінки образу-персонажа; *виховувати* любов до усної народної творчості.

Обладнання: ілюстрації до казок народів світу (про тварин).

Підготовка учнів до уроку: підготуватися до усної розповіді народної казки про тварин (*за вибором*), намалювати казкових персонажів-звірів. Інсценування улюблених казок (*за бажанням*).

ХІД УРОКУ

У казках людство здавна вчилася жити.

Ш. Перро

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Вступне слово вчителя.

— Казка — один із жанрів фольклору, з яким людина знайомиться в ранньому дитинстві. Ми ще не вміємо читати, а батьки вже розповідають нам казки. Саме з них ми дізнаємося про те, що таке добро і зло, відданість і зрада, брехня і чесність. Із покоління в покоління кожний народ передає свої казки, у яких утілено життєві цінності, що є важливими для будь-якого часу. Тому й у XXI ст. казки різних народів продовжують жити, збагачуючи нас духовно.

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Бесіда за запитаннями вчителя.

— Які народні казки ви знаєте?

— Які з них вам найбільше подобаються? Чому?

— Розкажіть свою улюблену казку (*повністю або фрагмент*).

— Назвіть персонажів народних казок. Охарактеризуйте їх за допомогою прикметників (*який? яка?*) і дієслів (*що робить?*). Продемонструйте малюнки казкових персонажів.

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Виразне читання розділу підручника «Народна казка» (с. 27–29).
2. Складання плану прочитаного розділу (*письмово*).

План

1. Народна казка — один із найдавніших жанрів усної народної творчості.
 2. Причини виникнення казки як жанру фольклору.
 3. Відображення в казках уявлень давніх людей.
 4. Казкові персонажі.
 5. Побудова казок.
 6. Особливості художньої мови казок.
3. Переказ прочитаного розділу по частинах відповідно до складеного плану.

Словникова робота

Казка (народна) — один з основних жанрів усної народної творчості, у якому розповідається про вигадані події, які сприймаються й розповідаються як реальні.

4. Коментар учителя.

Характерні ознаки казки (с. 29 підручника).

Творче завдання

— Розкрийте характерні ознаки казки на прикладі відомих вам казок.

5. Розповідь учителя про подібність образів і сюжетів у казках народів світу.

(Початкове поняття про мандрівний сюжет і образ. Приклади мандрівних сюжетів і образів (*на матеріалі відомих учням казок*). Збирачі народних казок і письменники, які використовували у своїх творах фольклор).

**КАЗКИ
ПРО ТВАРИН**

**ЧАРІВНІ
КАЗКИ**

**СОЦІАЛЬНО-
ПОБУТОВІ
КАЗКИ**

6. Робота з опорною схемою «Різновиди казок за змістом».

7. Інценування (або *усна розповідь*) учнями відомої їм народної казки про тварин.

8. Розповідь учителя.

— Казка про тварин — найдавніший вид народної казки. Вона виникла в той час, коли первісні люди займалися звіроловством і полюванням. Тварини наділялися якостями людей. Тваринний і людський світ становили неподільну єдність. Спочатку в народних казках діяли дикі тварини, але згодом (з поширенням скотарства) до казкових творів «прийшли» свійські тварини. Стосунки диких і свійських тварин між собою, а також їхні відносини з людьми відображають ставлення давніх людей до природи, до світу, у якому вони колись жили, а також моральні якості.

9. Евристична бесіда.

— Назвіть казки, де діють дикі (або свійські) тварини.

— Якими якостями вони наділені?

— В іменах яких персонажів-тварин увиразнено їхні характеристики. Наведіть приклади.

— Поміркуйте, чому в багатьох казках свійські тварини перемагають диких. Наведіть приклади.

— Наведіть приклади повторів, діалогів, звуконаслідування в казках про тварин.

— Назвіть народні казки, де тварини допомагають людям.

Словникова робота

Алегорія (від грец. *allos* — інший і *agoreuo* — говорю) — художній засіб, який дає змогу втілити загальні поняття (якості, риси, стосунки) у конкретних образах. Це спосіб інакомовлення, тобто коли йдеться про одне, а на увазі мається зовсім інше. Він ґрунтується на перенесенні характеристик одного поняття на інший предмет або образ. Алегоричні персонажі тварин у народних казках відображають світ людей, їхні стосунки, уявлення про чесноти, працю тощо.

Творче завдання

— Наведіть приклади алегорії у відомих вам народних казках. Яку роль вона відіграє в тексті?

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Змагальна гра (у групах) «Персонажі-тварини в народних казках»

1. Усно опишіть тварин-персонажів відомої вам казки про тварин (за допомогою власних малюнків або ілюстрацій).

2. Які персонажі-тварини діють в українських казках?
3. Назвіть персонажів-тварин із казок народів світу, яких немає в українських казках.
4. Назвіть казкових персонажів-тварин, які втілюють людські якості: хитрість, дурість, силу, розум, підступність, вірність.
5. Упізнайте персонажа (учитель зачитує характеристику персонажів-тварин, але не називає їх; учні мають відгадати, про кого йдеться).
6. Алегорія чи ні? (Учитель зачитує фрагменти з різних текстів — казкових і літературних, а учні повинні визначити, чи є там прийом алегорії або немає).

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Прочитати розділ підручника «Казки про тварин» (с. 30).
2. Підготувати усну розповідь (або інсценування) улюбленої чарівної або соціально-побутової народної казки (*за вибором*).

УРОК № 5

Тема. Дивовижний казковий світ (Різновиди казок. Чарівні й соціально-побутові казки)

Мета уроку. *Розкрити* гуманістичний зміст і жанрові ознаки різновидів казок — чарівної і соціально-побутової; *формувати* в учнів уміння та навички характеризувати казкових персонажів, оцінювати їхні вчинки, моральні якості; *розвивати* вміння виявляти й демонструвати прикладами ознаки фольклорної казки, визначати частини будови казок; *виховувати* в п'ятикласників любов до усної народної творчості, моральні якості.

Обладнання: ілюстрації до фольклорних казок народів світу (чарівних і соціально-побутових).

ХІД УРОКУ

Світ у казці такий, яким є уявлення народу про себе.

М. Костомаров

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Бесіда за запитаннями вчителя.
 - Дайте визначення казки як жанру усної народної творчості.
 - Назвіть характерні ознаки казки.

- Поясніть виникнення казок про тварин.
- Наведіть приклади алегорії в казках про тварин, розкрийте значення цього прийому в прочитаних текстах.

Творче завдання

- Розкрийте зміст висловлювань митців про казку.
«Стара казка потрібна. У ній багато того дорогого минулого, яке корисне нині й знадобиться потім» (П. Бажов).
«Нема казки без правди» (І. Франко).

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

Учитель. Казковий світ особливий. У ньому можливе те, що неможливе в реальності. У казковому світі герой завжди перемагає, а зло покаране. У казці природний і людський світ невіддільні одне від одного. А головне, що в казках утверджуються цінності й ідеали, що характерні для кожного народу. Відповідно казковий світ може бути різним, він повертається різними гранями до читачів і слухачів. Він може бути більш земним, пов'язаним із реальним життям людей, їхнім побутом. А може бути напрочуд таємничим, фантастичним, у ньому нерідко відбуваються чарівні пригоди діють фантастичні персонажі. Отже, крім казок про тварин, існують ще й такі різновиди фольклору, як чарівні й соціально-побутові казки.

III. ОГолошення теми, епіграфа уроку.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Бесіда до сприйняття.

- Назвіть казки, де відбуваються чарівні події, діють фантастичні персонажі, використовуються чарівні предмети.
- Розкажіть про улюбленого героя чарівної казки, яку ви читали.
- Які подвиги він здійснив?
- Хто (або що) йому (їй) допоміг?
- Хто (або що) протидіяв героям прочитаних вами чарівних казок?
- Які народні ідеали уособлює герой чарівної казки, яку ви прочитали?

2. Розповідь учителя.

— Чарівні казки ще називають *фантастичними* або *геройко-фантастичними*. Чарівність — основна ознака чарівної казки. Вона виявляється в тому, що в ній діють фантастичні персонажі, відбуваються незвичайні події, чарівні предмети можуть допомагати або шкодити героям. Традиційний сюжет чарівної казки — подорож і випробування

героя, пошук чарівного предмета, невідомої землі, кохання тощо. Герой чарівної казки сміливо долає перешкоди й винагороджується за свої чесноти любов'ю, щастям, багатством. Чарівні казки значно складніші за казки про тварин і за будовою, і за тривалістю дії.

3. Виразне читання розділу підручника «Чарівні казки» (с. 31–32).

Словникова робота

Антитеза (з грец. *antithesis* — суперечність) — протиставлення протилежних персонажів, характерів, понять, явищ.

4. Літературознавчий коментар учителя.

— Антитеза побудована на запереченні одного через інше, на контрасті, несумісності певних рис і ознак. Цей художній прийом часто використовується у фольклорі (прислів'я, приказки, казки та ін.), а також у художній літературі. Забезпечити його допомагають слова з протилежним значенням (антоніми), але не тільки. Антитеза є набагато ширшою за протиставлення значень окремих слів, вона може охоплювати різні поняття (добро і зло, життя і смерть та ін.), риси характеру (лінощі — працьовитість, боягузтво — сміливість, дурість — розум та ін.), різні явища й аспекти людського буття.

Творче завдання

— Наведіть приклади антитези в прочитаних вами чарівних казках. Розкрийте роль прийому в тексті.

5. Виразне читання розділу підручника «Соціально-побутові казки» (с. 32–33).

6. Бесіда за прочитаним текстом.

- Про що йдеться в соціально-побутових казках?
- Чим відрізняються їх герої від героїв чарівних казок?
- Які цінності українського народу утверджуються у фольклорних соціально-побутових казках?

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Творче завдання

Усна розповідь (або *інсценування*) казки та виявлення в ній характерних ознак жанрового різновиду. Стисла характеристика й оцінка персонажа.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Повторити ознаки фольклорної казки та її різновидів (с. 27–33 підручника).

2. Дібрати по 2 приклади алегорії та антитези на підставі прочитаних українських казок.

УРОК № 6

Тема. Індійська народна казка «Фарбований шакал». Викриття в образах тварин негативних людських якостей

Мета уроку. *Поглибити* уявлення про народну казку, визначити різновид індійської казки «Фарбований шакал»; *розкрити* її філософський зміст і втілення в образах тварин негативних людських якостей; *порівняти* індійську казку з українською літературною казкою «Фарбований Лис» І. Франка, виявити в текстах типологічно подібні образи; *розвивати* вміння розрізняти алегорію в жанрі казки; *виховувати* культуру читання і культуру життя.

Обладнання: тексти казки «Фарбований шакал» у переказі О. Бондарук, «Фарбований Лис» І. Франка, ілюстрації за мотивами казок.

ХІД УРОКУ

Знання — це добро, що не знає втрати,
ані злодієві, ані цареві його не відібрати.

Індійське прислів'я

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

• Робота з ілюстрацією Н. Балух «Панчатантра». Культурологічний коментар учителя.

— У світовому мистецтві є твори, які вважають знаковими для кожного народу і які дали поштовх для створення багатьох інших творів у різних країнах. Такою видатною індійською пам'яткою стала книжка «Панчатантра». Її художній світ дивовижний, що відображено на цій ілюстрації, яка нагадує лабіринт, населений багатьма реальними й фантастичними персонажами. І той, хто потрапляє в цей лабіринт, зустрінеться із захопливими пригодами й героями. Отже, увійдемо у світ «Панчатантри»...

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Виразне читання учнями розділу підручника «Панчатантра» (с. 34–36 підручника).

2. Бесіда за запитаннями вчителя.

- Що таке «Панчатантра»?
- Якою мовою була написана книжка?
- Які існують версії виникнення «Панчатантри»?
- Зі скількох частин вона складається? Назвіть кожен з них.
- Визначте виховну мету «Панчатантри».
- Що засуджується і що утверджується в давній пам'ятці?
- Чи змінювалася «Панчатантра» протягом віків? Як?

3. Культурологічний коментар учителя.

— «Панчатантра» вже в VI ст. була перекладена перською мовою, у VIII ст. — арабською мовою під назвою «Каліла і Дімна», у XIII ст. (окремі її оповідки) переказані старослов'янською й набули поширення в Київській Русі. І. Франко, намагаючись ознайомити українських читачів із староіндійською літературою, створив «Короткий нарис історії староіндійського письменства», переклав і переказав по-своєму чимало індійських оповідок.

4. Виразне читання казки «Фарбований шакал» в особах (с. 37 підручника).

5. Бесіда на сприйняття прочитаного тексту.

- Чому шакал на ймення Чандарава опинився в місті?
- Як його зустріли в місті його родичі-пси?
- Яка подія різко змінила життя шакала? Перекажіть епізод казки, де це описано. Дайте назву цьому епізоду.

— Чому лісові мешканці так швидко повірили пройдисвітові? Прочитайте відповідні цитати з твору.

— Чи змінилося щось у житті звірів, коли царем став Чандарава? Хто і які посади з них отримав? Що сталося з його ріднею?

Творче завдання

— Поділіть казку на частини. Дайте їм назву.

6. Характеристика образу Чандарави.

— Які риси людських характерів засуджуються в цьому образі? Чи тільки шакал висміюється у творі? Доведіть свої міркування. Висловіть власне ставлення до Чандарави.

7. Визначення жанрових ознак казки «Фарбований шакал».

— Ознаки якого різновиду казки виявилися у творі? *(У творі виявилися ознаки казок про тварин: віра в магічну силу тварин, наділення їх людськими якостями, уявлення поведінки тварин людській, єдність тваринного та людського світу, одухотворення явищ природи, алегоричний зміст, нескладна будова (у казці невелика кількість епізодів), перенесення людських якостей на конкретні образи, перемога добра над злом, наявність кінцівки виховного змісту).*

8. Визначення алегоричного змісту твору.

— Визначте алегоричний зміст твору. Які приховані думки звучать у ньому? Які риси людей викриваються за допомогою алегорії? *(У казці «Фарбований шакал» в образах тварин в алегоричній формі втілено риси людей, які нерідко зустрічаються в житті (хитрість, підступність, ледарство, лицемірство, гордість, довірливість). Основна мета твору — навчити слухачів (і читачів) розуму, довіряти не зовнішньому вигляду чогось, а його сутності, проникати в глибини явищ і доколишнього світу, а також бути собою, учитись розрізняти тих, хто своїми хитрощами вводить в оману інших).*

IV. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК

1. Проблемне запитання.

— Що означає вислів «фарбований шакал»? У яких ситуаціях його доречно використовувати?

2. Літературний коментар учителя.

— Упродовж 1896–1898 рр. у дитячому журналі «Дзвінок» друкувалися казки І. Франка, які згодом увійшли до збірки «Коли ще звірі говорили» (Львів, 1899). Вони були переробками західних і східних джерел. Зокрема, казки «Заєць і Медвідь», «Ворона і Гадюка», «Фарбований Лис», «Ворони і сови», «Байка про байку» — переробки з індійської збірки «Панчатантра». Звернення письменника саме до казок про тварин було не випадковим. З цього приводу І. Франко зауважував: «Бажаючи вибрати для наших дітей книжечку щонайкращих казок різних часів і народів, я зупинився поперед усього на тих, де оповідається про самих звірів. Вони найбільше відповідають смакові дітей від 6 до 12 літ, змушуючи їх сміятися і думати, розбуджують їх цікавість та увагу до явищ природи, але не розбуркують молоду фантазію дивоглядними образами заклятих замків, царів, розбійників, драконів і демонів». Отже, зміст збірки І. Франка відповідав віковим особливостям дітей і мав виховний характер.

3. Зіставлення типологічно подібних образів індійської народної казки «Фарбований шакал» і казки І. Франка «Фарбований Лис».

— Порівняйте образи пофарбованих звірів з індійської казки «Фарбований шакал» та української казки І. Франка «Фарбований Лис». Що їх споріднює? Чим вони відрізняються?

4. Узагальнення відповідей учнів учителем.

— І. Франко, переробляючи запозичений сюжет, національно його забарвлює. Так, національним відповідником індійського пройдисвіта

шакала є хитрий і підступний Лис. Але на відміну від поведінки шакала, учинки Лиса більш психологічно вмотивовані. Бажаючи похизуватися своєю майстерністю красти, умінням вчасно втекти й не потрапити в сильце, він не тільки вдається до різних витівок і пригод, але здатний мислити. Він, потрапивши в діжку із синьою фарбою, не занепадає духом, а пристосовується до нових обставин, а інстинкт самозбереження і воля до життя спонукають його на ректи себе посланцем Св. Миколая, виліпленим з небесної глини (індійський відповідник — витвір Брахмана). Лис Микита і шакал Чандарава беруть на себе зобов'язання бути чесними й справедливими правителями. Однак вони не дотримали слова, не захотіли змінити життя своєї братії на краще. Звірі стали ледачими й перестали думати. І як наслідок — утратили обережність, не змогли проконтролювати свої емоції й загинули. І. Франко звертається до народних вірувань давніх слов'ян. Фарбований Лис, указує письменник, «спльовує тричі в той бік, де була йому така немила пригода», тобто «поділяє» погляди давніх слов'ян, що права сторона символізує добро, а ліва — зло, водночас послуговується символічним числом три, подає окремі наукові відомості про життя цього звіра. Обидва персонажі на алегоричному рівні є втіленням хитрості й підступності, хоча поведінка Лиса має, крім морального, і соціальний підтекст.

5. Підсумкова бесіда.

— Розкрийте значення назви твору «Фарбований шакал»: пряме і переносне.

— Які вади засуджуються в індійській казці?

— Чому, на вашу думку, І. Франко звернувся до інтерпретації образу давньої індійської пам'ятки?

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Намалювати один з епізодів казки, дати йому назву.
2. Підготувати переказ казки «Фарбований шакал».

УРОК № 7

Тема. Там, де сонце встає раніше... (Японська народна казка «Момотаро, або Хлопчик-Персик». Відображення любові до праці, кмітливості, сміливості, ставлення до природи в образі Момотаро. Національний колорит японської казки)

Мета уроку. Дати уявлення учням про специфіку японської народної культури, ставлення японців до природи, їхні мо-

ральні цінності; *розкрити* національний колорит японської казки «Момотаро, або Хлопчик-Персик»; *розвивати* вміння та навички виразного читання, характеризувати образ персонажа, давати йому власну оцінку, виявляти національні особливості твору; *виховувати* інтерес до культури інших народів.

Обладнання: мапа світу, світлини із зображенням сучасної Японії, репродукції гравюр японських художників (К. Хокусай, А. Хіросіге та ін.) із зображенням квітів, дерев, гори Фудзі та інших природних явищ.

ХІД УРОКУ

Той, хто від землі й води, повинен
служити землі й воді.

Японське прислів'я

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

1. Вступне слово вчителя.

— Японія знаходиться дуже далеко на схід від України. Сонце там встає раніше від нас на 8–9 год. Якщо навіть летіти туди швидкісним літаком, то потрібно 10–12 год, щоб дістатися до цієї країни, яка побудувала сучасний і високотехнологічний світ на 7000 островах. Незважаючи на віддаленість Японії та її острівне положення, у цій державі є поняття, що об'єднують японців у єдине ціле протягом багатьох століть. Це дбайливе ставлення до природи і до своїх національних традицій. У всьому світі відомо, що в японців є свята милування квітами, деревами. Вони оберігають кожну рослину, яка росте в їхніх містах. А ще японці віддають шану своїм давнім традиціям, серед яких важливе місце посідає усна народна творчість, у якій утілено мораль японців та їхні уявлення про світ.

2. Демонстрація фото Музею національного мистецтва Едо в Токіо.

— У центрі сучасної столиці Японії Токіо поруч із швидкісним метро та хмарочосами знаходиться величезний Музей національного мистецтва Едо. На шести поверхах цього музею представлені деталі побуту і культури Японії від давнини до сьогодення. Тут можна знайти відтворені давні помешкання японців, і традиційні костюми, і майстерні ремісників, і крамниці, і предмети вжитку. Усе це не тільки можна побачити, але й доторкнутися до речей, зайти в старовинні будинки, потримати інструменти, котрими

користувалися для виготовлення рукописів і гравюр. Це є прикладом і для нас, українців, як потрібно зберігати власну культуру.

3. Тлумачення японських слів, у яких знайшли відображення особливості японської культури (*із демонстрацією цих предметів на фото, ілюстраціях*).

Словникова робота

Гета — дерев'яні сандалі без задника з двома поперечними підставками.

Едо — давня столиця Японії (після Кіото), стара назва Токіо.

Ікебана — мистецтво створювати композиції з квітів.

Какемоно — довгі смуги паперу із зображеннями явищ природи, якими японці прикрашають помешкання.

Кімоно — традиційне національне вбрання в Японії, його і тепер нерідко надівають японці, особливо на свята; традиційним малюнком для кімоно є явища природи (квіти, дерева, гори, птахи тощо).

Кіото — давня столиця Японії (до того часу, як столиця була перенесена в Едо).

Рис — традиційна їжа японців, яка прийшла з Китаю; основа багатьох страв.

Сакура — назва вишні в Японії.

Самурай — воїн у давній Японії, слуга правителя, господаря (дайме).

Сан — приставка після імені, що означає повагу.

Хасі — палички для їжі.

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Виразне читання учнями розділу підручника «Японська народна казка» (с. 39–40).

2. Бесіда за запитаннями вчителя.

— Що нового ви дізналися про Японію?

— Як японці ставляться до природи і традицій?

— Яку роль відіграє усна народна творчість і традиції в розвитку нації?

3. Культурологічний коментар учителя. Підготовка до сприйняття художнього тексту.

— У назві японської народної казки «Момотаро, або Хлопчик-Персик» відображено особливе ставлення японців до природи. Персик — одне зі священних дерев у Японії, як і сакура. Природа

дає життя й силу, тому Момотаро народжується з персика. Персики в Японії цвітуть дуже яскравим червоним цвітом, їх часто малюють в образотворчому мистецтві. Момотаро сильний тому, що живе в злагоді з природним світом — рослинним і тваринним (йому допомагають мавпа, собака і фазан).

4. Виразне читання казки «Момотаро, або Хлопчик-Персик» (с. 42–44 підручника) із тлумаченням незнайомих слів.

5. Робота з текстом.

— Поділіть текст на частини, назвіть кожну з них.

— Перекажіть текст казки по частинах і повністю.

— Як змінюється Момотаро від свого народження в процесі зростання? Що допомагає йому в цій зміні?

— Який подвиг здійснив герой?

6. Робота з ілюстраціями О. Михайлової-Родіної до казки.

— Роздивіться уважно ілюстрації О. Михайлової-Родіної до казки «Момотаро, або Хлопчик-Персик». Які епізоди казки на них відображені?

Творче завдання

— Доведіть, що образи тварин і птаха в казці «Момотаро, або Хлопчик-Персик» не можна вважати алегорією. Знайдіть підтвердження своєї думки в тексті.

Компаративне завдання

Пригадайте українські казки, у яких герой зустрічає різних звірів і птахів, що допомагають йому. Порівняйте одну з них з японською казкою «Момотаро, або Хлопчик-Персик».

IV. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Заповнення таблиці «Засоби створення національного колориту в казці «Момотаро, або Хлопчик-Персик» на с. 45 підручника (усно або письмово в робочому зошиті).

Літературна гра-ребус

1, 2, 3, 4

Ч ' С=К

' С ' С=К

(Відгадка: Хлопчик-Персик)

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Підготувати усний переказ казки «Момотаро, або Хлопчик-Персик». З'ясувати її повчальний зміст.

УРОК № 8

Тема. Мистецтво, що змінює світ (Китайська народна казка «Пензлик Маляна». Поетизація мистецтва й уславлення образу митця в казці. Значення фантастичних елементів у творі)

Мета уроку. *Розкрити* національні цінності китайської народної культури на прикладі казки «Пензлик Маляна», виявити національний колорит казки; *формувати* вміння та навички виразного читання, аналізувати будову казки, характеризувати казкових персонажів, давати їм власну оцінку; *розвивати* творчу уяву учнів; *виховувати* любов до мистецтва, моральні якості.

Обладнання: ілюстрації до казки «Пензлик Маляна», мультфільм «Волшебная кисточка» (реж. В. Угаров, Росія, 1997 р.), світліни давнього і сучасного Китаю, зображення китайських ієрогліфів, предмети (із шовку, порцеляни, паперу та ін.), які походять з Китаю.

ХІД УРОКУ

Мистецтво може все на світі.

Китайська мудрість

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Вступне слово вчителя.
— Подивіться на предмети, які вам знайомі з дитинства... Компас, папір, порцеляна, шовк... Вони походять із Стародавнього Китаю, який славився своїми науковими відкриттями й технічними надбаннями. А ще в Китаї існує цінність, яку китайці опановують з дитинства, — мистецтво малювати. Китайські ієрогліфи (як і японські) мають свою специфіку й відрізняються від українського алфавіту. Кожен ієрогліф — це візуальний образ, утілення уявлень про якесь поняття, почуття чи світ загалом. Тому вже з дитинства китайські діти вчать мистецтву красиво малювати й писати ієрогліфи. Це мистецтво називається *каліграфія*. Колись у давньому

Китаї не брали на високу посаду тих, хто не вмів красиво писати. Отже, малювання здавна шанувалося в Китаї, тому про мистецтво в цій країні існує багато казок. Одна з них — «Пензлик Маляна», у якій розповідається про дива, на які здатне справжнє мистецтво.

II. ОГолошення теми, епіграфа уроку.

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Виразне читання казки «Пензлик Маляна» (с. 50–52 підручника).

2. Культурологічний коментар учителя.

— У Стародавньому Китаї дракон (кит. *Лун*) — символ імператорської влади. У справжнього імператора мала бути родимка у формі дракона. Якщо простолюдин носив одяг із малюнком дракона, він підлягав смертній карі. Тому не дивно, що імператор у казці наказав Малянові створити зображення дракона, оскільки прагнув здобути ще більшої влади. Птах фенікс (кит. *Фен*) у давніх китайських уявленнях є втіленням ідеї безсмертя. Фенікс уособлює одночасно *інь* та *ян* (жіноче та чоловіче начало). Зображений разом із драконом, символом імператора, фенікс стає суто жіночим символом та означає імператрицю, а разом вони становлять «неподільну єдність». Подібно до дракона, фенікс складається з різних елементів, що втілюють увесь Космос: у нього голова півня (що означає Сонце), спина ластівки (означає зростаючий Місяць), його крила втілюють стихію вітру, хвіст — дерева та квіти, а ноги — землю.

3. Робота з текстом.

— Поясніть назву твору.

— Визначте основну думку казки.

— Якою була мрія Маляна? Що заважало її здійсненню?

— Що малював хлопчик? Які дива відбувалися з його малюнками?

— Як Малян своїм мистецтвом допомагав людям?

4. Характеристика образів персонажів.

— Які риси виявилися в образі Маляна? Наведіть відповідні цитати. Дайте власну оцінку персонажу.

— Охарактеризуйте образ імператора. Чому його покарано в казці?

Творче завдання

— Знайдіть у казці приклади антитези й алегорії. Розкрийте їх роль у тексті.

5. Перегляд і обговорення мультфільму «Волшебная кисточка» (реж. В. Угаров, Росія, 1997 р.).

IV. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Підсумкова бесіда.
 - До якого виду фольклорних казок належить «Пензлик Маляна»? Доведіть свою думку.
 - Визначте в казці частини будови, дайте їм назву.
 - Яким, на вашу думку, має бути справжній митець? У чому призначення мистецтва?

Творче завдання

— Якби у вас у руках опинився чарівний пензлик Маляна, що б ви намалювали? З якою метою?

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Опрацювати розділ підручника «Китайська народна казка».
2. Виявити в казці «Пензлик Маляна» національні особливості китайської культури.

УРОК № 9

Тема. Відважний підкорювач морів (Арабська народна казка «Синдбад-мореплавець» (третя подорож)

Мета уроку. *Розкрити* національний колорит арабської народної казки; *закріпити* знання про основні ознаки народної казки; *розвивати* в учнів уміння визначати основну думку прочитаного, характеризувати казкового героя, висловлювати власне враження і ставлення до подій твору; *виховувати* інтерес до самостійного читання народних казок, до культури народів світу; *викликати* захоплення мужністю й людяністю головного героя.

Обладнання: видання книжок про Синдбада-мореплавця, уривки з мультфільмів, кінофільмів, ілюстрації до казки.

ХІД УРОКУ

Хто в світі не бував, той і дива не видав.

Українське прислів'я

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Бесіда-актуалізація.
 - Розкажіть про найцікавішу подорож, яку ви здійснили у своєму житті.

— Поясніть зміст народного прислів'я, яке слугує епіграфом до уроку.

— Які куточки України й країни світу ви мрієте відвідати?

— Як, на вашу думку, люди можуть подорожувати, не виходячи з рідної домівки?

II. ОГолошення теми, епіграфа уроку.

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

• *Робота з підручником*

— Прочитайте про історію створення збірки «Тисяча і одна ніч» у підручнику (с. 53–55) і дайте відповіді на запитання.

— Казки яких народів Сходу ввійшли до збірки?

— Хто розповідає казки збірки «Тисяча і одна ніч»?

— Як розумна Шахразада unikнула жорстокого наказу царя?

— Імена яких героїв збірки ви зустрічали раніше, читали про них?

— З яким витвором мистецтва порівнюється збірка «Тисяча і одна ніч»? Чому?

1. Робота з ілюстрацією.

— Роздивіться зображення Шахразади англійського художника Едмона Дюлака.

— Які національні особливості природи, убрання героїні увиразнено на полотні?

2. Слово вчителя.

— В образі купця Синдбада втілено прагнення арабського народу до відкриттів невідомих морів і земель, до опанування широкого світу за межами держави. Арабські купці мандрували морями й океанами в Індію і Китай, долаючи тисячі кілометрів. Синдбад-мореплавець вирішив на власні очі побачити чудеса світу, найдивовижніші місця інших країн. Жага пошуків і відкриттів покликала арабського купця до нових пригод. Усього Синдбад здійснив сім подорожей. У першій казці він разом зі своєю командою опинився на острові, який виявився насправді величезною живою рибиною. Друга подорож привела його в країну, де мешкали велетенські птахи. А надалі його чекали інші пригоди, про які ви зараз дізнаєтеся...

3. Настанова на читання.

— Подумайте, у який момент Шахразада могла б перервати розповідь казки, щоб змусити царя Шахріяра відмінити свій жорсткий наказ і чекати на продовження.

4. Виразне читання казки (с. 56–60 підручника).

Словникова робота

— Дайте визначення слів

Араби —

Багдад —

Джин —

5. Робота в парах «Обмін враженнями».

— Розкажіть про ті події казки, які вам найбільше сподобалися.

Поясніть, чому саме вони викликали у вас інтерес.

— У які моменти ви переживали за життя Синдбада, а коли раділи за нього?

— Що вам здалося найскладнішим для героїв казки в їхніх мандрах?

6. Аналітична бесіда.

— Як у казці виявляється чарівність?

— Поясніть, чому Синдбад вирушав у далекі подорожі, незважаючи на ті важкі випробування, що випали на його долю.

— Як діяв Синдбад у скрутні моменти життя?

— Розкажіть про ставлення героя до супутників, дайте оцінку його діям.

— Знайдіть у творі підтвердження людяності Синдбада. Прочитайте ці уривки, поясніть їх.

— Доберіть прислів'я, якими можна охарактеризувати вчинки Синдбада.

7. Робота з опорною схемою «П'ять сходинок до героя».

• Подолайте сходи, усно пояснюючи кожен рубрику. Заповніть «сходинки» за схемою *сенкана* (п'ятирядкового вірша-характеристики).

	Моє ставлення	1 іменник
	Оцінка героя	1 речення
	Учинки героя	3 дієслова
	Риси характеру	2 прикметники
Ім'я героя		1 іменник

Приклади

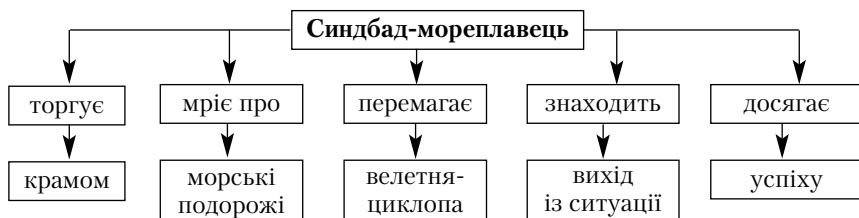
Синдбад <i>Відважний, сміливий</i> <i>Мріє, мандрує, долає</i> <i>Знаходить вихід зі складних ситуацій</i> <i>Підкорювач</i>	Синдбад <i>Винахідливий, чесний</i> <i>Шукає, відкриває, знаходить</i> <i>Прагне до нових пригод</i> <i>Мореплавець</i>

8. Робота з ілюстраціями.

- Який епізод подорожі Синдбада зображено на ілюстраціях?
- Знайдіть і прочитайте відповідний фрагмент у тексті.
- Порівняйте ілюстрації художників. Знайдіть спільне й відмінне в зображенні бурі на морі.
- За допомогою яких засобів (кольорів, контрастів, розміщення предметів тощо) художники передають напруження моменту?

Творче завдання

— Усно опишіть Синдбада. Яким він постав у вашій уяві після прочитання казки? Скористайтесь схемою-підказкою «Характеристика героя».

Робота з підручником

- Ознайомлення з українськими перекладами й перекладачами арабської казки (с. 61 підручника).

9. Матеріали для групової роботи. (Шляхами подорожей Синдбада).

— Англійський учений і мандрівник Тім Северин вирішив повторити шлях Синдбада й пройти 6 тисяч миль на кораблі-вітрильнику — точній копії часів Арабського халіфату. Учений назвав свою подорож «кроком на тисячу років назад». Корабель був зроблений без будь-яких сучасних інструментів, навіть без цвяхів (їх замінила плетена з кокосового волокна мотузка). Судно під назвою «Сохар» (місто, де народився Синдбад) вирушило до Індії, а потім через Індійський океан досягло берегів Китаю. Подорож Тіма Северина разом з його командою тривала майже 7 місяців і завершилася щасливо. Її назвали «восьмою мандрівкою Синдбада» (*Робота з мапою*).

10. Перегляд і обговорення фрагментів екранізацій казки про Синдбада.

— Порівняйте зображення Синдбада з різних фільмів. Яке з них вам сподобалося найбільше? Поясніть, чому.

— Визначте, у яких екранізаціях збережено національний одяг героя й основна його риса — уміння власними силами протистояти

могутнім силам зла за допомогою мужності, сили духу, витривалості.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Підсумкова бесіда.
 - Що ви знаєте про історію створення книги «Тисяча і одна ніч»? Чому вона так називається?
 - З якою метою Шахразада розповідала казки царю Шахрїяру?
 - Хто такий Синдбад? З якою метою він вирушав у мандри?
 - Яким постає в казці герой? Які риси його характеру вам найбільше сподобалися?
 - Що допомагало Синдбадові уникати небезпек, рятувати себе й своїх супутників?
 - Визначте характерні особливості народної казки в третій подорожі Синдбада.
 - У чому полягає повчальність арабської народної казки про Синдбада? Який моральний урок дає цей твір?

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Виразно читати й переказувати казку.
2. Усно створити опис Синдбада.
3. Намалювати ілюстрації до казки про Синдбада-мореплавця.

УРОКИ № 10–11

Тема. Невтомні борці за рідне слово (Брати Я. і В. Грімм. Значення їхньої діяльності в збиранні й збереженні фольклору. Моральні цінності в казці братів Я. і В. Грімм «Пані Метелиця». Характеристика персонажів. Антитеза)

Мета уроків. *Поглибити* уявлення в учнів про народну казку, звернути увагу на її моральні аспекти й національні особливості; *порівняти* німецьку казку з казками інших народів, виявити в них спільне та відмінне; *з'ясувати* роль і значення діяльності братів Я. і В. Грімм у збиранні й збереженні фольклору; *виховувати* в школярів культуру читання та культуру життя.

Обладнання: портрети Я. і В. Грімм, ілюстрації до казки «Пані Метелиця», відеозаписи (або світлини) Музею братів Я. і В. Грімм у Касселі (Німеччина).

ХІД УРОКУ

Нам хотілось би, щоб зібране в цій книжці ви сприймали як окремі колоски, що вціліли після граду чи іншого лиха, посланого небом, — лиха, яке знищило дощенту весь посів. Одначе біля низеньких кущиків обіч шляху збереглася місцинка, де окремі колоски залишилися прямі й не полягли, як усі решта. Засвітить знову ясне сонечко — то й вони виростуть...

Я. і В. Грімм. «Казки для дітей і родини» (передмова)

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

1. Вступне слово вчителя.

— Німеччина має давню історію і культуру. Німецький фольклор спочатку виник у дописемних формах. У сиву давнину склалися пісні, легенди, казки. Серед розмаїття усних народних жанрів особливою повагою користувалися казки, які передавалися з уст в уста, з покоління до покоління. Кожен новий оповідач казки міг доповнювати й змінювати її сюжет. Були сюжети, які стали основою казок в одній місцевості, а згодом з'явилися переінакшеними в іншій.

Казки створювалися не лише для розваги слухачів, а й з метою виховання, бо вчили добром перемагати зло. Образ працюючого й чесного героя завжди був зразком для німецького народу. До найдавніших належать казки про тварин і рослини, про різних міфічних, нереальних істот (духів, гномів, страховиськ).

Німецькі вчені-фольклористи — брати Якоб і Вільгельм Грімм — записали понад двісті казок і видали їх у трьох томах під назвою «Казки для дітей і родини» (1812–1815). Їх справедливо вважають «батьками й засновниками німецької філології». Що змусило їх займатися такою, на перший погляд, «недорослою» справою?

2. Перегляд репродукції «Брати Грімм збирають казки» (с. 63 підручника).

— Який епізод із життя братів Я. і В. Грімм знайшов відображення на картині? З якою метою вони завітали до сільської родини?

II. ОГолошення теми, епіграфу уроку.

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Виразне читання розділу підручника «Сторінки життя і творчості Я. і В. Грімм» (с. 62–64).

2. Бесіда за запитаннями вчителя.

– Розкажіть про види діяльності братів Я. і В. Грімм.

– Як вони рятували німецьку мову і німецьку культуру?

– Поясніть назву збірки «Казки для дітей і родини». У які роки вона виходила?

3. Розповідь учителя про історію створення збірки «Казки для дітей і родини».

– У 1812 р. вийшло друком перше видання зібраних Я. і В. Грімм «Казок для дітей і родини». Брати переймалися тим, щоб казки, зібрані їхніми зусиллями, допомагали в становленні юного покоління Німеччини, щоб діти могли тішитися ними й черпати з них цілющу воду для своєї душі.

1815 р. вийшов друком другий том казок, зібраних Я. і В. Грімм. У передмові вони наголошували на тому, що казки, зібрані ними, — «здорові», такого німецький народ потребує, а особливо діти, які повинні мати не тільки фізичне, а й духовне здоров'я, відрізняти добро від зла, уміти робити правильний моральний вибір.

4. Виразне читання казки «Пані Метелиця» в особах (с. 65–67 підручника).

5. Культурологічний коментар до казки (с. 68 підручника).

6. Бесіда за прочитаним.

– З якого усталеного вислову починається текст казки? Як він називається? Яка його роль у творі? (*Зачин*).

– У чому полягає зав'язка казки? Що трапилося в житті пасербиці?

– Перекажіть події, які становлять розвиток дії твору. Як вони розкривають характер пасербиці та її ставлення до праці? (*Зустріч з піччю, яблунею, пані Метелицею*).

– Прочитайте портрет пані Метелиці. Чи збігаються враження від нього з її лагідними словами й учинками? Використання якого художнього прийому дає можливість показати розбіжність поміж зовнішнім і внутрішнім? (*Антитеза*).

– Як жилося пасербиці в пані Метелиці? Як вона ставилася до своїх обов'язків? Наведіть приклади з тексту.

– Чому дівчинка вирішила залишити пані Метелицю? Як це її характеризує? (*Скучила за рідною домівкою*).

– Як пані Метелиця віддячила дівчинці за її працьовитість і старанність? (*Нагородила золотом*).

— Як зустріли дівчинку мачуха зі своєю дочкою? Що вони із задрощів надумали зробити?

— Який заробіток одержала ледащиця від пані Метелиці? Чому?

— Які риси характеру демонструють героїні у випробуваннях? (*Працьовитість і ледарство*).

— Який художній прийом допомагає показати різне ставлення дівчат до праці? (*Антитеза*).

— Порівняйте становище пасербиці та рідної дочки на початку й у фіналі казки. У котрої з героїнь воно змінилося на краще, а в котрої — погіршилося? Чому так сталося?

— Визначте кульмінацію і розв'язку казки. (*Винагорода пасербиці за працю і повернення додому*).

— Знайдіть кінцівку у творі. Яку оцінку висловлено в ній?

Творче завдання

— Доведіть, що народна казка «Пані Метелиця» увібрала елементи чарівної та соціально-побутової казки.

7. Робота з ілюстраціями до казки «Пані Метелиця» (с. 65–66 підручника).

— Які епізоди відображено на ілюстраціях?

— Якими постають персонажі казки на ілюстраціях?

— Які настрої, почуття викликали у вас ілюстрації?

IV. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Зіставлення німецької казки «Пані Метелиця» з казками інших народів світу.

— Назвіть казки інших народів, у яких ідеться про мачуху, її доньку і пасербицю. (*«Дідова дочка і бабина дочка» (укр.), «Морозко» (рос.)*).

— Виявіть спільні елементи в цих казках. (*Спільним для казок є наявність загальної теми: утвердження людини як особистості, її боротьба проти сил, що заважають її щастю. Виразниками, носіями цієї основної теми є казкові персонажі, які постають як злотворці (мачуха, бабина дочка), добротворці (пані Метелиця), знедолені (пасербиця). Твори мають усталену будову: зачин («Жили-були...»), основну частину (розповідь про події та дійових осіб, трикратне повторення найважливішої події або вчинку персонажа, кінцівку, але в німецькій казці на відміну від слов'янських творів вона не традиційна*).

2. Узагальнення відповідей учнів учителем.

— Спорідненість окремих елементів у казках різних народів світу пояснюється такими чинниками: запозиченнями, спільним похо-

дженням різних народів, культурним обміном, спільними соціальними суперечностями.

3. Підсумкова бесіда.

— Поясніть, чому брати Грімм звернулися до збирання фольклорних творів.

— Розкажіть про історію створення збірки «Казки для дітей і родини». Яке значення вона має для німецького народу і всього світу?

— Які моральні цінності утверджуються в казці «Пані Метелиця»?

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Порівняти письмово (у робочому зошиті) образи двох дівчат у казці «Пані Метелиця» (як вони ставляться до праці, їхня поведінка, риси характеру та ін.).

2. Описати 3–4 реченнями образ пані Метелиці, намалювати її.

УРОК № 12

Тема. У дивовижній країні Лукомор'я... (Літературна казка. Вступ до поеми «Руслан і Людмила» О. Пушкіна)

Мета уроку. *Сформувати* в учнів уявлення про літературну казку, про автора як творця художнього твору; *ознайомити* з окремими сторінками творчості О. Пушкіна, що відповідають віковим особливостям школярів; *визначити* роль фольклорних і літературних елементів у казках О. Пушкіна (вступ до поеми «Руслан і Людмила»); *розвивати* навички усного мовлення, творчого читання; *виховувати* моральні якості учнів.

Обладнання: портрет О. Пушкіна роботи В. Тропініна і О. Кипренського; малюнки Н. Рушевої з циклу «Мій Пушкін»; ілюстрації О. Куркіна і Ю. Валковича за мотивами твору О. Пушкіна.

ХІД УРОКУ

Ми всі б хотіли опинитися в дивовижній країні Лукомор'я і стати красунею або лицарем із пушкінської казки... Ця мрія живе в кожному з нас — дорослому чи малому.

М. Цветаєва

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

1. Бесіда за запитаннями вчителя.

— Чи знаєте ви, як народжуються книжки? Що вам відомо про процес виготовлення книжки?

— Роздивіться зображення споруджених у м. Майнці (Німеччина) і м. Львові пам'ятників книгодрукарям Й. Гутенбергу й І. Федорову (с. 71 підручника).

— Як, на вашу думку, видатні діячі друкарства пов'язані з темою нашого уроку — літературними казками?

2. Виразне читання розділу підручника «Літературна казка» (с. 71–74).

Словникова робота

Автор — творець художнього твору (літературного, музичного, живопису тощо).

Авторський — той, що належить авторові (твір, позиція, думка, образ, ідеал тощо).

Літературна казка — авторський твір, який наслідує події, образи, будову, засоби виразності народної казки, але разом з тим утілює авторські думки, уявлення про світ, ідеали.

3. Бесіда за запитаннями вчителя.

— Які особливості народної казки успадкувала літературна казка?

— Які нові риси набула?

— Назвіть імена видатних письменників-казкарів України й світу.

— Які літературні казки ви читали?

— Кого із сучасних казкарів (зарубіжних і українських) ви знаєте? Розкажіть про них.

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК.

1. Загадки до літературних казок.

Казка про героя, який страждав від насмішок родичів, бо був не подібним до них («Гидке каченя» Г. К. Андерсена).

Казка про чоловіка «у повному розквіті сил» («Малюк і Карлсон» А. Ліндгрена).

Казка про свійську тварину, що заради свого господаря перемогла велетня («Кіт у чоботях» Ш. Перро).

Казка про гостинну комаху, яку врятувало кохання і сміливість крилатого героя («Муха-Цокотуха» К. Чуковського).

2. Літературна вікторина «Чи знаєте ви казки О. Пушкіна?».

1. З яких казок ці рядки?

А — Відпусти мене, діду, до моря,

Дорогий дам за себе я відкуп:

Відкуплюся чим тільки ти схочеш!

- Б** — Любе дзеркальце, скажи
Та мій сумнів розв'яжи:
Хто на світі наймиліший,
Найгарніший, найбільший?
- В** — Якби я була цариця, —
Каже так одна дівиця, —
То сама на цілий світ
Наварила я б обід.
- Г** — Знову вісім день минає;
Люд боїться, сну не знає;
Золот-півень в крик уп'ять, —
Цар скликає третю рать...
2. Про якого героя йдеться в рядках?
- А** Іде праворуч — спів заводить,
Ліворуч — казку повіда.
- Б** Вже не хочу я бути селянкою,
Хочу быть стовбовою дворянкою!
- В** Спить собі на соломі,
Їсть за чотирьох,
Працює за сімох.
- Г** Та все велетні вродливі...
Йдуть дозором по землі
З Чорномором на чолі.

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Слово вчителя про О. Пушкіна.

— Ім'я Олександра Пушкіна відомо далеко за межами його батьківщини. Національний поет Росії уславив життя в усіх його проявах — від найменших змін у природі до найважливіших питань суспільства. Проте найголовніші художні відкриття російський поет зробив у зображенні людини, світу її почуттів і прагнень. Ми відкриємо сьогодні лише одну сторінку життя Олександра Пушкіна —

його дитинство й одну сторінку його творчості — казки. Увійдемо в його художній світ, який буде дивувати нас і в подальшому.

2. Виразне читання розділу про О. Пушкіна (с. 79–81 підручника).

3. Бесіда за прочитаним текстом.

— Розкрийте роль сімейного виховання, іноземних мов у розвитку особистості О. Пушкіна.

— Хто долучив митця до усної народної творчості?

— Чому О. Пушкіна називають засновником російської літературної мови? Яку роль у її становленні відіграла усна народна творчість?

4. Прослуховування художнього читання вступу до поеми «Руслан і Людмила».

Словникова робота

Лісовик (рос. *леший*) — образ в усній народній творчості, постає в подобі дуже старого кошлатого діда; уособлює небезпеку, що підстерігає людину в лісі; збиває людей, усіяко шкодить їм.

Лукомор'є (рос. *лукоморье*) — морська затока; вигин морського (або річкового) берега.

Русалка — образ в усній народній творчості, богиня водоймища; у давніх народних переказах утілено уявлення про те, що молоді вродливі дівчата живуть на дні річок, мають довге волосся і риб'ячий хвіст, заворожують і кличуть людей у воду, де вони можуть загинути.

Чахнути — утрачати сили, здоров'я.

5. Бесіда за прочитаним.

— Який з персонажів вам найбільше запам'ятався? Чому?

— Хто розповідає казки у творі О. Пушкіна? У яких казкових творах ви також зустрічали цього персонажа?

— Чи можливе в будь-якому фольклорному творі поєднання героїв і чарівних предметів із різних казок? Чому це стало можливим у творі О. Пушкіна?

— Пригадайте, що таке антитеза. Додайте протилежні пари до персонажів із твору О. Пушкіна.

Чаклун — ... ; *Царівна* — ... ; *Королевич* —

— Які народні казки ми пригадуємо, коли читаємо вступ до поеми «Руслан і Людмила»?

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Робота з порівняльною таблицею «Фольклорна і літературна казка» (с. 74–75 підручника).

— Перекажіть і прокоментуйте зміст таблиці.

— Доведіть окремі положення таблиці прикладами з казкового вступу О. Пушкіна.

Казка фольклорна	Казка літературна
Колективний автор	Індивідуальний автор (письменник)
Проста система подій	Ускладнена система подій
Відсутність розлогіх описів	Розлогі описи природи, місця подій, зовнішності персонажів
Події розгортаються неначе самі по собі, без утручання автора	Автор скеровує події, присутність автора виявляється постійно (в оцінках, зверненнях до читача, висновках тощо)
Персонажі зображені в загальних рисах	Персонажі ускладнені, вони зображені в індивідуальних рисах, автор звертає увагу на їхній внутрішній світ, почуття, зміни характеру
Прозова форма	Може існувати в прозі, віршах, у драматичній формі (призначеній для театру, кіно тощо)

2. Робота з творами мистецтва (с. 82–83 підручника).

— Порівняйте ілюстрації до твору О. Пушкіна — сучасного художника Юрія Валковича (нар. 1972 р.) та художника старшого покоління Олександра Куркіна (нар. 1916 р.). (*Ю. Валкович ілюструє книжки, створює мультфільми. О. Куркін — майстер палеху (російський народний живопис, виконаний лаковою фарбою на дереві, зазвичай, це розпис золотим і червоним кольорами на чорному тлі).*

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Вивчити напам'ять вступ до поеми «Руслан і Людмила» О. Пушкіна.

2. Прочитати коментарі до твору (с. 83 підручника) і рубрику «Краса слова» (с. 84).

УРОК № 13

Тема. Оригінал і переклад. «Казка про рибалку та рибку» О. Пушкіна. Герої пушкінських казок

Мета уроку. Поглибити в учнів уявлення про літературну казку та її автора; охарактеризувати героїв пушкінських казок, розкрити гуманістичний зміст казкових творів О. Пушкіна, моральні цінності, утілені в них; сформулювати початкові уяв-

лення про оригінал і переклад, пояснити специфіку перекладу, відмінності художнього перекладу від нехудожнього; *визначити* роль фольклорних і літературних елементів у казках О. Пушкіна; *розвивати* навички усного мовлення, творчого читання й образного мислення; *виховувати* естетичні почуття та емоції.

Обладнання: видання казок О. Пушкіна, ілюстрації до його творів, картки для роботи в групах.

ХІД УРОКУ

Сказка ложь, да в ней намек!
Добрым молодцам урок.

О. Пушкін «Казка про золотого півника»

Казка вигадка, проте
Щось тут, браття, не пусте!
(Переклад М. Рильського)

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Робота з картками.

Картка № 1

Які особливості народної казки успадкувала літературна казка?

Картка № 2

Коли виникла літературна казка? У які епохи вона була напро-
чуд популярною?

Картка № 3

Назвіть видатних письменників-казкарів і літературні казки, які
ви читали.

Картка № 4

Як у літературній казці зображуються персонажі? Чим вони від-
різняються від персонажів народної казки?

Картка № 5

Дайте визначення поняття «автор».

Картка № 6

Кого із сучасних казкарів (зарубіжних і українських) ви знаєте?
Які їхні твори читали?

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ.

— Порівняйте російський оригінал і український переклад вступу до поеми «Руслан і Людмила» О. Пушкіна, дайте відповіді на запитання.

— Чи всі персонажі, що є в оригіналі, присутні в перекладі М. Терещенка?

— Чи вдалося перекладачеві зберегти їхні описи й оцінки?

— Чи відтворено чарівну атмосферу оригіналу в перекладі?

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Виразне читання розділу підручника «Оригінал і переклад» (с. 76–77).

Словникова робота

Оригінал (художнього твору) (з латин. первісний) — текст, створений тією мовою, якою володіє і яку обрав автор; мова є одним із засобів утілення позиції і світосприймання автора.

Переклад — передача змісту усного висловлювання чи писемного тексту засобами іншої мови.

Переклад (художній) — різновид літературної творчості, унаслідок якої твір, існуючи в одній мові, «оживає» в іншій, не втрачаючи змістових і художніх особливостей.

Перекладач — людина, яка здійснює переклад тексту з однієї мови іншою; перекладач художньої літератури повинен бути справжнім митцем, мати творчі здібності, письменницький талант, бо без цього не можна повною мірою відтворити художні особливості оригіналу.

2. Розповідь учителя про історію створення «Казки про рибалку та рибку».

3. Творче читання «Казки про рибалку та рибку» (читання в особах, коментоване читання з визначенням зачину, основної частини, кінцівки, трактуванням ключових епізодів).

4. Бесіда за змістом казки.

— На який різновид народних казок переважно спирався О. Пушкін у своїй творчості — казки про тварин, чарівні чи соціально-побутові? Доведіть свою думку на прикладі казки, яку ви прочитали.

— Визначте в пушкінському творі специфічні ознаки народної і літературної казки.

— Які образи і події, що зустрічаються в народних казках, присутні в літературній казці О. Пушкіна? Чи змінилися вони в пушкінських творах? Проілюструйте свою відповідь прикладами з казки.

— Назвіть казкових героїв О. Пушкіна. Охарактеризуйте їхні моральні якості.

— Автор не байдужий до своїх героїв — він співчуває, засуджує, милується ними. Наведіть приклади авторського ставлення до своїх персонажів. Виразно прочитайте відповідні цитати.

— Які моральні уроки ви отримали, читаючи казки О. Пушкіна?

V. УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Підсумкова бесіда.

— Що спонукало О. Пушкіна писати казки?

— Чим відрізняються казки О. Пушкіна від народних?

— Як поет досягає створення національного колориту у своїх казках? Чому, читаючи казки О. Пушкіна, ми точно знаємо, що дія відбувається не в Німеччині, не у Франції або іншій країні, а саме в Росії? Доведіть це прикладами з тексту.

2. Складання когнітивної карти «Казки О. Пушкіна» (карта орієнтації в художньому просторі митця).

— Визначте пункти подорожі казки О. Пушкіна, казкових героїв.

— Намалуйте на карті біля кожного героя характерні для них предмети, споруди, інших персонажів.

— Прокладіть шлях для кожного героя в просторі, позначте зміни природи на цьому шляху.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Підготувати усну розповідь на тему «Моє відкриття Пушкіна».

УРОК № 14

Тема. Добрі вогники, які запалив Г. К. Андерсен (Протиставлення «справжнього» і «штучного», добра і зла в казках Г. К. Андерсена)

Мета уроку. *Висвітлити* окремі факти життя й творчості Г. К. Андерсена, поглибити поняття про літературну казку, про її специфіку у творчості Г. К. Андерсена; *розвивати* навички виразного читання та усного мовлення; *виховувати* інтерес до постаті письменника-казкаря, захоплення книжкою та читанням.

Обладнання: фото Г. К. Андерсена, м. Копенгагена, пам'ятних місць, пов'язаних із життям і творчістю казкаря, у тому числі його музею в м. Оденсе і Копенгагені; фрагменти кінофільмів і мультфільмів за мотивами творів Г. К. Андерсена.

ХІД УРОКУ

Казка — це те золото, що блищить вогником в дитячих очах.

Г. К. Андерсен

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Гра «Хто знає більше казкових героїв?»

Учні називають героїв народних і літературних казок, перемагає той, хто знає більше імен казкових героїв.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Вступне слово вчителя.

— Ганс Крістіан Андерсен — видатний данський письменник, засновник жанру літературної казки. Чарівні казки митця («Кресало», «Принцеса на горошині», «Дикі лебеді», «Свинопас», «Русалонька», «Снігова королева», «Соловей» та ін.) увійшли до багатьох збірок («Казки для дітей» — 1835; «Нові казки» — 1844–1848; «Історія, яку розповідають» — 1852–1855; «Нові казки та історії» — 1858–1872 та ін.). Казковий світ Г. К. Андерсена — дивовижний. Він пробуджує людські серця й навіртає їх до добра і краси, учить радісно сприймати життя, любити одне одного й мріяти.

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

- Обговорення епіграфа до уроку.
 - Про які «вогники» йдеться в епіграфі?
 - Чому Г. К. Андерсен назвав казку «золотом»?
 - Чому йдеться саме про дитячі очі?

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Виразне читання розділу підручника про Г. К. Андерсена (с. 88–91).

2. Бесіда за прочитаним текстом.

— У якій країні народився Г. К. Андерсен і де вона знаходиться? Покажіть її на мапі.

— Яке місто в Данії було містом «найсолодших дитячих спогадів» митця?

— У якому місті він тривалий час жив і писав казки?

— Розкажіть про батьків письменника, як вони виховували сина.

— Які цікаві факти з життя митця вам найбільше запам'яталися?

— Розкажіть про вшанування пам'яті великого казкаря в Данії та у світі.

3. Презентація-екскурсія «Данія — батьківщина короля казок».

— Роздивіться обкладинку підручника і назвіть ті місця Данії, які пов'язані з життям і творчістю Г. К. Андерсена.

4. Виразне читання й обговорення рубрик «Переклади і перекладачі», «Україна і світ» (с. 91 підручника).

— Назвіть перекладачів казок Г. К. Андерсена українською мовою.

— Хто з українських письменників увійшов до «Почесного списку Андерсена»?

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК

1. Перегляд ілюстрацій, фрагментів із кінофільмів і мультфільмів за казками Г. К. Андерсена.

Учитель. Твори Г. К. Андерсена знайшли втілення в ілюстраціях, кіно, мультиплікації. За мотивами казки «Снігова королева» знято близько десяти кінофільмів, «Непохитний олов'яний солдатик» — п'ять кінофільмів, «Соловей» — три, «Дикі лебеді» — вісім. У різних країнах створено кілька десятків мультиплікаційних фільмів за різними творами Г. К. Андерсена. Є також оперні й балетні вистави, у яких утілено сюжети письменника.

2. Обговорення вражень після переглянутих творів мистецтва.

3. Бесіда за запитаннями вчителя.

— Хто з персонажів творів Г. К. Андерсена, яких ви знаєте, утілює добро, а хто — зло?

— Хто допомагає добрим героям?

— Чи завжди в них щаслива доля?

— Які цінності утверджуються в казках Г. К. Андерсена?

— Чому, на вашу думку, інколи твори Г. К. Андерсена залишають смуток, печаль?

— До яких роздумів вас спонукали твори митця, які ви знаєте?

VI. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

— Назвіть казки О. Пушкіна за цими малюнками, розкрийте роль зображених персонажів. Створіть подібну шараду за казками Г. К. Андерсена, які ви знаєте.

Шарада «Казки Олександра Пушкіна»

VII. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Прочитати текст казки Г. К. Андерсена «Непохитний олов'яний солдатик».
2. Визначити, про які людські почуття, моральні якості й вади йдеться в казці.

УРОКИ № 15–16

Тема. Утвердження сили кохання й відданості в казці Г. К. Андерсена «Непохитний олов'яний солдатик»

Мета уроку. *Поглибити* в учнів знання про будову й художні особливості літературної казки; *учити* уважно й вдумливо читати літературний твір, характеризувати вчинки та моральні якості казкових героїв; *розвивати* вміння висловлювати враження від прочитаного твору; *виховувати* інтерес до читання й обговорення книжок, моральні якості учнів.

Обладнання: ілюстрації А. Ломаєва до казок, фрагменти мультфільму «Непохитний олов'яний солдатик» (режисер Л. Мільчин, Росія, 1976 р.).

ХІД УРОКУ

Немає казки кращої за ту, що створює саме життя.

Г. К. Андерсен

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК,

Літературний диктант

— Дайте визначення понять.

Автор —

Авторський —

Літературна казка —

Оригінал (художнього твору) —

Переклад —

Перекладач —

— Віднайдіть у переліку назви казок Г. К. Андерсена.

«Гидке каченя», «Барвінок і Весна», «Дикі лебеді», «Бременські музиканти», «Дюймовочка», «Непохитний олов'яний солдатик», «Хлопчик-Мізинчик», «Хлопчик-Зірка», «Русалонька», «Снігова королева», «Соловей», «Попелюшка», «Пензлик Маляна», «Казка про рибалку та рибку».

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

- Обговорення епіграфа.

— Про яку характерну особливість літературних казок Г. К. Андерсена йдеться в епіграфі?

III. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

1. Переказ розділу підручника про Г. К. Андерсена за запитаннями вчителя.

— У якому місті тривалий час жив і писав казки Г. К. Андерсен?

— Розкажіть про батьків письменника, як вони виховували свого сина.

— Які цікаві факти з життя митця вам найбільше запам'яталися?

— Розкажіть про вшанування пам'яті великого казкаря в Данії та у світі.

2. Розповідь учителя про історію створення казки «Непохитний олов'яний солдатик».

— Г. К. Андерсен присвятив цю казку (вона написана 1838 р.) своєму батькові (його також звали Ганс). Щоб урятувати сім'ю від

злиднів, бідний чоботар записався в солдати. Після воєнних походів повернувся додому хворим і невдовзі помер. Син захоплювався батьком, його любов'ю до родини, силою і мужністю. З дитячих років Г. К. Андерсен виніс пристрасть до колекціонування олов'яних солдатиків, що стали після написання казки дуже популярними й у світі. На створення образу стійкого солдатика вплинули й давні традиції Данії, де королівська варта охороняє резиденцію короля і королеви.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Виразне читання учнями казки «Непохитний олов'яний солдатик» (с. 92–95 підручника).

2. Бесіда-обговорення.

— Де відбуваються події казки? Назвіть ці місця.

— Які пригоди трапилися з олов'яним солдатиком? Розкажіть про ці події послідовно.

— Чи випадково те, що героєві загрожували дві стихії — вода і вогонь? Що вони можуть означати?

— Який епізод казки вам найбільше сподобався? Чому? Перекажіть його, дайте оцінку персонажам.

— Якою побачив балерину олов'яний солдатик?

— Розкажіть про світ іграшок, змальований у казці. Як ви думаете, чому іграшки в Г. К. Андерсена оживають?

— А як зображено світ людей у творі? Доведіть свою думку цитатами.

— Як і в кожній казці, у цьому творі Г. К. Андерсена триває боротьба добра і зла. Назвіть персонажів, у яких утілено добрі риси, а в яких — злі.

— Чи можна однозначно оцінити хлопчика?

— Чому казку названо не просто «Олов'яний солдатик» або «Солдатик і балерина», а саме «Непохитний олов'яний солдатик»? Знайдіть приклади стійкості й мужності цього персонажа.

— Які найкращі людські якості втілено в образі непохитного олов'яного солдатика?

— Ще раз прочитайте фінал казки від слів «Солдатик стояв освічений яскравим полум'ям...» і до кінця. Які почуття виникли у вас під час читання? Спробуйте їх пояснити.

3. Працюємо з творами мистецтва.

— Роздивіться ілюстрації Антона Ломаєва до казки «Непохитний олов'яний солдатик» (2012). На першій ілюстрації олов'яний солдатик постає зовсім маленьким порівняно з хлопчиком. А на другій —

він, маленький іграшковий персонаж, зображений великим на зріст (майже такий, як люди). Надалі він стає ще більшим. Поясніть, чому художник так експериментує. Які риси головного героя увиразнив художник і за допомогою яких засобів?

4. Перегляд фрагментів із мультфільму «Непохитний олов'яний солдатик» (режисер Л. Мільчин, Росія, 1976 р.).

— Як у мультфільмі втілено почуття героїв, ставлення автора до персонажів казки?

— Розкрийте гру кольорів, роль музики в мультфільмі.

5. Порівняйте персонажів казки.

— Чи мають спільні риси олов'яний солдатик і балерина? Доведіть свою думку.

— Випишіть із тексту казки цитати, що характеризують персонажів (робота з таблицею «Герої Г. К. Андерсена»).

Балерина	Олов'яний солдатик

— Яке значення мала балерина в житті олов'яного солдатика?

— Чи помітили ви, що в казці головні її персонажі — солдатик і балерина — не говорять жодного слова? Як ви думаєте, чому? Що дає нам підстави відчувати невидимий зв'язок (діалог) між ними?

Творче завдання

— Придумайте власний фінал для казки «Непохитний олов'яний солдатик».

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

• Підсумкова бесіда.

— Доведіть, що казки письменника тісно пов'язані з дійсністю (на прикладі казки, яку ви прочитали).

— Про які важливі для всіх людей поняття йдеться в казках Г. К. Андерсена?

— Усно опишіть і охарактеризуйте свого улюбленого персонажа з казки Г. К. Андерсена.

— Назвіть імена українських перекладачів, які перекладали твори Г. К. Андерсена (*одного-двох*).

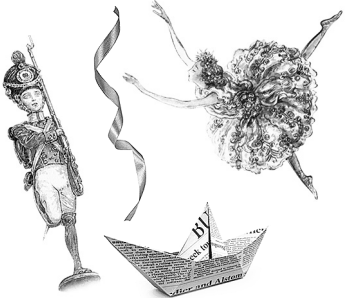
— Хто з українських письменників відзначений нагородами Міжнародної літературної премії імені Г. К. Андерсена?

— Складіть 5–6 питань до казки, яку ви прочитали.

Літературні ігри

Гра «Хто швидше?»

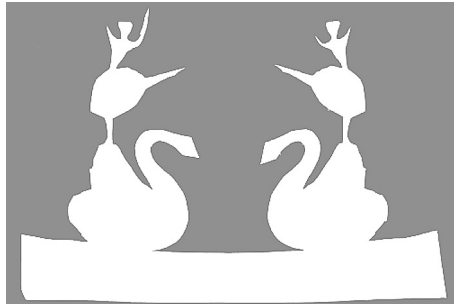
До верхнього ряду впишіть назву міста, де жив Г. К. Андерсен, а до нижнього — колір стьожки балеринки, і ви прочитаєте важливе слово, яке характеризує одного з героїв казки письменника.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10/1
									2
									3
									4
									5
									6
									7
									8
									9
									1

(Відповіді: Копенгаген, блакитний, непохитний)

Гра «Майструємо разом із казкарем»

Ганс Крістіан Андерсен майстерно робив паперові витинанки. Зображення «Лебеді й балерини» зберігається в музеї письменника в м. Оденсе. Спробуйте намалювати або вирізати з паперу казкових героїв митця, створити з них композицію (з цією грою можна ознайомити учнів у класі, а вони можуть продовжити грати в неї вдома).

Кросворд «Подорож паперовим човником»

1. Головна героїня казки. (*Балерина*).
2. Мешканець табакерки. (*Гном*).

3. Вони плавали в озері. (*Лебеді*).

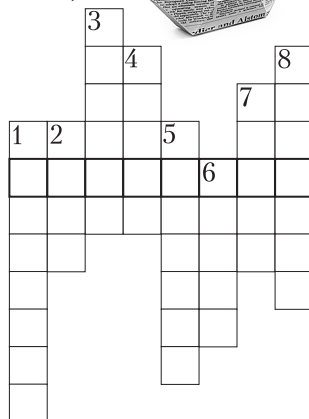
4. Він і балерина зроблені з одного матеріалу. (*Човен*).

5. Вона перетворилася із золотої на чорну.
(*Троянда*).

6. Його знайшли в піщці. (*Серце*).

7. Маленькі дерева оточували його. (*Озеро*).

8. Зброя олов'яного солдатика. (*Рушниця*).

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Підготувати усний переказ прочитаної казки Г. К. Андерсена.

2. Зробити паперові витинанки «Герої казок Г. К. Андерсена» для виставки в класі.

УРОК № 17

Тема. Бал королівських історій (*Урок розвитку мовлення. Виразне читання і майстерність розповіді казки*)

Мета уроку. *Навчати* учнів емоційно сприймати літературу й передавати власні почуття у виразному читанні й образній розповіді; *закріпити* вміння й навички виразного читання; *розвивати* творчу уяву школярів, грамотне й розлоге усне мовлення; *виховувати* любов до читання й краси художнього слова.

Обладнання: деталі вбрання літературних героїв з казок Г. К. Андерсена («Соловей», «Непохитний олов'яний солдатик», «Дикі лебеді»); оголошення; пам'ятки; призи переможцям.

Підготовка учнів до уроку: вибрати епізоди для виразного читання і переказу; підготувати деталі костюмів казкових героїв; один з учнів готується зіграти роль Короля балу — казкаря Г. К. Андерсена.

ХІД УРОКУ

— А ти, Попелюшко, хочеш поїхати на бал?

III. Перро. «Попелюшка»

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Слово Короля балу — казкаря Г. К. Андерсена.

— Я запросив вас, шановні гості, щоб обрати кращого розповідача моїх творів. Казкові історії тихо живуть у книжках, доки ви їх не відкриєте і не почнете читати. Але читати можна по-різному: поспішаючи, перестрибуючи через слова й речення, або — повільно і вдум-

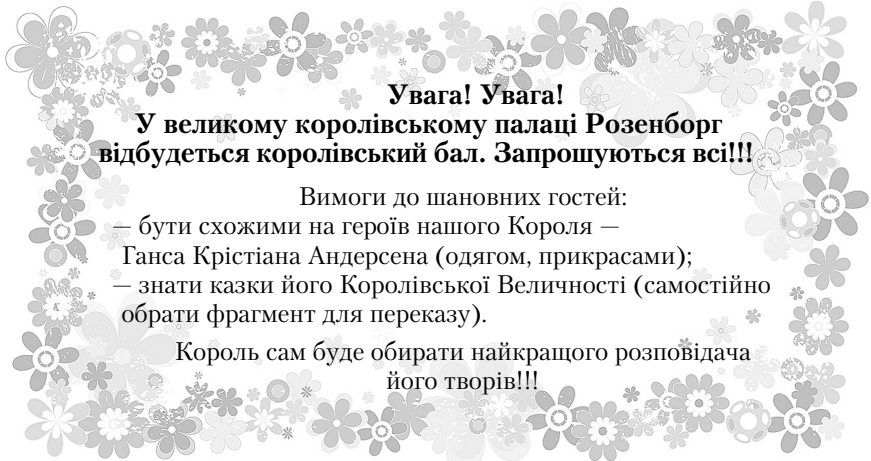
ливо. Сьогодні я хочу почути виразне читання моїх творів, щоб усі поринули в чарівний світ й уявили себе героями казкових історій. А ще я був би радий, якби ви нагадали мені той настрій, з яким я писав казки. Як я радів, сумував, переживав за своїх улюблених героїв!.. Я знайшов особливу форму для своїх творів – «історія, яку розповідають». Мені здається, що розповідний тон є найприроднішим для казки. Хоча це було не прийнято в тодішній літературі, я намагався писати так, ніби розповідаю про те, що чув у дитинстві, про старі й призабуті, але дуже важливі речі.

Переможцем королівського турніру буде той, хто відтворить у переказі почуття й оцінки автора, висловить власне враження й ставлення до прочитаного, адже мені дуже цікаво знати, кому з героїв ви співчуваєте, чи сподобалися вам художні описи й авторські розповіді.

А зараз оповісники прочитають мій королівський указ.

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Ознайомлення учнів із королівським оголошенням.

III. ОГолошення теми, епіграфу уроку.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Опрацювання партитури виразного читання тексту.

Робота з пам'яткою «Як виразно прочитати казку»

1. Удумливо прочитайте твір.
2. З'ясуйте значення незрозумілих слів.
3. За змістом та ідеєю твору визначте настрій, з яким ви будете читати текст (або його фрагмент).

4. Зверніть увагу на те, яку частину будови казки читаєте (зачин, основна частина, кінцівка). У них можуть бути різні настрої, а відповідно — й інтонації.

5. У кожному рядку визначте (підкресліть олівцем) ключове слово (або кілька слів), на яке падає логічний наголос, яке формує основну думку висловлювання.

6. Пунктиром позначте слова, читання яких необхідно уповільнити.

7. Позначте олівцем паузи: а) кома — ледь помітна пауза (позначка — /); б) двокрапка й тире — помітна пауза (позначка — //); в) крапка — явна пауза з інтонацією завершеності (позначка — ///).

8. Позначте стрілками тон читання: а) підвищення тону — стрілка вгору (↑); б) зниження тону — стрілка вниз (↓); в) рівний тон — горизонтальна стрілка (→).

9. Читаючи казку, подумки уявляйте героїв, картини природи, місце подій. Інтонаційно спробуйте висловити власне ставлення до того, про що читаєте (співчуття, радість, сум, незадоволення та ін.).

10. Не варто занадто голосно читати казку, оскільки майстерність у читанні художнього твору визначається передусім темпом, інтонацією, дотриманням пауз, настроєм.

Словникова робота

Партитура — графічне зображення звучання музики, читання.

Логічний наголос — визначення найголовніших слів, найбільш важливих для передачі думки.

Міміка — зміни обличчя, що виражають почуття людини.

Жест — рухи (рук, тіла) для вираження емоцій.

2. Коментар учителя.

— Усі засоби виразності читання (паузи, наголос, мелодика) тісно пов'язані між собою і залежать від теми, ідеї твору, авторських почуттів і розуміння тексту. Удумливе використання засобів виразного читання допомагає правильно і яскраво відтворити літературний твір. Мелодика — це висота голосу, яка залежить від логічного наголосу. Щоб чітко позначити рух голосу в реченні, необхідно з'ясувати місце логічного наголосу. Якщо логічний наголос знаходиться на початку мовного такту, відбувається мелодичне зниження голосу, яке графічно прийнято позначати стрілкою вниз; логічний наголос наприкінці мовного такту вимагає підвищення голосу. Якщо ж логічний наголос знаходиться всередині, рух голосу характеризує висхідно-спадна мелодика.

3. Вправи на логічний наголос.

— Прочитайте речення з казки Г. К. Андерсена «Соловей» з різними інтонаціями, змінюючи місце логічного наголосу.

Так все було тонко продумано в саду імператора.

Так все було тонко продумано в саду імператора.

Так все було тонко продумано в саду імператора.

Так все було тонко продумано в саду імператора.

— Визначте настрій, з яким треба прочитати подані уривки.

Епізод казки	Настрій, почуття, інтонації
Дізнавшись про сумні події в палаці, до вікна імператора прилетів справжній птах, щоб своїм співом утішити господаря і збудити надії. Так маленький соловей своїм чудовим співом здолав смерть, повернув до життя імператора і, виконавши свою добротворчу місію, полетів дарувати щастя і любов усім людям. <i>Г. К. Андерсен «Соловей» (Переклад тут і далі Оксани Іваненко)</i>	Настрій радісний, життєствердний. Це кінцівка твору, яку потрібно прочитати повільно, урочисто, підкреслюючи перемогу добра над злом
О, цим дітям було дуже добре, тільки недовго тривало це щастя. Їхній батько, що був королем великої країни, одружився вдруге з однією злою королевою, а вона незлюбила бідних дітей. <i>Г. К. Андерсен «Дикі лебеді»</i>	Інтонації співчуття, печалі. Початок твору налаштовує на важкі випробування, які очікують дітей у майбутньому
Цілий день летіли вони швидко, наче стріли, випущені з лука, але все ж таки повільніше, ніж завжди, тому що тепер несли ще й сестру. Надходив вечір, і погода зіпсувалася. З острахом стежила Еліза, як сонце опускається все нижче, а ще ніде не видно маленької скелі, про яку говорили брати, їй здалося, що лебеді стали сильніше махати крилами. Ах! Це вона винна, що брати летять не так швидко! <i>Г. К. Андерсен «Дикі лебеді»</i>	Настрій: тривожний, збентежений. Героїня хвилюється за братів, переживає, що вона завинила перед ними

4. Робота з партитурою казки Г. К. Андерсена «Соловей».

У Китаї, – // ти, / звичайно /, це знаєш, / – // імператор – // китаєць і всі навколо нього також / китайці. ///

Це було вже багато років тому, // але саме через те і варто прослухати цю історію, / інакше її можуть забути. ///

Палац імператора був найрозкішнішим у світі, / весь зроблений з тонкого фарфору, / дуже коштовного, / але такого ламкого, / що до нього страшно було доторкнутися / і з ним треба було поводитися дуже обережно. ///

У саду росли найчудовіші квіти, // і на найкращих з них / висіли срібні дзвіночки; /// вони дзвеніли, / щоб не можна було пройти мимо, // не помітивши квітів. /// Так все було тонко продумано / в саду імператора.

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Конкурс виразного читання казок Г. К. Андерсена.
2. Виступ Короля балу (підбиття підсумків).
3. Нагородження переможців.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Прочитати текст казки «Хлопчик-Зірка» (с. 104–119 підручника).

УРОКИ № 18–19

Тема. У пошуках краси й добра (Казка «Хлопчик-Зірка» Оскара Уайльда. Основний конфлікт казки. Символічний зміст назви твору. Еволюція образу головного героя)

Мета уроку. *Ознайомити* учнів із сторінками життя й творчості О. Уайльда, учити вдумливо читати художній твір, давати оцінку прочитаному, робити висновки; *закріпити* вміння розрізняти народну та літературну казку; *виховувати* віру в силу добра, прагнення до самовдосконалення.

Обладнання: портрети письменника різних років; ілюстрації Д. Гордєєва, М. Михальської до казки «Хлопчик-Зірка»; фрагменти з художніх фільмів «Зоряний хлопчик» (*режисери О. Дудоров і Е. Зільберштейн, Росія, 1958 р.*), «Казка про зоряного хлопчика» (*режисер Л. Нечаєв, Білорусь, 1983 р.*).

ХІД УРОКУ

Найглибше дивляться в серця людей
ті очі, які найбільше плакали.

Е. Ожешко

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Вправа на розвиток естетичних асоціацій «Зорепад».
- Назвіть, що ви пригадуєте чи уявляєте, коли чуєте слово «зірка».
- Оберіть найближче до ваших асоціацій значення слова.
Далека планета; яскравий вогник на небі; холодна краса; слава, популярність; знак народження людини; мрія людини.
- Доберіть прикметники до слова «зірка».

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

III. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

1. Виразне читання статті підручника про життя і творчість О. Уайльда (с. 101–103).
2. Бесіда за прочитаним текстом.
 - Розкажіть про країну, де народився письменник. Покажіть її на мапі світу. Назвіть столицю цієї країни.
 - Де народився О. Уайльд?
 - Як батьки вплинули на формування його характеру й захоплення?
 - Яку освіту здобув письменник?
 - Розкажіть про творчі уподобання О. Уайльда. Що для нього було важливіше — Природа чи Мистецтво? Яку роль він відводив Красі?
 - Як пояснював письменник свою любов до написання казок?
 - Назвіть основні збірки казкових творів митця.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Розповідь учителя про історію створення казки О. Уайльда «Хлопчик-Зірка».

2. Виразне читання та обговорення епізоду казки «У зимовому лісі».

— Чому казка розпочинається описом зими?

— Що знайшли Дроворуби в лісі?

— Як кожен із них поставився до дивовижної знахідки? Поясніть різницю в поведінці Дроворубів.

3. Робота з текстом оригіналу і перекладу.

• Виразне читання опису зимового пейзажу мовою оригіналу і в перекладах (с. 121–122 підручника).

— Прочитайте уривок із казки О. Уайльда англійською. Кому належать ці слова? До кого вони звернені? Як ви їх зрозуміли?

а) “We did not deal with thee as thou dealest with those who are left desolate, and have none to succour them. Wherefore art thou so cruel to all who need pity?”

б) “The fly is thy brother. Do it no harm. The wild birds that roam through the forest have their freedom. Snare them not for thy pleasure. God made the blindworm and the mole, and each has its place. Who art thou to bring pain into God’s world? Even the cattle of the field praise Him.”

4. Виразне читання фрагментів казки «Хлопчик-Зірка» (с. 104–119 підручника).

5. Обговорення казки.

— Як поставилися в сім’ї Дроворуба до Хлопчика-Зірки?

— Чим він вирізнявся серед інших дітей?

— Опишіть зовнішність героя.

— Як змінювалася протягом твору зовнішність хлопця? Поясніть ці зміни.

— Яким було серце в Хлопчика-Зірки? Виразно прочитайте відповідні цитати.

— Як ви розумієте вислів «черстве (кам’яне) серце»?

— Як Хлопчик-Зірка впливав на своїх товаришів?

— Чи не «затверділи» (англ. *they became hard of heart*) їхні серця?

Доведіть свою думку цитатами з тексту.

— З якими квітами, предметами, явищами, тваринами порівнюється в казці врода героя? Розкрийте їх переносне значення.

6. Робота з репродукцією картини Караваджо «Нарцис» (с. 119 підручника).

— Роздивіться репродукцію картини Караваджо. Що робить головний герой? Опишіть його обличчя, постать. Дайте йому стислу характеристику. Яку роль відіграє вода на цьому полотні?

— Прочитайте коментарі до картини. Що означає слово «нарцизм»?

— Кого називають «нарцисом»?

Творче завдання

— Дайте (*усно*) поради головному героєві, якби ви зустріли його на початку казки (7–9 речень).

— Розкажіть про ставлення людей і тварин до Хлопчика-Зірки, який сильно змінився. Поясніть і дайте оцінку їхнім учинкам.

7. Характеристика головного героя.

Проаналізуйте ставлення Хлопчика-Зірки до інших персонажів і заповніть таблицю.

Персонаж	Учинок Хлопчика-Зірки	Які риси виявилися у вчинку героя?
Кріт		
Білочка		
Коноплянка		
Зайчєня		
Прокажений		

— Які інші жорстокі вчинки здійснив Хлопчик-Зірка?

— «Покладіть» на терези добрі й погані вчинки Хлопчика-Зірки. Дайте оцінку його вчинків іменниками. Які риси переважають у характері головного героя казки? (Робота з опорною схемою «На терезах моралі»).

Погані вчинки		Добрі вчинки
Егоїзм, жорстокість, зухвалість, байдужість, непокора батькам, зневага до людей, самозакоханість, надмірна гордість, образа матері		Милосердя, покірність, жалість до слабих і знедолених, самопожертва, визнання провини, доброта

8. Виразне читання учнями тексту казки.

— Знайдіть у тексті епізод усвідомлення героєм свого гріха. Вирозно прочитайте цей уривок. Яке важливе рішення прийняв Хлопчик-Зірка?

— Прочитайте в особах кінцівку казки (розмова сина і матері). Прокоментуйте її.

9. Бєсїда за прочитаним текстом.

- Чому Хлопчик-Зірка не виконав повністю завдання Чаклуна?
- Коли і чому краса повернулася до героя?
- Як сталося таке перетворення?
- Коли Хлопчик-Зірка відчув себе щасливим?
- Що робить людину по-справжньому красивою, а що — потворною?
- Чи можна вважати красивою людину, яка зовні гарна, але її вчинки ганебні?
- У яких значеннях використовується слово «зірка» у творі?
- Поясніть його значення в назві твору.
- Які цінності (моральні, сімейні, християнські) утверджуються в казці О. Уайльда?

Творче завдання

- Складіть усний твір (6–7 речень) на тему «Любов до матері — одна з визначальних цінностей життя».

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Творче завдання

— Усно опишіть Хлопчика-Зірку, до якого знову повернулася краса. Зверніть увагу на те, що автор не описує детально зовнішність героя, а лише вказує на ті зміни, які той відчув сам: *«Його обличчя було таким, як і раніше. Його краса повернулася до нього, він побачив у своїх очах щось, чого там раніше не було»*.

— Використайте у своєму описі висловлювання українського письменника І. Франка і польської письменниці Е. Ожешко.

Шукай краси, добра шукай!

Вони є все, вони є всюди.

Не йди в чужий за ними край,

Найперш знайди їх в свої груди (Іван Франко).

Найглибше дивляться в серця людей очі, що найбільше плакали (Еліза Ожешко).

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Написати твір на тему «Що таке справжня краса? (за казкою О. Уайльда «Хлопчик-Зірка»)» (7–9 речень) або «Краса обернулася злом для нього» (англ. “Yet did his beauty work him evil”) (7–9 речень).
-
-

УРОК № 20

Тема. Контрольна робота. Різномірні тести (теми «Вступ» і «Казки народів світу»)

Мета уроку. *Перевірити* знання, уміння й навички учнів з тем «Вступ» і «Казки народів світу»; *сформувати* вміння виконувати тести різних рівнів (відкритого й закритого типу); *виховувати* любов до літератури як мистецтва слова.

Обладнання: зошити для контрольного оцінювання.

ХІД УРОКУ

I. ОГолошення теми і мети уроку.

II. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Слово вчителя про специфіку побудови зошита для контрольного оцінювання.

— Зошит для контрольного оцінювання побудовано за *тематичним принципом*. У ньому вміщено питання і завдання різних рівнів у тестовій формі (закритого і відкритого типів) за темами на підставі нової програми зі світової літератури (2012). Специфіка питань і завдань *закритого типу* полягає в тому, що ви маєте обрати з переліку відповідей лише одну — правильну. Це дає змогу перевірити елементарні знання, здатність відтворювати навчальний матеріал, розпізнавати факти і явища. Такі питання і завдання відповідають початковому й середньому рівням за 12-бальною системою оцінювання. Питання і завдання *відкритого типу* потребують використання творчих здібностей, сприяють розвитку навичок аналізу тексту, мовлення. Розв'язуючи питання і завдання відкритого типу, ви маєте дати зв'язні письмові відповіді. Вони відповідають достатньому й високому рівням за 12-бальною системою оцінювання.

2. Ознайомлення учнів із правилами виконання тестів.

III. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Самостійне виконання тестів учнями.

IV. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Придумати літературну гру за темою «Казки народів світу».

УРОК № 21

Тема. Політ над світом, політ над собою (*Урок позакласного читання за казкою С. Лагерлеф «Дивовижна подорож Нільса Хольгерсона з дикими гусаками Швецією»*)

Мета уроку. *Закріпити* знання про основні ознаки літературної казки; *активізувати* пізнавальну діяльність учнів; *розвивати* вміння колективної роботи з літературним твором; *виховувати* потребу до самостійного читання й осмислення літературних казок; *виховувати* почуття дружби, взаємодопомоги, вдячності й поваги.

Обладнання: портрет письменниці; тексти казки в перекладі В. Германа; малюнки учнів до казки; уривок із мультфільму «Зачарований хлопчик» (реж. В. Полковников і О. Снежко-Броцька, Росія, 1955 р.); кольорові олівці.

Підготовка учнів до уроку: прочитати казку С. Лагерлеф і підготувати матеріали до однієї з тем для ділової гри: 1) чарівні події (казкарі); 2) пригоди Нільса (мандрівники); 3) природа Швеції (географи); 4) життя птахів (орнітологи).

ХІД УРОКУ

Літати високо краще, ніж літати низько,
а літати швидко легше, ніж літати поволі.

С. Лагерлеф

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Розповідь учителя.

— Шведська письменниця Сельма Лагерлеф прожила довге й цікаве життя. До світової культури вона ввійшла як перша жінка-лауреат Нобелівської премії в галузі літератури за «яскараву уяву і духовне проникнення, що відрізняють усі її твори».

Письменниця народилася 20 листопада 1858 р. в провінції Верmland (Швеція) у сім'ї військового і шкільної вчительки. Щасливе дитинство дівчинки було затьмарене серйозною хворобою, яку намагалися подолати всією родиною. Біля ліжка Сельми оселилися казкові герої з бабусиних і маминих історій, які підтримували дівчинку, учили доброті й мужності. У десятирічному віці її відвезли до столичного Гімнастичного інституту, де за допомогою фізичних вправ і різних процедур вона, урешті-решт, із великими зусиллями змогла ходити самостійно, допомагаючи собі милицями. Сильна

духом і водночас мрійлива, Сельма здолала недугу, здобула добру освіту й продовжила справу своєї матері — почала працювати в школі для дівчат у містечку Ландскруне. Молода вчителька відкрила своїм ученицям не тільки світ науки, а й чарівний світ народних і літературних казок. Тоді вона й сама почала вигадувати й розповідати школярам власні твори.

Перший літературний твір, який Сельма Лагерлеф почала писати, був подібний на казку — реальне життя героя-священика перемежувалося з фантастичними подіями. Кілька розділів із цього роману письменниці надіслала на конкурс і одержала першу премію. Король Швеції призначив талановитій авторці стипендію, що дозволило їй весь свій час присвятити літературній праці. Незабаром Шведське товариство вчителів звернулося до С. Лагерлеф як до письменниці і колишньої вчительки з пропозицією написати підручник з географії рідного краю. Вона охоче прийняла пропозицію й здійснила велику подорож рідною Швецією. Задум книжки сформувався в письменниці після відвідин маєтку дитинства — Морбакка. Саме тут відбулася її уявна зустріч із майбутнім героєм казкової повісті — хлопчиком Нільсом. У двох томах казки *«Дивовижна подорож Нільса Хольгерсона з дикими гусаками Швецією»* (1906) поєдналися наукові описи шведської природи, міст і провінцій з народними казками, легендами й чарівними пригодами хлопчика Нільса, який побачив з висоти пташиного польоту не тільки країну, а й власне життя. Складні життєві випробування, знайомство з чарівним світом народних казок і легенд, відкриття краси рідної землі змінили Нільса й зробили його справжньою Людиною.

Багато поколінь дітей читають і перечитують мудру книжку С. Лагерлеф. Головний герой її казки — Нільс Хольгерсон — став національним героєм цієї країни, одним з її символів. У Швеції засновано премію імені Нільса Хольгерсона за кращу книжку для дітей, яку обирають учителі й бібліотекарі.

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

III. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Бесіда за казкою С. Лагерлеф.
 - Доведіть, що твір С. Лагерлеф є літературною казкою.
 - Знайдіть підтвердження навчальному спрямуванню книжки.
 - Розкажіть про чарівні події, які трапилися з головним героєм.
 - Наведіть приклади казкових історій, які не пов'язані з історією хлопчика Нільса.

- Що цікавого й корисного ви дізналися про природу Швеції?
- З якими особливостями життя птахів ви ознайомилися?
- Хто з героїв літературної казки вам сподобався? Поясніть, чому.

2. Заповнення таблиці за результатом бесіди.

Казка С. Лагерлеф «Дивовижна подорож Нільса Хольгерсона з дикими гусаками Швецією»

Ознаки літературної казки	Відмінності від літературної казки
Ускладнена система чарівних подій	Подорож країною за чітко визначеним маршрутом
Розлогі описи природи, місця подій	Описи природи відповідають науковим відомостям про природу і клімат країни
Чарівні предмети й персонажі	Науково достовірні знання про життя тварин, історію і географію країни
Персонажі твору змінюються в процесі розгортання дії	
Присутність авторських оцінок	
Побудова й основний зміст казки — перемога добра над злом	

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. *Робота в групах.* Творче читання («Пейзаж»)

Картка № 1

— Уважно прочитайте, визначте час і настрій опису. Зверніть увагу на кольори й звуки.

Сонце поволі сходило далеко-далеко за лісом. Але перш ніж показатися над землею, воно послало цілі снопи вогненного блискучого проміння, щоб вони розвіяли, розігнали нічну пітьму. Хмари на темному небі, нічний іній, що покривав землю, застигли гілки дерев — усе спалахнуло, яскраво засіяло.

Прокинулися лісові мешканці. Червоногрудий дятел застукотів дзьобом по корі. З дупла вистригнула білочка з горіхом у лапках, усілася на сучок і розпочала сніданок. Пролетів шпак. Десь заспівав зяблик (пер. В. Германа).

— Оберіть кольорові олівці для цього пейзажу.

Картка № 2

— Уважно прочитайте, визначте настрої пейзажу. Зверніть увагу на порівняння, які використовує автор.

Тоді море починало люто битися. Воно шуміло й пінилося, воно кидалося на кручі так, наче хотіло розтерзати на кланті всю землю. Але земля вдавалася до хитроців. Вона виставляла заслін з безлічі островів — шхер. Вони трималися міцно, як солдати в строю. У першій шерензі стояли найславетніші старі бійці. На них давно і травички не залишилося: люті хвилі зривали з них навіть водорості — з піни здіймалося тільки каміння, поточене глибокими зморшками.

Море перекочувалося через них, ішло в наступ далі. Але все нові й нові захисники поставали на його шляху. І море билосся з ними, поступово виснажуючи свою лють. А коли добиралося нарешті до землі, то вже безсиле, мирно хлопотіло біля зелених острівців (Пер. В. Германа).

— Оберіть кольорові олівці для цього пейзажу.

Картка № 3

— Уважно прочитайте уривок. Дайте назву опису природи. Зверніть увагу на епітети, які використовує автор.

Круті схили гірського хребта Кулаберг височіють прямо з моря. Біля підніжжя Кулабергу немає ні смужки землі чи піску, яка захищала б його від лютих хвиль. Тисячі років уперті хвилі б'ються об кам'яні брили, розсипаючись шипучою піною. По камінчику, по піщинці хвилі вирили глибокі печери, пробили в скелястих уступах склепінчасті ворота, врізалися вглиб гір широкими затоками. Море і його помічник вітер витесали тут високі стіни, без єдиної щербинки, без єдиної зморшки, такі гладесенькі, що навіть найкращий каменяр у світі і той би їм позаздрив. По схилах Кулабергу, учепившись у каміння міцним корінням, ростуть дерева. Морський вітер б'є їх, пригинає донизу, не дає підняти голови. Але дерева не здаються. Вони припадають до самої гори, і листя їх стелиться плющем по голому камінню.

— Оберіть кольорові олівці для цього пейзажу.

2. Робота з мультфільмом «Зачарований хлопчик».

— Подивіться фрагменти з мультфільму і розкажіть, як учився Нільс жити в злагоді з природою, тваринами, казковими персонажами (Пер. В. Германа).

Фрагмент 1. «Перевтілення Нільса»

Фрагмент 2. «Нільс рятує зграю від лиса Смірре»

Фрагмент 3. «Чарівна сопілочка»

— Порівняйте анімаційний фільм із повістю-казкою письменниці.

— Чим відрізняється фільм від художнього тексту?

Творче завдання «Говорять герої казки»

— Дайте відповіді на запитання від імені героїв казки С. Лагерлеф.

Гном: «Чому я покарав Нільса?»

Нільс: «Яке випробування було найскладнішим?»

Лелека: «Від якої біди врятував Нільс мешканців замку Глімменгехус?»

Мартін: «За що я полюбив Нільса?»

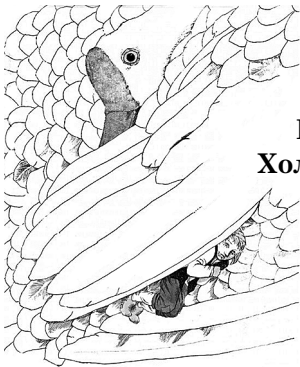
Акка Кебнекайсе: «Чому я зробила виняток для Нільса і взяла його зі зграєю?»

Горго: «Я — прийомний син гуски Акки. Як це відбулося?»

Юксі: «Як я став маленьким?»

3. Бесіда-дослідження «Що допомогло Нільсу стати людиною?».

— Оберіть із запропонованого на схемі, хто (або що) допомогло Нільсу стати справжньої людиною. Аргументуйте свій вибір.

**Нільс
Хольгерсон**

Казкові випробування

Природа Швеції

Зграя птахів

Гусак Мартін

Покарання гнома

— Прочитайте епіграф до уроку. Пригадайте, хто говорить ці слова у творі.

— Розкрийте переносне значення вислову «літати високо». Використайте ці слова як аргумент у бесіді.

Учитель. Нільс Хольгерсон, подорожуючи країною, навчився високим почуттям — дружбі, милосердю, доброті, любові. Життя серед птахів, сповнене небезпек і випробувань, відкрило героєві

казки важливу істину: добро, яке робиш іншим, завжди повертається. А спільна радість і перемога дарують відчуття високого польоту над усім буденним і незначущим. Нільса змінила й побачена краса природи, і неосяжність рідних просторів, і багатство земних надр, і мудрість народних звичаїв і уявлень. Додому він повернувся маленьким на зріст, але з великою душею і серцем. Чудове повернення Нільса у свій справжній вигляд уже не змінить його душевних якостей. Герой утратив можливість розуміти мову птахів і тварин, але їхні уроки він запам'ятав назавжди.

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Гра-вікторина «Турнір знавців»

Казкарі — знавці героїв, подій, особливостей літературних казок.

Художники — знавці художньої мови, її виразних засобів і словесних описів.

Географи — знавці природи країни, її тваринного і рослинного світу, корисних копалин.

Орнітологи — знавці життя птахів.

Казкарі	Художники
Чому гном розгнівався на Нільса?	Опишіть, яким побачив Нільс гнома.
Назвіть чарівні речі, які трапляються в казці.	Якою здалася земля Нільсу з висоти, коли він піднявся над рідним матком? З чим він її порівнював?
Чому мешканці підводного міста весь час дивилися на годинник?	Чим Мартін зовні відрізнявся від інших гусей? Назвіть, з чим порівнював автор Мартіна.
Де Дерев'яний сховав Нільса?	Опишіть старовинний замок, до якого потрапив Нільс.
Хто був господарем чарівної сопілки?	Яким побачив Нільс велике місто з висоти пташиного польоту?
Чи наслідують герої твору (лис, ведмідь, сорока, орел) алегорії казкових тварин?	Поясніть, чому Нільсу здавалося, що земля подорожує разом з ними.
Як згряя тварин покарала лиса Смірре за порушення перемир'я?	Продовжіть речення (від імені Нільса): «Здається, що це не хмари, а якісь величезні... (що?)».

Географи	Орнітологи
До якої країни летіли гуси?	Якого птаха автор називає «простакуватим»?
Скільки днів тривала подорож?	Мудра гусиня Акка вчила Нільса: «Якщо в небі з'явиться орел, тебе попередить (<i>хто?</i>). Про те, що крадеться лисиця, пролепече (<i>хто?</i>). Про те, що повзе змія, проскрекоче (<i>хто?</i>)»
Назвіть явища природи, які побачив Нільс із висоти пташиного польоту.	Які птахи обирають день загальних зборів? Чому?
До якого моря прилетіли гуси?	Хто з птахів так зустрічав весну: «Закотив очі й заговорив, засвистів, затокував: — Зис! Зис! Так! Так! Так!»
Від укусів яких істот постраждав Нільс?	Чому птахи летіли до Лапландії?
Як змінювалася поверхня країни протягом подорожі?	Яких тварин боялися птахи, коли засинали в морі?
Поясніть, яку частину подорожі гуси летіли з півдня на північ, а яку — з півночі на південь.	Які птахи допомогли Нільсові зробили дах на його будиночку?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Прочитати повісті Ф. Бернетт «Маленька принцеса» і «Маленький лорд Фаунтлерой». Дівчатка читають перший твір, хлопчики — другий (за бажанням можна прочитати й обидва твори).

ПРИРОДА І ЛЮДИНА

УРОКИ № 22–23

Тема. «Поезія землі» (Пейзаж у літературі й інших видах мистецтва. Поетизація образу природи у вірші Дж. Кітса «Про конника та цвіркуна»)

Мета уроків. *Розкрити* поняття «пейзаж» на прикладі творів літератури, живопису та музичного мистецтва; *висвітлити* багатогранність мистецьких засобів у зображенні природи; *розвивати* в учнів уміння висловлювати власну думку, навички виразного читання, зв'язного мовлення; *виховувати* естетичний смак і мистецькі вподобання, почуття прекрасного, дбайливе ставлення до природи.

Обладнання: портрет Дж. Кітса роботи Дж. Северна, аудіозаписи творів П. Чайковського і А. Вівальді «Пори року», репродукції пейзажних полотен західноєвропейських художників наприкінці XVIII — на початку XIX ст. (Дж. Констебл «Будинок у Корнфілді» та ін.), гербарій із різнокольорового листа дерев.

ХІД УРОКУ

Природа — єдина книжка, усі сторінки якої мають глибокий зміст.

Й. В. Гете

І. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Вступне слово вчителя.

— Природа є однією з найбільших таємниць людського життя. Вона завжди прекрасна, неповторна, загадкова. Один і той самий краєвид може викликати в нас різні думки й почуття, адже всі ми по-різному сприймаємо природу. Відображення її в мистецтві є завжди багатозначним — і в цьому невмируща сила літератури, музики, живопису. До справжньої краси, що знайшла відображення в мистецьких творіннях, хочеться повертатися знов і знов, навіть через багато років. Вона ніколи не згасає!

- Прослуховування музичних фрагментів із творів П. Чайковського й А. Вівальді з випереджальним завданням.

— Які пори року знайшли відображення в музичних фрагментах?

Поясність свою думку.

— Які почуття, настрої викликали у вас музичні фрагменти?

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Вправа на розвиток естетичних асоціацій («Листя настрою»).
— За допомогою різнокольорового листя висловіть свої враження від різних фрагментів музики. Складіть із них відповідну композицію, доберіть до неї відповідний фон із кольорового паперу.

III. ОГолошення теми, епіграфа уроку.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

Словникова робота

Пейзаж — опис природи будь-якого незамкненого простору зовнішнього світу; види пейзажу різноманітні за змістом (лісові, степові, морські, міські тощо) і призначенням у творі (утілення почуттів, думок, настроїв; розкриття образу; вираження позиції автора тощо).

1. Виразне читання рубрики підручника «Література і мистецтво» (с. 125).
2. Робота з опорною схемою «Тематика пейзажів».

3. Робота з репродукцією картини Дж. Констебла «Будинок у Корнфілді».

- Які об'єкти зображено на картині англійського художника?
- Якими їх змалював митець (зверніть увагу на кольори, розміри об'єктів, настрої, що втілено в них)?
- Поясніть, чому цю картину ми називаємо пейзажем.
- Яким є цей пейзаж — спокійним чи рухливим?
- Які відчуття та емоції викликав у вас пейзаж?

4. Слово вчителя.

— Одним із видатних майстрів поетичного пейзажу є англійський письменник Дж. Кітс. Він уважав, що поетичне слово наділене особливою силою і також має бути природним, пов'язаним із життям людини, її внутрішнім і довколишнім світом. Джон Кітс писав: «Поезія повинна дивувати читача прекрасним, вона повинна вражати його втіленням власних піднесених думок і здаватися майже спогадом... Нехай образи з'являються, досягають zenіту і зникають за виднокраєм так само природно, як рухається по небу сонце, осяючи читача урочистою пишнотою, допоки на нього не

спаде блаженний примерк... Якщо поезія не з'являється так само природно, як листя на дереві, краще, якщо вона не з'явиться взагалі».

5. Виразне читання розділу підручника про Джона Кітса (с. 123–124).

6. Обговорення прочитаного за запитаннями вчителя.

– Які сторінки життя й творчості Дж. Кітса вам запам'яталися?

– Чому Дж. Кітса називають одним із найкращих поетів Великої Британії?

7. Робота з портретом письменника роботи Дж. Северна.

• Спираючись на спогади сучасника митця, учитель створює літературний портрет письменника.

«Джон Кітс був відкритою, чесною, доброзичливою і приязною людиною. Хоча він дуже страждав через матеріальну скруту, а спадщини діда ледве вистачало на його скромні потреби, гроші не були для нього головним у житті. Він міг годинами сидіти з книжкою, а заради влучно сказаного слова списував купу паперу... Колись він сказав про різницю поміж ним і Байроном: Байрон змальовує те, що бачить, а він — те, що уявляє. Сила його уяви була надзвичайною. Було достатньо однієї квітки, одного променя сонця, одного зойку пташки, щоб викликати в нього приплив творчого натхнення. Здавалося, він не тільки писав, а й говорив особливою мовою — поетичною. І той, хто чув або читав його вірші, уже ніколи не міг їх забути...»

Джордж Кітс (брат Джона Кітса)

Словникова робота

Вірш — поняття, яке використовується в кількох значеннях:

1) рядок віршованого твору, що характеризується ритміко-інтонаційною завершеністю, яка спричиняє обов'язкове відокремлення від іншого рядка кінцевою паузою;

2) цілісний текст — віршований твір;

3) антонім поняття «проза», синонім поняття «поезія» (хоча слово «поезія» може вживатися й у ширшому значенні — як сукупність віршованих творів, особливість художнього мовлення).

Найчастіше поняття «вірш» уживається в другому значенні — як цілісний текст. Його характерні ознаки: вираження людських почуттів, настроїв, думок; невеликий або середній обсяг; єдність і неподільність змісту (неможливо сприйняти будь-яку частину вірша без урахування цілого); особлива організація (рядків, пауз тощо); ритм (за рахунок чергування, упорядкованого руху складів, суголосся звуків).

8. Виразне читання вчителем вірша Дж. Кітса «Про коника та цвіркуна».

9. Беседа для поглиблення сприйняття поетичного твору.

— Про що йдеться в цьому вірші?

— Які картини постали перед вами в процесі читання твору?

— Які переживання, думки, почуття втілено в пейзажних замальовках Дж. Кітса?

— Чиї голоси пронизують картини природи, створені поетом?

— Як ви думаєте, чому саме цих «персонажів» обрав письменник «героями» своїх пейзажів?

— Які настрої викликали у вас картини природи, змальовані Дж. Кітсом у вірші? До яких роздумів вони вас спонукали?

— Визначте основну думку твору. У яких рядках вона звучить? Прочитайте їх.

10. Робота з оригіналом твору (за умови володіння англійською мовою учнями й учителем).

— Виразно прочитайте англійською мовою вірш Дж. Кітса. За допомогою словника спробуйте перекласти його дослівно, тобто абсолютно точно кожне слово (з урахуванням зв'язків між словами).

— Як звучить в оригіналі словосполучення «поезія землі», яке використав В. Мисик у своєму перекладі?

— Знайдіть у тексті оригіналу антитези.

— Як охарактеризовано в тексті оригіналу літній день? Знайдіть ці слова й словосполучення.

— Де відпочиває коник, стомившись від веселоців?

— Як змальована трава в цьому вірші?

— Хто «створив» тишу зимовим вечором?

— Знайдіть у вірші прикметники. Які явища вони характеризують?

— Як звучить пісня цвіркуна?

— Які спогади навіює пісня цвіркуна? Кому?

Компаративні завдання

— Якщо ви володієте англійською мовою, порівняйте текст оригіналу й переклад вірша «Про коника та цвіркуна», зроблений В. Мисиком. Чи вдалося перекладачеві відтворити ключові образи, їх характеристики, основні слова й словосполучення? А чим, на вашу думку, відрізняються англійський оригінал і український переклад? Спробуйте також визначити, які звуки (голосні й приголосні) переважають в оригіналі й перекладі.

— До творчості Дж. Кітса зверталися й російські поети й перекладачі. Серед найвідоміших російських перекладів вірша «Про коника та цвіркуна» — переклади Б. Пастернака і С. Маршака. Виразно

прочитайте ці переклади і порівняйте їх із тим, який зробив В. Мисик. Які основні позиції збережено в усіх перекладах? Чи відтворено в них загальний зміст і настрої картин природи (порівняно з текстом оригіналу)? Чи збережено образи головних «персонажів» Кітсового вірша — коника та цвіркуна? Чим відрізняються створені перекладачами пейзажі.

Кузнечик и сверчок

В свой час своя поэзия в природе:
Когда в зените день и жар томит
Притихших птиц, чей голосок звенит
Вдоль изгороди скошенных угодий?
Кузнечик — вот виновник тех мелодий.
Певун и лодырь, потерявший стыд,
Пока и сам, по горло пеньем сыт,
Не свалится последним в хороводе.
В свой час во всем поэзия своя:
Зимой, морозной ночью молчаливой
Пронзительны за печкой переливы
Сверчка во славу тёплого жилья.
И, словно летом, кажется сквозь дрему,
Что слышишь треск кузнечика знакомый.
(Переклад Бориса Пастернака)

Кузнечик и сверчок

Вовеки не замрёт, не прекратится
Поэзия земли. Когда в листве,
От зноя ослабев, умолкнут птицы,
Мы слышим голос в скошенной траве
Кузнечика. Спешит он насладиться
Своим участием в летнем торжестве,
То зазвенит, то снова притаится
И помолчит минуту или две.
Поэзия земли не знает смерти.
Пришла зима. В полях метёт метель,
Но вы покою мёртвому не верьте.
Трещит сверчок, забывшись где-то в щель,
И в ласковом тепле нагретых печек
Нам кажется: в траве звенит кузнечик.
(Переклад Самуїла Маршака)

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Опрацювання рубрики «Краса слова» (с. 127–128 підручника).
2. Робота з таблицею.
 - Заповніть таблицю, обираючи звукові образи з перекладів (українською і російською) й оригіналу вірша.

Звуки літньої природи	Звуки зимової природи

3. Узагальнення вчителя.

— Джон Кітс у своєму вірші змалював конкретні слухові образи, кожному з яких протиставив протилежне звучання: спів птахів — мовчання птахів; довгий танок коника — перерва в співі; голоси літа — мовчання зими. Звукові образи літа протиставлені образам мовчання, пов'язані із зимовим періодом природи. Лише пісня цвіркуну не має протиставлення. Коли замовкає серед зимового мовчання цвіркун, у пам'яті починає звучати пісня коника. Остання пара звукових образів увиразнює основну думку вірша Дж. Кітса про те, що «поезія землі не вмере ніколи».

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Усно виконати творче завдання на с. 128–129 підручника: «Опишіть картину літнього (зимового, весняного, осіннього) дня (ранку, вечора)» (6–7 речень).

УРОК № 24

Тема. Гармонія природи і людини (Вірш Й. В. Гете «Нічна пісня подорожнього». Зображення взаємозв'язку різних сфер природи й людини в поетичному творі)

Мета уроку. *Ознайомити* учнів зі сторінками життя й творчості Й. В. Гете, з перлиною світової поезії про природу — віршем «Нічна пісня подорожнього»; *поглибити* поняття про пейзаж, засоби його створення в художній літературі; *розкрити* поняття «тема» та «ідея» твору, учити виявляти їх у тексті; *розвивати* навички виразного читання ліричного твору; *виховувати* любов до поезії і природи.

Обладнання: репродукція картини Й. Штілера «Портрет Гете» (1828); репродукція пейзажу К. Д. Фрідріха «Ранок у горах» (1823); опорна сигнальна схема «Гармонія людини і природи».

ХІД УРОКУ

Природа! Ми нею оточені й охоплені — непереможно, нам не вийти з неї... Тільки через любов наближується до неї. Вона добра — я славлю її в усіх її творіннях!

Й. В. Гете

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

• Робота з портретом Й. В. Гете (з живописним і літературним).
Учитель пропонує учням роздивитися репродукцію картини Й. Штілера «Портрет Гете» (1828), супроводжуючи перегляд виразним читанням спогадів Г. Гейне про митця.

«Його зовнішність була так само значущою, як слово в його творах, і постать була так само гармонійною, світлою, радісною, шляхетною, пропорційною, і по ньому, як по античній статуї, можна було вивчати грецьке мистецтво. Очі були спокійні, як погляд божества... Час укрити його голову снігом, але не зміг схилити її. Він продовжував тримати її гордо й високо, а коли говорив, то здавалося, що йому дана можливість пальцем указувати небесним зорям шлях, яким вони мають рухатися...» (*Генріх Гейне*).

— Порівняйте живописний і словесний портрети видатного німецького письменника.

— Знайдіть на портреті Й. Штілера ті риси, які відзначив поет Г. Гейне.

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

Робота з літературним словником

— Завершіть речення з ознаками «вірша»:

- вираження людських ... ; (*почуттів*)
- невеликий або середній ... ; (*обсяг*)
- єдність і неподільність ... ; (*змісту*)
- особлива (*організація*)

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Виразне читання розділу підручника «Сторінки життя і творчості Й. В. Гете» (с. 129–130).

2. Бесіда за прочитаним.

– Розкажіть про внесок Й. В. Гете у світову культуру.

– У яких галузях виявився його талант?

– Розкрийте ставлення митця до природи.

– Поясніть слова письменника: «Треба поливати власний сад, якщо ми не можемо дати дощу всій землі».

3. Робота з афоризмами Й. В. Гете.

Учитель. Перу Гете належать не тільки великі художні твори, а й чимало афоризмів, які мають глибокий філософський зміст. Учитаймося в його мудрі рядки і з'ясуємо їх зміст.

«Знайомлячись із людиною, я передовсім запитую, чим вона займається. Як? У якій послідовності? І відповідь на ці запитання визначає мою думку про неї на все життя».

«Людина складається не тільки з успадкованого, а й із набутого нею самою».

«Людина пізнає світ через пізнання самої себе, а себе — через пізнання світу».

Словникова робота

Тема — коло подій, життєвих явищ, змальованих у творі (тобто те, про що йдеться в художньому творі); тема або низка тем розкриваються у творі в органічному зв'язку з проблемою, яка з них постає й потребує осмислення.

Ідея художнього твору — його провідна думка, емоційна спрямованість (тобто те, що утверджується, проголошується митцем).

Тема та ідея становлять ідейно-тематичну основу твору, яка вимагає відповідної його побудови й художніх засобів утілення.

4. Повідомлення учнів «Історія створення вірша» Й. В. Гете «Нічна пісня подорожнього» (с. 131 підручника).

5. Виразне читання вірша Й. В. Гете.

6. Коментар учителя.

– Вірш «Нічна пісня подорожнього» дуже характерний для творчості Гете, який навіть у малих формах прагнув відобразити широту й розмаїття світу. У восьми поетичних рядках ми знаходимо конкретні образи природи — гори (або узвишшя), верхівки дерев, птахи, що замовкли в лісі. Картина нічної природи оповита тишею, мирним

спокоєм... У творі втілено філософський погляд митця на світ. Гете вважав, що в природі гармонійно поєднано різні природні сфери, і людина також є її органічною часткою, вона має дослухатися до природи, жити з нею одним життям, шукати духовної розради в ній.

7. Евристична бесіда.

- Яке враження справив на вас вірш поета?
- Яка картина постала у вашій уяві під час читання твору?
- Визначте основний настрій вірша Й. В. Гете. Знайдіть у тексті слова на підтвердження вашої думки.
- Визначте місце людини в поетичному пейзажі Гете.
- Сформулюйте основну тему (або теми) вірша. З якою проблемою органічно пов'язана тема (або теми)?
- Розкрийте ідею вірша.

8. Робота з репродукцією пейзажу К. Д. Фрідріха «Ранок у горах».

- Які почуття охоплюють вас, коли дивитесь на пейзаж?
- З якого місця зобразив художник гори?
- Придумайте власні назви до полотна.
- Яким настроєм проіннятий пейзаж?

Учитель. На картині К. Д. Фрідріха ми бачимо ранкове пробудження природи. Гори ще в серпанку, зелена рівнина охоплена спокоєм. Стежина, що в'ється біля схилів, ніби чекає на подорожніх, що пройдуть і будуть вражені величною красою гір.

9. Робота з оригіналом твору Й. В. Гете (за умови володіння вчителем і учнями німецькою мовою).

- За допомогою словника спробуйте зробити дослівний переклад вірша Й. В. Гете.
- Як німецькою мовою відтворено атмосферу спокою, тиші? Прочитайте виразно ці рядки. Знайдіть у них дієслова.
- Назвіть явища з рослинного і тваринного світів, які присутні в німецькому оригіналі.
- Як ви думаєте, чи випадково є суголосними між собою іменники *Gipfeln — Wipfeln*? Якого значення вони набувають у вірші?
- Як ви зрозуміли кінцівку вірша: «*Warte nur, balde ruhest du auch*»?
- Визначте зміст цього поетичного пейзажу: він реальний чи вигаданий?

Компаративні завдання

- Якщо ви володієте німецькою мовою, порівняйте текст німецького оригіналу з художніми перекладами твору. Хто, на вашу думку, із перекладачів найбільш точно відтворив основні позиції оригіналу?

— Порівняйте художні переклади твору. Знайдіть у них спільне й відмінне.

— Знайдіть спільне й відмінне між народною піснею і віршем Й. В. Гете «Нічна пісня подорожнього».

10. Слово вчителя.

— Вірш «Нічна пісня подорожнього» — усесвітньо відомий твір Й. В. Гете. Він перекладений понад 130 мовами світу. Перший український переклад твору здійснив драматург М. Старицький наприкінці ХІХ ст.:

Темна ніч вершини
Сном оповила,
По німій долині
Морем стала мла.
Не курить за ставом,
Не тремтять листи...
Почекай — небавом
Одпочинеш ти!

У першій половині ХІХ ст. до перекладу цього твору Й. В. Гете звертався і російський поет М. Лермонтов. Його вірш «Із Гете» багатом видається самостійним твором, але все-таки це майстерно зроблений художній переклад.

Вірш «Нічна пісня подорожнього» був перекладений у ХІХ ст. і японською мовою. У 1903 р. один із французьких дослідників виявив цей текст і не впізнав у ньому оригіналу, сприйнявши переклад за зразок класичної японської лірики. Отже, у вірші Й. В. Гете кожна людина і кожний народ знаходять для себе щось своє, близьке й рідне. У цьому полягає загальнолюдський зміст цього твору, який не втрачає своєї краси вже понад два століття.

11. Прослуховування аудіозапису романсу А. Рубінштейна на вірш Й. В. Гете в перекладі М. Лермонтова («Горные вершины...»).

— Які настрої втілено в романсі А. Рубінштейна?

— Які картини постали у вашій уяві під час прослуховування музики?

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Підсумкова бесіда.

— Чому Й. В. Гете називають не тільки митцем, а й науковцем, громадським діячем і філософом?

— Що утверджується у вірші митця «Нічна пісня подорожнього»?

— Як у вірші втілено думку про гармонію природи й людини?

Наведіть відповідні цитати з тексту.

2. Проблемна ситуація.

— Якою повинна бути людина, аби не порушити гармонію природи?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Вивчити напам'ять вірш Й. В. Гете «Нічна пісня подорожнього».
2. Вивчити визначення «тема», «ідея художнього твору».

УРОК № 25

Тема. Пісенне слово Генріха Гейне (Вірш Г. Гейне «Задзвени із глибини...». Утілення краси весняної природи у вірші. Зв'язок із фольклором)

Мета уроку. *Ознайомити* учнів зі сторінками життя і творчості Г. Гейне, розкрити специфіку втілення природи, почуттів і думок у вірші «Задзвени із глибини...»; *розвивати* вміння давати власну оцінку прочитаному, добирати аргументи до відповіді, творче мислення учнів, читацький інтерес; *виховувати* повагу до духовних надбань людства, відчуття прекрасного, естетичний смак.

Обладнання: портрети поета Г. Гейне роботи Ф. Діца, М. Оппенгейма, Л. Грімма; аудіозаписи пісень на вірші Г. Гейне «Коли розлучаються двоє...» (переклад М. Стависького), «Чому троянди немов неживі...» (переклад Л. Первомайського).

ХІД УРОКУ

Поет німецький я...

Г. Гейне

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

1. Вступне слово вчителя.

— Невичерпна й розмаїта у своїх проявах краса природи надихала на творчість Г. Гейне, якого І. Франко назвав «найвидатнішим німецьким поетом після Гете», «майстром поетичних нюансів». Ознайомлення українських читачів із поезією Г. Гейне розпочалося 1892 р., коли у Львові вийшли друком дві перші збірки його творів. У перекладах Лесі Українки і М. Стависького було видано вибрані поезії з «Книги пісень», а в перекладах І. Франка — «Вибір поезій» Гейне.

2. Перегляд портретів письменника (Ф. Діца, М. Оппенгейма, Л. Грімма).

3. Літературний портрет митця.

«Гейне був трохи нижчим середнього зросту, худорлявий. У нього був м'який, надзвичайно приємний голос, досить великі, повні розуму й життя очі, котрі він у запалі суперечки зазвичай примружував, красивий, злегка зігнутий і різко окреслений ніс, не дуже високе чоло, світло-русяве волосся... Руки в нього були найніжнішої форми, неначе одухотворені, і білі, як алебастр. Уся краса їх виявлялася тоді, коли Гейне в нашому товаристві просили почитати його вірші. У таких випадках він зазвичай піднімався і витягував уперед свою тонку білу руку. Уже тоді його світлий настрій духу значною мірою визначався його фізичним самопочуттям. Коли він був веселий, це справляло чарівний вплив на оточуючих» (*Герріх Кнілле, сучасник поета*).

4. Виразне читання розділу підручника «Сторінки життя і творчості Г. Гейне» (с. 133–134).

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

• Бесіда за запитаннями вчителя.

– Що таке *вірш*? Назвіть його характерні ознаки.

– Дайте визначення понять «тема», «ідея художнього твору».

Наведіть приклади теми та ідеї з прочитаних творів.

– Дайте визначення поняття «пейзаж». Назвіть його різновиди.

Наведіть приклади пейзажу з прочитаних творів.

– У яких видах мистецтва, крім художньої літератури, змальовується пейзаж?

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Виразне читання вірша Г. Гейне «Задзвени із глибини...».

2. Усне малювання.

– Усно опишіть картину, яка постала у вашій уяві під час читання вірша.

Словникова робота

Епітет — один із засобів поетичного мовлення, художнє означення, що підкреслює характерну рису, визначальну якість предмета або явища, збагачуючи його новим емоційним або смисловим нюансом; у ролі епітета найчастіше використовується прикметник (інколи іменник). Епітет відповідає на питання *який?* Епітети

фольклорного походження, які закріплюють певні значення за предметами і явищами, називаються *постійними* (*жива вода, сіра земля, хитра лисиця* та ін.).

Метафора — один із засобів поетичного мовлення (художньої виразності), уживання слів у переносному значенні на підставі подібності ознак зображуваних предметів чи явищ; у ролі метафори може виступати будь-яка самостійна частина мови (іменник, дієслово, прислівник тощо), слово або словосполучення.

3. Бесіда за запитаннями вчителя.

— Який настрій утілено в поетичному пейзажі Г. Гейне?

— Яка пора року зображується у вірші?

— Знайдіть в українському перекладі вірша епітети й метафори.

Яку роль вони відіграють у поетичному тексті?

— Як ви розумієте словосполучення «пісенька весни»? Що воно означає? Де, на вашу думку, вона звучить?

— Знайдіть у вірші повтори окремих слів. Яку роль вони відіграють?

— Які повтори звуків (голосних і приголосних) трапляються в українському перекладі?

— Про що розповідається у вірші? У ньому розгортається одна тема чи декілька? Доведіть свою думку.

— Що, на ваш погляд, утверджується в цьому творі?

4. Слово вчителя.

— У вірші Г. Гейне «Задзвени із глибини...» майстерно зображується не тільки весняний пейзаж, а й почуття людини. Це свідчить про розвиток традицій усної народної творчості, де через картини природи розкриваються стани людської душі, переживання та емоції особистості. У побудові вірша наявні два художні плани — реальний і чуттєвий, які розгортаються паралельно. Розгляньте відповідну таблицю. Доповніть її прикладами з прочитаного тексту.

Реальність	Людські почуття
Зображення весни — пори пробудження природи	Зображення духовного пробудження людини, її піднесених почуттів, прагнення до оновлення, внутрішнього відродження, кохання
<u>Ключові слова</u> Створюють картину весняного пейзажу	<u>Художні засоби</u> Епітети, метафори, повтори (слів, звуків), оповідь від 1-ї особи («я»), стрімкість ритму
Приклади ...	Приклади ...

5. Робота з оригіналом твору (за умови володіння німецькою мовою учнів і вчителя).

— Виразно прочитайте вірш Г. Гейне німецькою мовою. За допомогою словника зробіть дослівний переклад твору.

— Чому автор порівнює весняну пісню із дзвонами (дзвіночками, дзвонінням)? У яких словах, повторах (слів, звуків) це втілено?

— Які слова оригіналу демонструють прихід весни, її поширення всюди?

— Як автор ставиться до приходу весни? Доведіть свою думку цитатами з тексту.

— Чи є в тексті оригіналу епітети і метафори? Назвіть їх.

6. Виразне читання рубрик підручника «Україна і світ», «Переклади і перекладачі» (с. 135–136).

7. Порівняння художніх перекладів вірша Г. Гейне (Л. Первомайського і О. Блока). Коментар учителя.

— Леонід Первомайський і Олександр Блок відобразили основну тему та ідею вірша, його художню будову. Проте кожен із перекладачів додав дещо своє. Л. Первомайський був більш точним у відтворенні тексту оригіналу. У його перекладі є всі ключові слова оригіналу: квіти, троянда, дім. А от слова «сад» не було в німецькому тексті, не було й зеленого кольору в його означенні. У цьому випадку Л. Первомайський використовує сполучення «зелений сад» як утілення пробудження природи й душі особистості, як надії на оновлення. Це словосполучення наближає художній переклад до традицій не тільки німецького, а й українського фольклору, де такий вираз також є традиційним. У перекладі О. Блока немає слова «будинок», а є тільки «цветы» і «роза», проте вони несуть основне смислове навантаження: поет підкреслює розквіт природи й душі особистості, силу кохання. У російському й українському перекладах по-різному змальовано «джерело пісні» (звідки вона лине). У Л. Первомайського пісня лине «із глибини тихої печалі» (тобто із серця) і поширюється на весь світ. В О. Блока, навпаки, пісня весни, її дзвони «пронизали» глибини серця, тобто картина природи злилася з внутрішнім настроєм людини. Отже, обидва перекладачі засобами різних мов зберегли пісенний характер твору, основні його складники, емоційний настрій, звукові повтори, а також майстерно втілили ідею вірша Г. Гейне.

Компаративні завдання

— Порівняйте оригінал і український переклад вірша. Які нюанси додав перекладач Л. Первомайський до змісту перекладу?

— Зіставте ознаки народної пісні з твором Г. Гейне. Які з цих ознак збігаються?

— Знайдіть епітети та метафори в художніх перекладах Л. Первомайського і О. Блока. Порівняйте їх як засоби поетичного мовлення, установіть значення в кожному тексті.

8. Прослуховування музичних творів на вірші Г. Гейне.

Учитель. Поезія Гейне завдячує народній пісні задушевністю, щирістю, безпосередністю й природністю у вираженні почуттів, а ще простою мовлення. Поет вдається до таких художніх засобів фольклору, як повтори (звуків, слів, словосполучень, речень), паралельне розкриття картин природи і переживань людини, музикальність (за рахунок ритму, звукових сполучень), епітети, метафори, оповідь від імені «Я» — особистості, яка тонко відчуває природу, заглиблюється у її світ і глибини свого серця. Як і в народній творчості, природа в Г. Гейне виступає одухотвореною, наділеною людськими почуттями й тим самим допомагає втілити духовне багатство особистості. Деякі українські переклади Гейне, покладені на музику, давно сприймаються як народні пісні. Наприклад, вірш «Коли розлучаються двоє...» (*переклад М. Стависького*), «Чому троянди немов неживі...» (*переклад Л. Первомайського*).

— Прослухайте музичні твори на вірші Г. Гейне. Який настрій у них утілено?

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

• Підсумкова бесіда.

— Порівняйте вірші «Нічна пісня подорожнього» Й. В. Гете і «Задзвени із глибини...» Г. Гейне. Знайдіть у них подібність (у підході до зображення природи й людських почуттів, використання художніх засобів — епітети, метафори, оповідь від 1-ї особи, авторське ставлення до картин природи) і відмінність (настрої і переживання людини, види пейзажів).

— Що вам сподобалося в поезії Г. Гейне? У чому, на вашу думку, полягає майстерність митця?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Вивчити напам'ять вірш Г. Гейне «Задзвени із глибини...».
 2. Описати (*усно*) 5–6 реченнями картину яскравого весняного дня. Використати у своєму описі епітети й метафори.
-
-

УРОК № 26

Тема. Тварини-герої (Авторські спостереження за світом природи у творах Е. Сетона-Томпсона)

Мета уроку. *Ознайомити* учнів зі сторінками життя і творчості Е. Сетона-Томпсона; *розкрити* авторське ставлення до світу природи; *дати* теоретичне уявлення про оповідання як малу форму епосу; *опрацювати* перший розділ оповідання «Снап»; *розвивати* навички виразного читання та усного мовлення; *виховувати* любов і дбайливе ставлення до природи.

Обладнання: репродукції анімалістичних картин Е. Сетона-Томпсона, фото диких тварин і краєвидів природи Канади.

ХІД УРОКУ

Пізнаєш природу — пізнаєш себе.

Г. Сковорода

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

1. Проблемне запитання.

— Назвіть ваших улюблених тварин.

— Чим вони вам подобаються?

— Як ви думаєте, чи вміють тварини любити, сумувати, страждати? Доведіть або заперечте це прикладами з власного досвіду.

2. Слово вчителя.

— Великим знавцем природи, її захисником і дослідником був канадський письменник, художник і натураліст Е. Сетон-Томпсон. Він уперше у світовій літературі правдиво описував звички й умови існування тварин, невтомно нагадуючи людям про те, що любов до довкілля є основною умовою покращання життя всіх, хто мешкає в нашому спільному домі Земля. Письменник нічого не вигадував, не прикрашав, не наділяв тварин людськими якостями (як, наприклад, у казках), а зображував тваринний світ у його природній красі так виразно й захоплююче, що він постає напрочуд цікавим, живим і близьким для кожного. Його герої глибоко відчувають біль і радість, любов і страждання.

II. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

III. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Виразне читання розділу підручника «Е. Сетон-Томпсон. Сторінки життя і творчості» (с. 136–137).

2. Бесіда за прочитаним текстом.

— Розкажіть про країну, де народився письменник. Покажіть її на мапі.

— Що вам відомо про родину Е. Сетона-Томпсона?

— Як письменник спостерігав і вивчав природу?

— Назвіть відомі вам твори Е. Сетона-Томпсона.

3. Слово вчителя.

— Одним із захоплень Е. Сетона-Томпсона було малювання. Уже в Торонто він отримав перші уроки живопису і після закінчення коледжу став відомим як художник. У 19 років він подав заявку на навчання до Королівської академії мистецтв в Англії. Ернест Сетон-Томпсон вивчав образотворче мистецтво також у Парижі та Нью-Йорку. Коли він досяг повноліття, батько більше не міг утримувати його, і молодий митець мусив сам заробляти на життя. Оскільки він дуже любив тварин, замальовки з них виходили дуже точними й місткими. Кількома штрихами Е. Сетон-Томпсон умів передати поведінку й характер тварини. Спочатку полотна Е. Сетона-Томпсона ніхто не купував, але згодом він почав брати участь у виставках і став досить відомим художником-анімалистом. До речі, тодішній президент США Теодор Рузвельт захоплювався його картинами, особливо малюнками вовків.

Ернест Сетон-Томпсон зробив майже 1000 малюнків в Американському музеї природознавства (м. Нью-Йорк, США) для словника фауни. Також написав дуже багато наукових статей із проблем збереження та історії природи, одним із перших розпочав обмін науковими працями з іншими натуралістами в Канаді та Сполучених Штатах Америки. У 1907 р. Е. Сетон-Томпсон здійснив велику подорож на каное Північною Канадою. Під час мандрівки він складав карти місцевості за допомогою лише компаса — вони вважаються наддивовижу точними й використовувалися протягом кількох десятиліть.

Знаменитий як у Європі, так і в Північній Америці, Е. Сетон-Томпсон отримав почесний ступінь магістра гуманітарних наук у коледжі Спрінгфілд (штат Массачусетс). Уряд канадської провінції Манітоба (столиця Вінніпег) присвоїв йому почесне звання офіційного натураліста.

Творче завдання

— Самостійно опишіть собаку, зображеного на малюнку Е. Сетона-Томпсона.

4. Виразне читання рубрики підручника «Історія створення оповідання Е. Сетона-Томпсона “Снап”» (с. 138).

5. Проблемна ситуація (на випередження).

— Чому оповідання «Снап» увійшло до збірки «Тварини-герої»? Які «героїчні» риси відзначив автор в образі головного героя? У чому полягає повчальний зміст оповідання?

Словникова робота

Оповідання — невеликий прозовий твір, у якому зображується якась подія (чи епізод) із життя одного або кількох персонажів.

Основні ознаки оповідання: нерозгалужена і чітка будова; стрімкість розвитку подій; стислі описи; велика роль деталей.

Оповідання про тварин за походженням вважають суто канадським різновидом прози. Для нього притаманні такі риси: головні герої — тварини; відсутність або незначна кількість розмов; об'єктивність (неупередженість) авторського погляду на природу; детальний опис середовища.

Цей розповідний жанр, який виник у канадській літературі, завдяки творчості Е. Сетона-Томпсона поширився згодом в інших національних літературах.

6. Виразне читання I розділу оповідання Е. Сетона-Томпсона «Снап» (с. 138–141 підручника).

7. Бесіда за змістом I розділу («Чи був ти уважним читачем?»).

— Поясніть задум Джека, який зробив «подарунок» своєму товаришеві на День усіх святих (Хеллоуїн).

— Якого кольору був собака?

— Яке слово було написано на пакунку? Як ви думаєте, чому?

— Де рятувався розповідач історії від свого несподіваного гостя?

— Яке місце для сну обрав бультер'єр?

— Яку систему виховання було застосовано до цуценяти? Поясніть, як вона діяла.

— Скільки часу знадобилося для перевиховання Снапа?

IV. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

• Експрес-опитування.

— Що вам відомо про Е. Сетона-Томпсона?

— Чому його називають натуралістом, художником і письменником? Доведіть це фактами.

— Дайте визначення поняття «оповідання». Назвіть його ознаки.

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

• Підготувати усний переказ I розділу оповідання Е. Сетона-Томпсона «Снап» (с. 138–141 підручника).

УРОКИ № 27–28

Тема. Утвердження любові до всього живого в оповіданні Е. Сетона-Томпсона «Снап».

Мета уроків. *Опрацювати* II і III розділи оповідання Е. Сетона-Томпсона «Снап»; *розкрити* авторське ставлення до головного героя; *закріпити* уявлення про оповідання як епічний жанр; *учити* сприймати авторські оцінки, характеризувати героїв твору; *розвивати* навички виразного читання, образного мислення та усного мовлення; *виховувати* любов і дбайливе ставлення до природи, тварин.

Обладнання: репродукції анімалістичних картин Е. Сетона-Томпсона, малюнки письменника до оповідання «Снап», картки із завданнями, таблиці.

ХІД УРОКУ

Я завжди вірив у те, що з тваринами можна говорити однією спільною мовою.

Е. Сетон-Томпсон

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Інтерактивна ситуація «Займи позицію».
— Доведіть або заперечте твердження: «Мені подобаються собаки, адже вони ...»; «Я відчуваю страх перед собаками, адже вони...»
2. Розповідь учнів про цікаві факти з життя Е. Сетона-Томпсона.
3. Бесіда за текстом I розділу оповідання.
— На яке свято Джек подарував своєму товаришеві собаку?
— Як його звали? Поясніть, як пов'язане його ім'я з Днем усіх святих.
— Який характер мав Снап?
— Розкажіть про стосунки собаки і людини. Як вони змінювалися?
4. Переказ учнями I розділу оповідання «Снап».
5. Робота з фрагментом оригіналу твору (за умови володіння англійською мовою учнів і вчителя).
— Виразно прочитайте і перекладіть (за допомогою словника) фрагмент оповідання. Про які риси Снапа тут ідеться? Що свідчить про те, що собака і людина стали великими друзями? Наведіть відповідні цитати англійською мовою. Порівняйте фрагмент оригіналу з перекладом українською мовою, поданим у підручнику.

"Evidently fear had been left out of his make-up and its place supplied with an extra amount of ginger, which was the reason of his full name. He differed from all other Dogs I have ever known. For example, if a boy threw a stone at him, he ran, not away, but toward the boy, and if the crime was repeated, Snap took the law into his own hands; thus he was at least respected by all. Only myself and the porter at the office seemed to realize his good points, and we only were admitted to the high honor of personal friendship, an honor which I appreciated more as months went on, and by midsummer not Carnegie, Vanderbilt, and Astor together could not have raised money enough to buy a quarter of a share in my little Dog Snap".

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

- Слово вчителя.

— Оповідання «Снап» входить до збірки оповідань Animal Heroes («Тварини-герої») (1905), присвячене сміливому білому бультер'єру. У передмові до книжки автор пропонує власне визначення поняття «герой» як істоти, наділеної надзвичайним талантами і яка має неперевершені досягнення. Проблема героїзму, відваги, рішучості, характеру розкривається в образі маленького собаки. Людина і песик стали добрими друзями. Як це відбулося? Про це ми дізнаємося в процесі читання й обговорення II і III розділів оповідання.

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

- Обговорення епіграфа до уроку.

— Чи можна розмовляти з тваринами «однією спільною мовою»? Що це за «мова», на вашу думку?

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЇ

1. Слово-настанова вчителя на читання II розділу.

— Свою бійцівську породу й сильний характер Снап продемонстрував на полюванні на вовків у Північній Дакоті (штат США), де місцевим фермерам постійно дошкуляли хижі звірі. У багатьох оповіданнях за долею вовків Е. Сетон-Томпсон спостерігає з увагою і співчуттям. Але героями оповідання «Снап» є мисливські собаки, а вовка зображено як жорстокого вбивцю і ворога.

2. Виразне читання II розділу оповідання Е. Сетона-Томпсона «Снап» (с. 141–143 підручника).

3. Повідомлення учнів-«кінологів» про різні породи собак: англійські гончаки, хорти, данські доги, російські вовкодави (демонстрація малюнків, світлин).

4. Бесіда за прочитаним текстом.

— Як ставилася хазяйка квартири до Снапа? Поясніть її ставлення.

— Про які породи собак ідеться в II розділі оповідання «Снап»?

— Знайдіть у другій частині опис пейзажу. Виразно прочитайте його.

— Яка проблема виникла у фермерів? Чому вони не могли вирішити її за допомогою собак різних порід? Знайдіть відповідні цитати.

5. Коментар учителя.

— Усі назви тварин (породи собак, скунс, вовки, койоти, коні) в авторському тексті написані з великої літери: Bullterrier, Foxhounds, Greyhounds, Great Danes, Russian Wolfhounds, St. Bernard, Wolves, Coyotes, Skunk, Horses. Це свідчить про певну авторську позицію. Автор з великою повагою ставиться до світу природи й до всіх його мешканців. Людина, на думку Е. Сетона-Томпсона, не завжди розуміє закони природи, але природа постійно вчить людину.

6. Питання для обговорення.

— Змальовуючи образ Снапа, автор розповідає про його стосунки з людиною як рівних між собою. Не тільки розповідач впливає на Снапа, але й Снап впливає на свого господаря. Як кожен із них впливає одне на одного? Доведіть свою думку відповідними цитатами.

— Які звички, риси поведінки собак відображено в оповіданні Е. Сетона-Томпсона «Снап»?

— Що ви можете сказати про характер героя оповідання, який розповідає історію свого знайомства зі Снапом.

7. Робота в групах.

Завдання № 1	Завдання № 2
Чого навчив Снапа його господар і, навпаки, чого навчив собака свого хазяїна?	Хто справжній герой оповідання «Снап» — собака чи людина?

8. Аналітичне читання III розділу оповідання «Снап» (с. 144–147 підручника).

• Учні виразно читають III розділ, зачитуючи й коментуючи окремі цитати, поступово заповнюючи праву частину таблиці (усно), ліва частина виведена на екран.

Поведінка Снапа лише зовні нагадує перше знайомство. Це зустріч добрих друзів	Моя наступна зустріч із Джинджерснапом не дуже відрізнялася від першої. Він стрибнув на мене, удаючи, що хоче вкусити, і часто гарчав, але це було грудне гарчання, а його хвостик постійно погойдувався

Велична природа, яка викликає в душі розповідача захоплення	Я ніколи не забуду панорами, яка відкрилася перед нами під час полювання, яке я побачив того дня. Ми були на одному з тих великих пласких пагорбів, з яких можна побачити всю місцевість, коли Хілтон, який роздивлявся місцину в бінокль, вигукнув: «Я бачу його! Ось він іде до струмка Скалл. Це, напевно, Койот».
Люди розмовляють зі своїми собаками, ставляться до них як до рівних	Одним спиритним стрибком Дандер заскочив на сідло і стояв там, балануючи на коні, водночас Хілтон наполегливо показував: «Ось він, Дандере; дивись, дивись, він там». Собака серйозно вдивлявся туди, куди показував його хазяїн, і, очевидно, побачивши щось, легко зіскочив на землю й побіг удалечінь. Інші собаки вирушили за ним довгою процесією.
Снап не брав участі в полюванні на койота. Автор не описує самої битви. Читач лише бачить її результат	Визнаним лідером був Хорт Дандер, і, подолавши наступний кряж, ми побачили всю погоню — койота, який біг з усіх ніг, собак, що були за чверть милі, але вже майже наздоганяли. Коли ми побачили їх наступного разу, койот був мертвий, а собаки сиділи навколо нього — усі, крім двох гончаків і Джинджерснапа.
Оцінка полювання	«Яка сміливість — десять великих собак напали на одного маленького койота», — насмішкувато зауважив батько. — «Почекай, допоки ми не зустрінемося з вовком».
Спостереження натураліста і мисливця	Наступного дня ми знову вийшли на полювання, бо я вирішив побачити, чим все це закінчиться. Піднявшись на високий пагорб, ми побачили сіру пляму, що рухалася. Рухома біла пляма означає антилопу, червона — лисицю, сіра — або вовка, або койота; а хто це напевно — визначають за хвостом. Якщо у бінокль видно опущений хвіст, то це койот; якщо піднятий — це ненависний вовк.

Друга невдала спроба полювання. Собаки бо- ються вовка	Як і раніше, Дандеру показали здобич, і він, як і раніше, повів за собою строкату змішану зграю — хортів, вовкодавів, гончаків, догів, бультер'єра і вершників. На мить ми побачили погоню; це, безсумнівно, був Вовк, який довгими стрибками тікав від собак. Чомусь мені здалося, що собаки, які були попереду, бігли не так швидко, як раніше за койотом. Але ніхто не знав, чим закінчиться полювання. Собаки одне за одним поверталися до нас, і ми більше не бачили того вовка.
Третє полювання Снапа показали мету	Почалося все приблизно так, як і минулого разу. Увечері ми побачили сіроманця з піднятим хвостом, приблизно за півмилі. Хітон покликав Дандера і посадив його на сідло. Я узяв з нього приклад і покликав до себе Снапа. Його лапи були настільки короткими, що йому довелося кілька разів стрибати, поки йому нарешті не вдалося залізи, ухопившись за мою ногу. Я деякий час показував йому ціль, допоки він не побачив її й вирушив за хортами з надзвичайною енергією, що було вже багатобіцяюче.
Перший раз автор описує бій собак і вовка очима мисливців. «Маленький білий песик» показав приклад мужності й відваги	Дандер наздогнав вовка і спробував схопити його за лапу. Вовк повернувся до нього, щоб оборонятися, і нам все було чудово видно. Собаки наближалися по двоє, оточуючи його кільцем, поки нарешті не виступив маленький білий песик. Він не витрачав часу на гавкіт, а рвонувся просто до горла вовка, але промахнувся і вчепився йому в ніс; тоді підійшли десять великих собак, і через дві хвилини вовк був мертвий. Ми їхали дуже швидко, щоб устигнути до розв'язки, і хоча ми дивилися з великої відстані, ми побачили, що Снап виправдав телеграму, як і мою рекомендацію.

Переможна сила духу — основна перевага Снапа	Він показав цим скотарям, кого саме не вистачало в їхній зграї; може, гончаки й мають гарний нюх, хорти — швидкі, а вовкодави й доги вміють боротися, але від усіх них немає жодної користі без переможної сили духу, яка є тільки в бультер'єрів. Того дня фермери навчилися вирішувати вовче питання, у чому ви легко переконаєтесь, якщо коли-небудь побуваєте в Мендозі; бо в кожній зграї зараз є свій бультер'єр, зазвичай снапомендозької породи.

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК

- Підсумкова бесіда.
 - Чому розповідач був змушений забрати до себе Снапа під час своєї подорожі?
 - Як зустрілися друзі? Як Снап поставився до нових знайомих? Поясніть поведінку собаки.
 - Розкажіть про сутичку з вовком собак різних порід.
 - Перекажіть епізод, у якому розповідається про те, як Снап переміг вовка.
 - Яку рису характеру Снапа відзначив автор?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

- Намалювати малюнки (1–2) до I–III розділів оповідання «Снап». Підготувати усний переказ намальованих епізодів.

УРОКИ № 29–30

Тема. Хоробре серце. (Зображення художніх образів, їх розкриття в подіях твору «Снап» Е. Сетона-Томпсона)

Мета уроків. *Учити* школярів уважно читати художній текст, знаходити в тексті прояви авторського ставлення до головних героїв оповідання «Снап», до подій твору; *опрацювати* IV розділ твору Е. Сетона-Томпсона; *учити* характеризувати героїнь; *розвивати* навички виразного читання, образного й аналітичного мислення та усного мовлення; *виховувати* любов і дбайливе ставлення до природи, *учити* співпереживати.

Обладнання: репродукції анімалістичних картин Е. Сетона-Томпсона, ілюстрації письменника до оповідання «Снап».

ХІД УРОКУ

Я пережив нестерпні муки спраги
І викопав криницю в чистім полі,
Щоб з неї кожен пити міг.

Е. Сетон-Томпсон

I. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Робота з таблицею «Питання з підказкою».

Чому Снап опинився в Мендозі?	Прочитати готову відповідь у тексті
Чим відрізнявся маленький бультер'єр від великих мисливських собак?	Поміркувати і пошукати в тексті
У чому полягала сила маленького Снапа?	Підказує розповідач
Чи розуміє тварина характер свого господаря?	Використати власний досвід, уявлення про тварин

2. Робота з малюнками учнів.

Учні демонструють підготовлені малюнки й переказують епізоди, зображені на них (за змістом I–III розділів).

II. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

1. Розв'язання тестових завдань.

1. Полювання на вовків і койотів в оповіданні відбувається
А восени Б взимку В навесні Г влітку

2. Головний герой в оповіданні належить до мисливської породи
А гончаки Б бультер'єр В хорти Г вовкодави

3. Вік Снапа
А один рік Б три роки В чотири роки Г шість років

4. «Оце справжній сміливець! Без відваги в нашій справі недалеко підеш!» — так сказано в оповіданні про
А дога Б хорта В вовкодава Г бультер'єра

5. Основна ідея твору

- А** уславлення героїства Снапа
- Б** опис бійцівської породи собак
- В** заклик жити в злагоді з природою
- Г** утвердження любові до всього живого

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.
IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЙ.

1. Робота з малюнком Е. Сетона-Томпсона (с. 145 підручника).

- Який момент полювання зображений на малюнку?
- Як передає художник стрімкий рух собаки?
- Охарактеризуйте Снапа, зображеного на малюнку.

2. Виразне читання VI розділу оповідання (с.147–150 підручника).

3. Обговорення заключного розділу твору.

– Перекажіть епізод, у якому розповідається про те, як Снапа було поранено.

- Як сталося, що поранений Снап знову опинився на полюванні?

Про що це свідчить?

– Як у творі розкриваються рішучість і сила Снапа? Прочитайте виразно відповідні цитати.

- Чому хазяїн Снапа мав право пишатися своїм улюбленцем?

– Як до загибелі маленького героя поставилися інші мисливці-скотарі?

– Знайдіть у тексті рядки, у яких звучить ідея твору. Як ви їх зрозуміли?

Творче завдання

– Перекажіть і розкрийте зміст окремих епізодів оповідання «Снап». Дайте розгорнуту відповідь на запитання до кожного епізоду.

Епізод	Завдання
Тривожне передчуття невдачі	Які події передбачив герой-розповідач?
Снапа зачинили в коморі	Які наміри мав Снап?
Вовк і собаки	Чому собаки не нападали на вовка?
Снап у битві з вовком	Як діяв маленький бультер'єр у рішучий момент бою?
Смерть Снапа	Як мисливці сприйняли загибель Снапа?

4. Творча робота з фрагментом оригіналу твору (за умови володіння учнями і вчителем англійською мовою).

— Виразно прочитайте і перекладіть (за допомогою словника) фрагмент оповідання. Знайдіть метафори й епітети, які характеризують образ Снапа. Які риси собаки вони увиразнюють?

“And as the ten big Dogs were leaping round the silent Wolf at bay, there was a rustling in the sage at the far side of place; then a snow-white rubber ball, it seemed, came bounding, but grew into a little Bull-terrier, and Snap, slowest of the pack, and last, came panting hard, so hard he seemed gasping. Over the level open he made, straight to the changing ring around the Cattle-killer whom none dared face. Did he hesitate? Not for an instant; through the ring of the yelping pack, straight for the old despot of range, right for his throat he sprang; and the Gray-wolf struck with his twenty scimitars. But the little one, if fooled at all, sprang again, and then what came I hardly knew. There was a whirling mass of Dogs. I thought I saw the little White One clinched on the Gray-wolf's nose. The pack was all around; we could not help them now. But they did not need us; they had a leader of dauntless mettle, and when in a little while the final scene was done, there on the ground lay the Gray-wolf, a giant of his kind, and clinched on his nose was the little white Dog”.

Робота з підручником

- Виразно прочитайте рубрику «Краса слова» (с. 151 підручника).
- Знайдіть в оповіданні епітети, метафори, порівняння, які характеризують Снапа протягом твору. Випишіть їх у таблицю.

Оригінал		Переклад
	епітети	
	метафори	
	порівняння	

5. Творча робота.

— Назвіть риси характеру Снапа, про які йдеться в уривках твору.

«Гіркий досвід не міг уселити в нього навіть краплю обережності».

«Йому незнайоме почуття страху».

«Снап сам чинив правосуддя, тому його всі поважали».

«Від усіх них немає жодної користі без переможної сили духу, яка є тільки в бультер'єрах».

«Ось це була сміливість — справжня сміливість!»

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Підсумкова бесіда.

— Дайте назву кожній із частин твору. Обґрунтуйте їх. Стисло перекажіть зміст кожної частини.

— З чого починається історія бультер'ера в оповіданні?

— Розкажіть про знайомство людини з цуценям.

— Яким був шлях людини до серця бультер'ера? Прочитайте відповідні уривки з тексту.

— Знайдіть в оповіданні рядки, у яких Е. Сетон-Томпсон описує характер Снапа.

— Знайдіть у творі уривки, де змальовано звички й особливості характеру різних тварин.

— Як зустрілися старі друзі? Як Снап поставився до нових знайомих? Як ви думаєте, чому?

— Як ставиться автор до зображуваної ним собаки? Які слова використовує, описуючи його?

— Знайдіть у тексті й прочитайте слова, які підтверджують, що Снап — його улюбленець. Визначте провідну тему оповідання «Снап».

— Знайдіть у тексті рядки, у яких звучить ідея твору. Як ви їх зрозуміли?

2. Проблемне запитання (яке було проголошено на першому уроці вивчення творчості Е. Сетона-Томпсона).

• Оповідання «Снап» увійшло до книжки Е. Сетона-Томпсона «Тварини-герої» («Animal Heroes»).

— Чому, на вашу думку, автор помістив його саме до цієї збірки своїх творів? У чому полягає «героїчність» образу Снапа? Чого навчає людей його історія?

Творче завдання

— Доведіть, що «Снап» — це оповідання.

3. Узагальнююче слово вчителя.

— Автор знає і любить собак, але над усіма сильними й красивими породами він підносить маленького бультер'ера — «білосніжний гумовий м'ячик». Тема твору — відносини людини і природи. Жити за законами природи та в злагоді з нею — загальна його ідея. Водночас письменник підкреслює красу й мужність бультер'ера. Сцена прощання із Снапом нагадує суто людські стосунки, а слова старого Пенруфа: «Ось це була сміливість — справжня сміливість!» — сприймаються як характеристика справжнього друга і справжнього ватажка, а не тварини. В оповіданні автор утверджує думку про те, що зміни на краще в суспільстві можливі завдяки наявності лідера — чесного, сильного, сміливого, який має надзвичайну силу волі й непохитний характер.

Літературна гра «Сторінками творів Е. Сетона-Томпсона»

1

2

3

4

5

6

— Напишіть імена героїв і назви подій, які підказують малюнки. Складіть із відгаданих слів кросворд.

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

• Написати невеличке оповідання на тему «Мій домашній улюбленець і чого він навчив мене» або «Хто справжній герой оповідання “Снап” — собака чи людина?» (за вибором учнів).

УРОК № 31

Тема. Контрольна робота. Різномірні тести (тема «Природа і людина»)

Мета уроку. *Перевірити* знання, уміння й навички учнів з теми «Людина і природа»; *розвивати* вміння й навички виконувати тести різних рівнів (відкритого й закритого типу); *виховувати* любов до літератури як мистецтва слова.

Обладнання: зошити для контрольного оцінювання.

ХІД УРОКУ

I. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ І МЕТИ УРОКУ.

II. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАНЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Слово вчителя про мету й специфіку контрольного оцінювання.
2. Ознайомлення учнів із правилами виконання тестів.

III. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

- Самостійне виконання тестів учнями.

IV. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

1. Підготуватися до уроку позакласного читання про творчість С. Єсеніна.
2. Прочитати й підготувати виразне читання його віршів про природу (1–2 за вибором).

УРОК № 32

Тема. «І полетється в душу нам блакить...» (Д. Павличко)
(Урок позакласного читання. Сергій Єсенін. Вірші про природу)

Мета уроку. *Ознайомити учнів із віршами С. Єсеніна про природу; поглибити уявлення про тему, ідею художнього твору, автора, засоби виразності (епітет, метафора, порівняння); розвинути вміння учнів виразно читати й емоційно сприймати віршовані твори, формувати образне й асоціативне мислення учнів, зв'язне мовлення; виховувати увагу до краси природи та інтерес до її відображення в мистецтві слова.*

Обладнання: фотопейзажі, репродукції картин І. Левітана «Березовий гай» (1885–1889) та І. Грабаря «Лютнева лазур» (1904), аудіозаписи пісень на вірші С. Єсеніна.

ХІД УРОКУ

Лиш твоя береза рано встане,
Вмиє світ лише її роса.
Море знов зеленим листям бризне,
І полетється в душу нам блакить,
У твоїй любові до Вітчизни
Сто віків є чим на світі жить!

Д. Павличко

I. ПІДГОТОВКА ДО СПРИЙНЯТТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ТЕМИ.

1. Розповідь учителя.

— Сергій Єсенін народився 3 жовтня 1895 р. в селі Костянтиновому (нині Єсеніно) Рязанської губернії. Через усе життя він проніс ніжну любов до рідної природи. Хлопця виховували дідусь Федір Андрійович і бабуся Наталія Євтихіївна Тігови — батьки матері. Дідусь навчив онука грамоті, читав йому Біблію, розповідав народні легенди, а бабуся розкрила хлопчикові чарівний світ народної казки й пісні. Змалку Сергій полюбив красу народного слова.

Дорослі сини дідуся Федора теж долучилися до виховання маленького небожа — привчали його їздити верхи, плавати, давати відсіч у хлопчачих бійках. Сергій добре засвоїв суворі уроки виживання, але в душі залишився жалісним і чуйним до чужого болю. З дитинства він співчував усьому живому в природі, у тому числі й «братам нашим меншим» — тваринам.

У вересні 1904 р. Сергій вступив до чотирирічної школи в рідному селі. Учителі одразу звернули увагу на русявого хлопчика, який любив читати і вже почав самостійно складати власні вірші. Початкову школу С. Єсенін закінчив із відзнакою, і, як кращий випускник, здобув право вступити до учительської школи (там готували вчителів для початкових класів).

Учительська школа була розташована у великому селі Спасі-Клепиковому, за 60 кілометрів від Костянтинова. У тому закладі діяли суворі правила й дисципліна. Діти жили при школі, їм заборонялося виходити за її межі. Для Сергія було важко звикнути до нового життя. Тому Сергій одразу втік із школи й пішки прийшов додому. Однак із часом він захопився навчанням і знайшов добрих друзів, які полюбили Сергія за відкритість і доброзичливість. Він учився дуже добре, найбільше йому подобалася література, читав російську й зарубіжну класику, знав багато творів напам'ять. Його улюбленим поетом був О. Пушкін. У випускному класі С. Єсенін написав вірш «Зорі», який вразив слухачів глибокими почуттями й красою звучання.

Після закінчення учительської школи підготував рукописний збірник із кращих своїх віршів і поїхав до Санкт-Петербурга. Єсенін познайомився з поетами, брав участь у літературних вечорах і водночас працював у книжковій крамниці, коректором у друкарні, а вечорами навчався в народному університеті. Поступово юний поет зрозумів, що поетична майстерність і визнання приходять не одразу, а досягаються навчанням і невтомною працею.

У січні 1914 р. в дитячому журналі «Мирок» було надруковано вірш «Берега», написаний у кращих традиціях фольклору. Милозвучний твір був зрозумілий дорослим і дітям. Це був перший успіх С. Єсеніна. Незабаром його ліричні вірші про Росію, красу її природи, рідне село стали напрочуд популярними. Усі побачили в молодому поетові самородка — вихідця із села, де зв'язок із народною творчістю був живим і глибоким. Сергій Єсенін приваблював читачів і своїм зовнішнім виглядом — красивим обличчям і золотими кучерями, які додавали йому схожості з казковим Іваном-царевичем. У січні 1916 р. вийшла друком перша збірка поета «Радуниця», до якої С. Єсенін умістив найкращі вірші.

С. Єсенін за своє недовге життя (він прожив 30 років) написав багато віршів і поем, більшість з яких покладені на музику й отримали нове пісенне життя. Не вмирає інтерес до всього, що пов'язано з його творчістю і життям. Наче до святині йдуть люди до невеличкого дерев'яного будинку на високому березі Оки, де народився поет і до якого подумки він повертався протягом життя.

Ось він, дім дерев'яний, милий,
Зруб могутнім здававсь мені.
В димарі нашім глухо вили
У негоду вітри сумні.

(Переклад К. Дрока)

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАТЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Формування асоціативних уявлень (музичних, емоційних, символічних).

— Прослухаємо російську народну пісню «У полі береза стояла» (рос. «Во поле береза стояла»), мелодія якої набула великої популярності. Зверніть увагу на звучання народного музичного інструмента — балалайки, що супроводжує пісню. Прислухайтеся до порівнянь і епітетів пісні. (*Демонструється відеофільм «У полі береза стояла»*).

— Якою ви уявили березу? Які визначення можна дібрати до цього образу? (*Біла, ніжна, струнка, граціозна, ошатна, красива, самотня, сумна тощо*). (*Перегляд світлин березових дерев у різні пори року*).

Учитель. Про березу написано багато поетичних рядків, створено безліч живописних полотен, адже стрункий білий стовбур, гнучке, похилене гілля, витончене листя завжди були символом краси, чистоти і суму. Наші пращури вважали березу світлим божеством — Берегинею, яка символізувала родючість землі, її відродження після довгого зимового сну. У берези-богині просили доброго врожаю, прикрашали кольоровими стрічками, заплітали тонке гілля в коси, водили навколо неї хороводи. А гілочки, берест (березова кора) приносили додому як обереги від нечистої сили і матеріал для виготовлення ліків і різних корисних виробів. З білого береста виготовляли меблі, ложки, кошики, тарілки, іграшки. На білому бересті писали листи. У фольклорі існує багато пісень про білу березу, яка була алегорією молодої і вродливої дівчини, її краси і грації. Міфологічна історія берези, ліричність алегорії, природня краса сприяли тому, що саме березу було обрано національним символом Росії. Народний поет С. Єсенін додав нових фарб і почуттів до улюбленого народом образу.

2. Робота з таблицею «Значення рослин у різних народів».

Україна

Ірландія

Росія

Англія

Японія

Шотландія

Індія

— Назвіть рослини, що втілюють національні ідеї в різних країн і народів.

— Розкажіть, що ви знаєте про історію цих рослин-символів.

III. ОГОЛОШЕННЯ ТЕМИ, ЕПІГРАФА УРОКУ.

IV. ФОРМУВАННЯ НОВИХ ЗНАТЬ І СПОСОБІВ ДІЇ.

1. Виразне читання вірша С. Єсеніна.

Белая берёза
Под моим окном
Принакрылась снегом,
Точно серебром.

На пушистых ветках
Снежною каймой
Распустились кисти
Белой бахромой.

И стоит берёза
В сонной тишине
И горят снежинки
В золотом огне.

А заря лениво
Обходя кругом,
Обсыпает ветки
Новым серебром.

Біла береза
За моїм вікном
Під пухнастим снігом
Спить холодним сном.

І пухнасті віти
Срібно обніма
Китиць бахромою
Снігова кайма.

І стоїть береза
В сонній тишині,
І горять сніжинки
В золотім огні.

А зоря лениво
Колом сновига
І у нове срібло
Віти одяга.

(Переклад В. Сосюри)

Словникова робота

Лазур — яскраво-синій колір; блакить.

Бахрома — ряд ниток, китиць, що вільно звисають.

Кайма — смуга, яка оточує що-небудь.

2. Бесіда за прочитаним твором.

— Якою змалював автор березу?

— Який час доби відображено у вірші?

— Знайдіть у вірші підтвердження того, що береза зображується автором ніби жива людина.

— Із ким (чим) порівнюється зимова красуня? Поясніть, чому ви так вирішили.

— Визначте, з якого місця дивиться на березу ліричний герой. Порівняйте цю точку огляду поета з картиною І. Грабаря «Лютнева лазур» (1904). Чим відрізняються точки зору поета і художника на зображену березу?

— Назвіть кольори, за допомогою яких змальовано картину зимового ранку.

— Які частини вірша подібні між собою? Поясніть авторський задум.

— Як, на вашу думку, необхідно читати твір, з якими почуттями і з якою інтонацією? Обґрунтуйте свою думку.

3. Узагальнення вчителя.

— Береза у творі С. Єсеніна нагадує фольклорний образ дівчини-красуні. Поет змалював березу ніжними білими фарбами із сріблястими й золотавими відтінками. Це сніг виблискує під світлом ранішньої зорі. Ліричний герой милується красою берези з вікна, він може оглянути її на відстані, побачити красу пухнастих гілок, китиці снігової бахромки, поступове освітлення сонцем, що повільно піднімається над землею. Російський художник І. Грабар зобразив березу з іншого ракурсу: митець наче стоїть під деревом і дивиться на неї знизу. Відрізняються й кольори на картині митця: натомість яскраво-білих — блакитні, адже художник дивиться в небо. Цей колір підкреслює і назва картини — «Лютнева лазур».

Вірш С. Єсеніна сповнений радісного замилування красою природи. Водночас зимовий спокій, глибокий сон викликають відчуття легкого смутку, печалі. Ці почуття необхідно передати спокійними, повільними інтонаціями й водночас радісними, але стриманими почуттями.

У вірші «Біла береза» талановитий поет описав лише одне дерево, але втілює свою велику любов до всієї природи, до краси землі.

4. Робота з перекладом твору.

– Випишіть і порівняйте епітети та метафори з оригіналу і перекладу. Зробіть висновок про майстерність перекладу поетичних образів українським поетом Володимиром Сосюрою.

– Чи вдалося перекладачеві зберегти настрої, почуття, епітети, метафори поета, основні поетичні образи?

– Порівняйте метафору «принакрылась серебром» (оригінал) і «срібно обніма» (переклад).

Епітети	Метафори
снежная кайма — снігова кайма пушистые ветки — пухнасті віти сонная тишина — сонна тишина	принакрылась снегом — спить холодним сном принакрылась серебром — срібно обніма горят снежинки — горять сніжинки обсыпает ветки — віти одяга

V. ЗАСТОСУВАННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ, НАВИЧОК.

1. Виразне читання учнями улюблених віршів С. Єсеніна. Коментування вражень, почуттів.

2. Прослуховування пісень на вірші С. Єсеніна «Біла береза», «Відгомоніла золота діброва», «Клене мій безлистий, клене скрижанілий...».

– Які особливості віршів С. Єсеніна спричинили появу великої кількості пісень на його вірші?

3. Підсумкова бесіда.

– Поясніть, чому С. Єсеніна називають народним поетом.

– Доведіть, що поезія С. Єсеніна музична, щира, задушевна.

– Розкажіть про дитинство поета.

– Як поет назвав у своїх віршах тварин?

– Як ви зрозуміли, чому більшість творів поета була сповнена суму, туги?

– Якими фарбами змалював поет зимову березу, які ще художні засоби він використав?

VI. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ.

• Підготувати усний твір на тему «Про що розповідають вірші С. Єсеніна» (5–7 *речень*).
